

Kvalitetsarbete är avgörande för organisationens hälsa

Rapport

-

enkätstudie med 12 svenska orkestrar

Yvonne Liljeholm Johansson
Töres Theorell

Institutet för Psykosocial Medicin
År 2001

Innehållsförteckning

<i>Kvalitetsarbete är avgörande för organisationens hälsa</i>	4
Bakgrund	4
Målsättning	7
Frågeställning	7
Metod	7
Tillvägagångssätt	8
Operationalisering	8
Elit- ej elitorkester	8
Konstruktion av index	9
Hälsosymptom	9
Yrkesidentitet och kvalitetskrav i arbetet	10
Socialt sammanhang i arbetet	10
Bearbetning av data	10
Resultat	11
Svarsfrekvens och bortfallsanalys	11
Beskrivning av urvalet	12
Orkestrarna	12
Instrumentgrupp	14
Kön	15
Anställningstid	15
Sammanfattning anställningstid	19
Åldersfördelning	19
Sammanfattning	22
Anställningsform och framtida möjligheter till anställningar	23
Musiker utan fast anställning	23
Placering i hierarkin	24
Kulturpolitik	26
Minskat ekonomiskt stöd till musikinstitutioner	26
Orkestrarna olika drabbade av hot om ekonomiska nedskärningar	26
Ekonomiska nedskärningar resulterande i ett allt mer populariserat repertoarval	27
Osäkrare tillvaro i samspel med ökad ambition hos orkestermusikerna	29
Effekter av ekonomiskt strama tyglar på individens hälsa	32
Tillsvidareanställda respektive ej tillsvidareanställda	32
Förändrad verksamhet	34
Sammanfattning	34
Musikernas hälsotillstånd	36
Hörsel	36
Olika former av hörselbesvär	37
Kan det vara större risk att spela träblås – med tanke på hörselbesvär	40
Hörselbesvär och andra hälsoproblem	41
Skillnader och likheter mellan könen vad gäller besvär från hörselorganen och hälsoaspekter	42
Allmänna besvär	44
Finns det orkestrar med olika god hälsa?	45
Kvinnor mer drabbade av allmänna besvär än män	46
Besvär från rörelseorganen	47
Hälsan i relation till anpassad verksamhet till mer publik repertoar	48
Kvinnor mer drabbade av fysiska besvär	48
Instrumentets betydelse för förekomst av besvär från rörelseorganen	49
Sammanfattning besvär från rörelseorganen	50
Hälsosamt att känna sig säker - olika former av oro/nervositet	51
Otillräcklig förberedelse	51
Samverkan mellan egen förberedelse och allmänna besvär	52
Tillräckligt duktig musiker?	54
Samvariation mellan tvivel på egen kompetens och besvär	56

Jobbet tar så mycket tid att många orkestermusiker försummar sitt privatliv _____	58
Sammanfattning vad gäller oro och nervositet _____	59
Kvalitet i arbetet i relation till hälsa _____	60
Framtidshopp _____	62
Sammanfattning och reflektioner om hälsotillståndet _____	63
Samarbete och motsättningar _____	66
Ju mer motsättningar med kollegor och orkesterledning desto sjukare orkester _____	67
Modell 1 _____	68
personlig motsättning med kollega _____	68
Modell 2 _____	69
personlig motsättning med orkesterledning _____	69
Sammanfattning _____	71
Yrkeskarriären _____	72
Sammanfattning _____	73
Coping _____	73
Orkesterledningens stöd och stimulans i hälsoarbetet. _____	73
Friska satsningar på orkestermusiker inom elitorkestrar _____	74
En liten sammanfattning - orkestrarna _____	76
Elit – ej elit _____	76
Orkesterkategori _____	76
De 12 olika orkestrarna _____	76
Figurförteckning _____	78
Tabellförteckning _____	80
Referenser _____	81

Kvalitetsarbete är avgörande för organisationens hälsa

- orkestermusiker

Yvonne Liljeholm Johansson

Bakgrund

Inledningsvis ges en kort redogörelse om varför det är bra att använda sig av just orkestrar och orkestermusiker (inom den västerländska konstmusiken) för att studera människor i arbetslivet - arbetsmiljöfrågor. För även om det naturligtvis finns ett stort intresse inom den egna yrkeskåren och bland dem själva uppenbara motiv att fördjupa kunskapen om orkestrar och orkestermusiker så finns det även ett allmänt intresse.

Orkestrar och orkestermusiker betraktas ibland som en speciell och ovanlig yrkesgrupp. Det är också en relativt liten yrkesgrupp. I Sverige finns det omkring 27 orkestrar och ca 2 200 konstmusiker (varav drygt 600 frilansare) anslutna till Sveriges yrkesmusikerförbund (SYMF)¹. Det intressanta är emellertid inte att orkestermusiker eventuellt skulle vara originella. Det intressanta är att: 1). det är en mycket väldefinierad yrkesgrupp som under lång tid har arbetat under förhållanden som blivit allt vanligare inom andra yrken. Extrem fokusering på arbetsuppgiften är karakteristiskt för orkestermusikernas arbete och så har det kanske alltid varit men idag har denna uppgiftsfokusering även blivit allt vanligare inom fler yrken, med tilltagande krav på effektivitet. Genom att vetenskapligt studera just orkestrar och orkestermusiker har vi stora möjligheter att ta lärdom av betydande erfarenheter, vilket naturligtvis är värdefullt för det framtida arbetsmiljöarbete. 2). Uppgiftsfokusering och höga kvalifikationskrav har lett till ett anställningsförfarande i form av provspelningar, som inte tar hänsyn till kön eller sociokulturell bakgrund varför det formellt råder jämlika villkoren. Den direkta arbetsuppgiften är dessutom mycket väldefinierad i innehåll och utförande varför alla i liknande position har exakt samma uppdrag. Dessa båda faktorer innebär att vi inom orkesterinstitutionerna har en unik chans att studera en i flera avseenden formellt jämlik yrkeskår. 3). Det finns relativt små skillnader mellan individernas formella kompetens samtidigt som det finns stora skillnader i yttre villkor mellan olika arbetsplatser - orkesterinstitutioner. Detta skapar förutsättningar för intressanta jämförelser av arbetsplatser. 4). Orkestermusikers långa akademiska utbildning gör därtill yrkesgruppen jämförbar med andra högutbildade akademiker.

Ett stort tack till AFA som finansierat studien.

¹ Enligt SYMF är andelen fackligt anslutna mycket hög. Bland fast anställda orkestermusiker är det så få som omkring 75 individer som inte är anslutna till facket. (Uppgift erhållen juli 2001)

När det gäller forskning om orkestermusikers arbetsmiljö har många tidigare studier primärt inriktat sig på att undersöka individuella besvär. Det har ofta handlat om besvär från rörelseorganen, hörsel och rampfeber. Olika resultat har bekräftat varandra då de påvisat en stor förekomst av olika besvär (Fishbein et al 1988). Fokusering på enskilda musikers besvär har emellertid medfört att man förbisett att studera individen i sitt sammanhang. Brodsky (1996) menade i sin gedigna genomgång av tidigare undersökningar att detta tillsammans med undermåliga vetenskapliga metoder skulle vara en starkt bidragande orsak till att forskningen i stort inte medfört de förbättringar man kunnat vänta sig. För musikers individuella hälsa har det startats Music Medical Health Centers runt om i världen, vilket i sig är mycket positivt, men då individfokuseringen även gällt behandlingsmetoderna har man inte tagit fasta på arbetsgivarens ansvar och organisatoriska möjligheter till förbättringar. Möjligen börjar forskningsfokus ta en ny vändning. Parasuraman och Purohit (2000) betonade i sin artikel både psykosociala faktorer i arbetsmiljön och copingprocesser - organisationens likväl som individens.

Orkestermusiker är emellertid speciella i flera avseenden. De bestämmer sig mycket tidigt för att satsa på ett yrke som musiker vilket medför att de redan i unga år börjar en intensiv träning på sitt instrument (Manturzewska, 1990., Johansson Liljeholm, 1996). Även om de flesta svenska yrkesmusiker börjat spela vid 10 års ålder är det inte ovanligt att barn börjat traktera orkesterinstrument redan vid 7 års ålder. Uppfattningen är den att det är en fördel att börja spela tidigt då chansen att bli duktig på ett instrument ökar med en tidig spelstart. Dessutom lär de sig också från unga år både uttalade och icke uttalade normer och krav i musikervärlden. Barnen utvecklas till små instrumentalister som lär sig att det är de själva som avgör hur långt de vill nå och hur bra de kommer att kunna spela, karriären beror på den egna övningen och den egna förberedelsen. Barnen fostras till att ansvaret för att utveckla en briljant teknik och ett musikaliskt uttryck ligger hos dem själva. Tävlingar och provspelningar till kurser och skolor och stipendier poängterar därtill att det inte räcker att prestera mycket väl, de måste spela bättre än andra (Johansson Liljeholm, 1996., Liljeholm Johansson & Theorell, 1999). I stor utsträckning är det naturligtvis riktigt att det är den enskildes engagemang som är avgörande för en eventuell yrkeskarriär som musiker. Risken med att fostras med ett alltför dominerande fokus på den egna prestationen är dock att även färdigutbildade musiker med anställning i en orkester i första hand fokuserar på individuella prestationer. Orkestermusiker har svårt att uppfatta olika organisatoriska strukturer som kan fungera hämmande, både för egen utveckling och motivation och orkesterns gemensamma kvalitet. Vi har tidigare erfarit att orkestermusiker tenderar att placera huvudansvaret för arbetssituationen på den enskilde musikern, såväl ansvaret för den musikaliska kvaliteten inom orkestrarna som den psykosociala arbetsmiljön och det arbetsskadeförebyggande arbetet (Liljeholm Johansson & Theorell, 1999). Även i yrkesrollen orienterar musikernas internaliserade kvalitetskrav dem om att det är dem själva det beror på om de inte klarar av en situation, får ont, blir alltför nervös, etc. Det finns därtill en uppfattning bland en del orkestermusiker att det i alla lägen gäller att vara professionell och inte blanda in personliga känslor.

Speciellt med orkestermusiker är också att de arbetar mycket nära varandra både innehållsligt och fysiskt. Beträffande innehåll i arbetet är kollegornas insatser i hög grad avgörande för varje orkestermusikers egen upplevelse av arbetet, även den egna prestationen. Varje enskild individ utför en liten del i ett stort välregisserat musikaliskt sammanhang och varje orkestermusikers insats är utslagsgivande för det gemensamma resultatet - kompositionen. Ur ett perspektiv är emellertid den enskildes prestation - en ensam orkesterstämma ur till exempel en symfoni - ointressant samtidigt som den enskildes prestation ur ett annat perspektiv är mycket betydelsefull och mycket viktig eftersom den är en förutsättning för resultatet: den centrala gemensamma bedrift som avnjuts och bedöms av andra. eftersom det

är utifrån kollektivet orkestermusiker vanligtvis får sin status och blir bedömda av människor utanför arbetsplatsen.

Inom arbetsplatsen däremot finns det en utvecklad kunskap om kollegornas specifika kapacitet. Det dagliga arbetet innebär att i varje del av arbetet vara bevakad av kunniga kollegor och dirigent. Detta är något som av en del orkestermusiker upplevs som mycket pressande.

Den fysiska rörligheten under arbetstiden är mycket begränsad. Under den så kallade podietiden, repetitions- och konserttiden, har musikerna sina fasta placeringar i orkestern. De kan under denna tid i princip inte avvika från platsen eller göra någonting som inte har med repetitions- eller konsertarbetet att göra. De skall sitta mer eller mindre stilla på sina stolar och spela. Arbetsuppgiften är noterad i detalj och varje orkestermusiker har att spela så bra som möjligt, tillsammans med kollegorna. Vanligtvis leder en dirigent arbetet men i mindre orkestrar kan även en spelande instruktör, vanligtvis konsertmästaren, fungera som ledare och förmedla sina intentioner för hur den aktuella musiken skall utformas.

De dagliga ständiga interaktionerna ställer höga krav på de enskilda musikerna. Oavsett om de tycker om en kollega eller ej skall de spela tillsammans. Ibland kan det falla sig så illa att de faktiskt måste tillbringa arbetstiden mindre än en meter ifrån någon de verkligen ogillar. De skall dessutom utföra samma arbete, spela exakt samma toner i samma instrumentgrupp, med samma uttryck och artikulation - och det skall låta mycket bra. Det finns flera exempel i våra svenska orkestrar där motsättningar mellan kollegor inom olika stämmor (mindre enheter/arbetsgrupper) resulterat i en sämre gemensam prestation. Det låter helt enkelt inte bra om två eller fler musiker inte vill eller ens försöker spela tillsammans.

Det är följaktligen viktigt att prestera väl både av eget och av gemensamt intresse. Dirigent och kollegor har därutöver alltid kontroll, ett vakande öra, över vad som händer i orkestern. Med detta kvalitetssäkrande system uppstår dock lätt ett socialt tryck mellan de anställda (Liljeholm Johansson & Theorell, 1999).

Oenighet eller missförstånd i arbetsgrupperna tillhör inte ovanligheterna och de flesta orkestrar har varit med om mer eller mindre allvarliga motsättningar inom kollegiet eller mellan orkestermusiker och orkesterledning och dirigent. Som arbetet är konstruerat är det inte på något sätt märkligt. Problemet är att hantera dessa motsättningar som återkommer, inom så gott som alla orkestrar, med olika tidsintervall.

Grundläggande kunskap som behövs för att ha en chans att hantera uppkomna motsättningar på ett relevant sätt är kunskapen om vad som varit upphov till oenigheterna och vilka villkor som står till buds för anställda inom respektive organisation. Att utveckla en modell/ett instrument för att på ett smidigt sätt ta reda på detta är en av flera väsentliga målsättningar med föreliggande studie.

Målsättning

Målsättningen kan konkretiseras till tre huvudmål:

- 1). Utveckla en modell/ett instrument för kartläggning vad gäller psykosocial arbetsmiljö, krav på prestation, och hälsa, inom orkestrar.
- 2). Identifiera former för en väl fungerande arbetsgrupp.
- 3). Identifiera problem.
- 4). Finna former för hantering och olika modeller för att lösa och förebygga problem.

Frågeställning

Två väsentliga faktorer på de flesta arbetsplatser är samarbetet på arbetsplatsen och ambitioner och krav på kvalitet. Samtidigt är den kanske viktigaste aspekten från den enskildes perspektiv möjligheten att vara frisk i arbetet, den egna hälsan eftersom en relativt god hälsa vanligtvis är en förutsättning för att kunna arbeta. I föreliggande studie har vi utifrån dessa perspektiv formulerat frågeställningen att gälla på vilket sätt den psykosociala arbetsmiljö samvarierar med krav på kvalitet i arbetet och de anställdas hälsa.

Metod

Studien är uppdelad i två delar:

1). Förstudie som genomfördes med kvalitativa metoder vilka i huvudsak bygger på Grounded Theory. Då det var väsentligt att i största möjliga mån finna olika aspekter och inte i förväg låsa sig vid antagna variabler användes en kombination av öppna och riktat öppna intervjuer med 16 musiker från 4 orkestrar, 4 orkesterchefer från samma orkestrar och representanter för anställda och arbetsgivare. Resultatet som finns publicerat som Stressforskningsrapport⁵ ligger till grund för den enkät som sedan konstruerades.

2). Föreliggande studie gjordes med enkäter som distribuerades till 320 (50%) musiker i 12 svenska orkestrar, fyra symfoniorkestrar, tre teaterorkestrar, fem sinfoniettor och kammarorkestrar. Utifrån kön och anställningstid indelat i fyra kategorier (0-5 år, 6-11 år, 12-19 år, >19 år) genomfördes ett proportionellt stratifierat urval.

Enkäten omfattade frågor om; musikalisk bakgrund, anställningsförhållanden, orkestern och den anställdes yrkesroll, yrkesroll och social arbetsmiljö, hälsa, huruvida arbetsgivaren engagerar sig i arbetsmiljöfrågor, tjänstgöring och försörjning och bakgrundsfrågor.

Tillvägagångssätt

Respektive orkesterledning kontaktades först via brev och sedan via telefon. Då orkesterledningarna godkänt deltagande i studien sände de en anställningslista där namn och anställningstid framgick. Utifrån dessa listor genomfördes ett proportionellt stratifierat urval. De som lottats att delta fick ett personligt brev sänt till sin arbetsplats med information och en förfrågan om deltagande. Eftersom de inte kunde fylla i någon enkät under podietid - under själva repetitionen - krävde ett deltagande bland annat att vederbörande helst skulle stanna efter repetitionen. Det fanns då också möjlighet att ställa frågor till den närvarande forskaren. Före besöket togs kontakt med skyddsombud med vilka tidpunkt för besök bestämdes. I några fall bestämdes tidpunkt tillsammans med orkesterchefer.

Forskaren besökte orkestern en repetitionsdag och blev då presenterad för hela orkestern, även de som inte skulle delta. Forskaren fick även möjlighet att själv presentera sig mycket kort, i de flesta fall från dirigentpulten just före repetition efter orkesterns kafferast. Skyddsombuden var behjälpliga vid distributionen av enkäten och lämnade under kafferasten enkäter på respondenternas stolar. Efter repetitionen fylldes de flesta enkäter i. I de fall respondenterna inte kunde stanna men ändå ville delta fick de ett frankerat svarskuvert. I de fall personerna inte var närvarande lades enkät och svarskuvert i respektive fack och i några fall sändes enkäten hem till vederbörande. Forskaren hanterade själv enkäterna under insamlandet. Erbjuden hjälp från några orkesterledningar avböjdes.

Operationalisering

De tolv orkestrarna delades in i tre orkesterkategorier: symfoniorkestrar (id-nr. 1-4), teaterorkestrar (id-nr. 5-7 och sinfoniettor och kammarorkestrar (id-nr. 8-12). Denna identitetsordning är på inget sätt någon rangordning. Det är däremot följande ordning då tre av orkestrarna kategoriserades till att tillhöra elitorkestrar.

Elit- ej elitorkester

Orkestrarna kategoriserades att tillhöra elit- respektive ej elitorkestrar. Detta är visserligen kontroversiellt och kanske inte lämpligt ur musikpolitiskt perspektiv eftersom olika institutioner/orkestrar har olika åligganden - olika uppdrag och villkor som i sin tur leder till olika möjligheter att fördjupa den egna kvaliteten. Av flera skäl görs här trots detta en kategorisering utan hänsyn till uppdrag. Ett av skälen är att aspirerande orkestermusiker har Sveriges alla orkestrar som möjlig arbetsmarknad. Blivande orkestermusiker utbildas vid musikhögskolor där ett av målen är att de ska bli så duktiga som möjligt för att sedan kunna söka sig en tjänst som passar dem, de utbildas vanligtvis inte för en speciell orkester eller en speciell orkesterkategori. Orkestermusikerna inom elit- respektive ej elitorkestrar har likartad bakgrund, de kommer från formellt likartade utbildningar. Ett annat skäl att kategorisera i elit respektive ej elitorkestrar är att orkestermusikernas möjlighet till unika konstnärliga uttryck till stor del avgörs av till vilken orkester de hör. Ju bättre orkester desto större chans att få spela med fantastiska dirigenter och solister och vara med om enastående musikaliska uttryck

och upplevelser. Det torde finnas fler sådana möjligheter inom elitorkestrarna jämfört med de orkestrar som ej tillhör denna kategori. Därtill kommer att duktiga instrumentalister i många fall röner högre status än sina inte lika duktiga kollegor (Liljeholm Johansson & Theorell, 1999).

En bedömning av orkestrarnas nivå i två kategorier – elit- respektive ej elitorkester – gjordes av undertecknad forskare (Yvonne Liljeholm Johansson). För att undersöka trovärdigheten i denna bedömning tillfrågades tre väl etablerade fackmän (auktoriteter både inom Sverige och internationellt) för varsin oberoende bedömning. Varje person tillfrågades om de var villiga att utan hänsyn till orkestrarnas olika uppdrag och villkor genomföra en bedömning utifrån kvalitetskriterier. Alla tillfrågade var intresserade att redovisa sin uppfattning och det var inte i något fall någon oklarhet om vad som skulle göras. Det fanns emellertid reservationer då inte alla orkestrar hörts vid levande konserter de senaste åren - det skulle kunna finnas orkestrar som de inte hört som egentligen borde tillhöra kategorin "elit" men som nu hamnade i fel kategori. Överensstämmelsen mellan bedömningarna var trots denna reservation hög. Reliabilitetsanalys med Cronbach Alpha visar reliabilitetskoefficient ,90.

Tre orkestrar kom att tillhöra kategorin elit enligt min egen bedömning. Av dessa tre orkestrar fanns alla tre med i kategorin elit hos två av de övriga bedömarna medan två av orkestrarna fanns med hos den tredje bedömaren.

Tillfrågade experter var Haukor Hannesson (Fil Dr. tidigare orkestermusiker och f d orkesterchef), Björn Stålne (VD Rikskonserter), Leif Karlsson (Slagverkare, Kroumata).

Konstruktion av index

Hälsosymptom

För olika hälsosymptom konstruerades fyra summaindex. Två summaindex för allmänna besvär, **nr 1 allmänna besvär** (alpha, 85, N=223), där 10 item summerades till skala 0-30 ; magbesvär, huvudvärk, muskelvärk, belastningsskador, svårigheter att somna, svårigheter att behålla sömnen, rastlöshet, nervositet/oro/ängslan, nedstämdhet och irritation (skala 0-3, 0=har aldrig haft kännning av besvär det senaste året, 1=har haft besvär någon gång det senaste året, 2=har haft besvär ibland det senaste året, 3=har ofta haft besvär det senaste året). I de fall då index för allmänna besvär jämfördes med annan oro fanns anledning att utesluta det item som beskrev nervositet/oro/ängslan och som ingår i summaindex "nr 1 allmänna besvär". För detta ändamål konstruerades summaindex **nr 2 för allmänna besvär** (alpha ,82, N=224). Nio item (skala 0-3, se ovan) summerades till 0-27. Summaindex för **besvär från rörelseorganen** (alpha ,81, N=231) konstruerades av de besvär som förekom mest. Fyra item, summerades till 0-16; besvär från nacke, axlar/skuldror, mellan skulderbladen och länd-/korsrygg (skala 0-4, 0=helt bra, 1=lite ont, men inget problem, 2=rätt så ont men det går att spela, 3=mycket ont, måste undvika vissa rörelser, 4=så besvärligt att jag ibland inte kan arbeta). Grad av **välbefinnande** (alpha ,83, N=233) konstruerades av fem hälsoaspekter som frågade om respondentens välbefinnande vid tillfället och summerades till 0-50; fysisk trötthet, psykisk trötthet, oro, frustration och koncentrationssvårigheter (5 item, Vas-skala kodad till 0-10).

Yrkesidentitet och kvalitetskrav i arbetet

Vad gällde yrkesidentitet och musikaliska konstnärliga krav och förväntningar konstruerades tre summaindex. För **karriär** (alpha ,78, N= 238) summerades fem item till skala 5-15; utlopp för musikaliska intentioner i arbetet, tillfreds med den egna yrkesrollen i samhället, uppnått sitt mål inom musikeryrket, nöjd med sin position, infriade förväntningar från studietiden (skala 1-3, 1=instämmer ej, 2=instämmer till viss del, 3=instämmer i hög grad). **Arbetstillfredsställelse med uppgiften** (alpha ,74, N= 243) konstruerades av tre item till skala 3-12. Frågorna gällde om respondenten det senaste året upplevt det störande/frustrerande på grund av följande situationer i arbetet: dålig dirigent, monotona repetitioner, dålig musik (skala 1-4, 1=ofta, 2=ibland, 3=sällan, 4=aldrig). **Framtidshopp vad gällde arbetsuppgiften** i orkestern (alpha ,65, N=235) konstruerades av tre item till skala 0-12; hur uppfattningen var om orkesterledningens satsning på den konstnärliga kvaliteten (skala 0-4, 0=vet ej, 1=väldigt låg satsning, 2=ganska låg satsning, 3=ganska hög satsning, 4=mycket hög satsning), nöjd med orkesterns ambitionsnivå och nöjd med orkesterns standard (skala 0-4, 0=vet ej, 1=inte alls nöjd, 2=inte speciellt nöjd, 3=ganska nöjd, 4=mycket nöjd).

Socialt sammanhang i arbetet

Vidare konstruerades tre summaindex för socialt sammanhang i arbetet. Möjlighet att påverka arbetssituationen konstruerades av fem item till summaindex för **inflytande** skala 0-15 (alpha ,80, N=239); möjlighet att påverka repertoarval, val av dirigenter, tidpunkt för konserter, tidpunkt för turnéer och tidpunkt för repetitionstider (skala 0-3, 0=,vet ej och frågan ej aktuell, 1=inget inflytande, 2=visst inflytande, 3=stort inflytande). **Samarbete** (alpha ,74, N=244) konstruerades av två item och summerades till skala 2-10; öppenhet för tips och råd mellan kollegor och stöd från kollegor (båda avser situationer i arbetet) (skala 1-5, 1=fungerar inte alls, 2=fungerar ganska dåligt, 3=varken eller, 4=fungerar ganska bra, 5=fungerar bra). Summaindex för **orkestersupport** (alpha ,64, N=228) konstruerades till skala 0-12. Frågan var om respondenten hade möjlighet att på arbetsgivarens bekostnad utöva fysisk träning, erhålla sjukgymnastik, erhålla massage eller anlita psykolog (skala 0-3, 0=vet ej, 1=nej, 2=ja, för en begränsad summa, 3=ja, obegränsat).

Bearbetning av data

I föreliggande rapport presenteras bearbetning av data som genomförts med SPSS. För att undersöka skillnader mellan grupper användes envägs variansanalys (envägs anova). Då envägs anova kräver homogen varians hos de undersökta grupperna användes Kruskal-Wallis test (corrected for ties) i de fall variansen skilde sig åt, vilket bestämdes med "Levene Test of Homogeneity of Variances". Kruskal-Wallis envägs variansanalys är den icke-parrametriska metod som direkt motsvarar envägs variansanalys (Hassmén & Koivula, 1996). För att studera korrelationer användes bivariata produkt-moment-korrelationer enligt Pearsson.

Följande variabler fungerade som oberoende variabel vid varje relevant analys och undersöktes med envägs anova och i förekommande fall Kruskal-Wallis test: elit- respektive ej elit-orkestrar, orkesterkategorier, orkestrar, anställningstid, ålder, genus, instrumentgrupp, placering i hierarkin, konstnärlig satsning, förändrad verksamhet (nedläggningshot, ökad verksamhet, minskad verksamhet, mer publikfriande verksamhet).

Konstruerade summaindex analyserades med Pearson bivariata korrelationskoefficient vid alla relevanta frågeställningar.

Resultat

Inledningsvis presenteras en redovisning av de olika orkestrarna, instrumentgrupper och placering i hierarkin, en kort beskrivning av könsfördelningen och fördelningen av olika anställningsformer. Detta följs av en redovisning av åldersfördelningen och vidare fördelningen av anställningstid.

En inledande resultatredovisning anknyter till effekter av kulturpolitik, yttre villkor i form av minskade ekonomiska statliga bidrag eller hot om detsamma till en del orkesterinstitutioner. Samhällsfrågor avlöses av olika hälsosymptom och samvariation mellan psykosociala variabler och olika hälsoaspekter. Därefter redovisas orkestrarnas satsning på förebyggande hälsovård. I den senare delen av resultatredovisningen presenteras orkestermusikernas upplevelse av arbetsuppgiften, konstnärlig kvalitet och de sociala relationerna på arbetsplatserna.

Så följer en liten sammanfattning av fördelningen av några väsentliga variabler för olika orkestrar/arbetsplatser.

Sammanfattningar och diskussioner är i huvudsak placerade i anslutning till respektive avsnitt.

Men allra först en analys vad gäller svarsfrekvens och bortfall.

Svarsfrekvens och bortfallsanalys

Tolv orkestrar deltog i studien. Utifrån anställningslistor som respektive orkesterledning tillhandahöll tillfrågades 50 procent av de anställda, proportionerligt vad gällde kön och anställningstid och slumpmässigt inom olika strata. Då 250 av 320 tillfrågade individer svarade ger detta en svarsfrekvens på 78 procent. Väljer vi istället presentera andel svarande utifrån svarsfrekvens i de olika grupperna/orkestrarna blir svarsfrekvensen istället 80 procent. Bland orkestrarna varierade svarsfrekvensen mellan 65 och 100 procent. Lägst svarsfrekvens hade teaterorkestrarna (75,3%) och symfoniorkestrarna (75,5%) medan sinfoniettor och kammarorkestrar stod för en betydligt högre svarsfrekvens (86,8%).

Sinfoniettors och kammarorkestrars höga svarsfrekvens härör sannolikt från det faktum att numerären var betydligt lägre än inom symfoniorkestrarna. Under distributionen av enkäterna fanns där större möjlighet att informera personligen och svara på enskilda frågor. Däremot kan vi förmoda att den relativt låga svarsfrekvensen inom teaterorkestrarna till viss del beror på undermåliga anställningslistor från flera av orkesterledningarna. Det var stor skillnad på kvaliteten på de anställningslistor som respektive orkesterledning tillhandahöll inför urvalet. Då forskaren själv distribuerade enkäterna vid varje arbetsplats upptäcktes vid besöken i några fall att anställningslistorna inte var aktuella. Detta bland annat på grund av att numerären på podiet inte stämde med listorna. I dessa fall införskaffades en aktuellare anställningslista varpå urvalet kompletterades och enkäter sändes via post. Det upptäcktes också att anställningslistor i något fall innehöll många namn på personer som inte längre arbetade inom organisationen. Dessa anställningslistor innehöll varken alla tillfälligt anställda som var aktuella vid tillfället eller de senast anställda. Dessa dåliga listor försämrade troligen

svarsfrekvensen. För de respondenter som efter besöket vid respektive orkester lottades att delta i studien blev resultatet att de fick information och enkät via post i efterhand, vilket torde ha medfört något mindre förtroende än en personlig kommunikation och ett i alla delar korrekt förfarande. Numerärt var teaterorkestrarna tillräckligt få för att det skulle vara enkelt att ge personlig information vid besöken. Ett annat misstag som gjordes vid distributionen vid en av teaterorkestrarna var att besöka orkestern en dag då de hade dubbel inställelse, både repetition och föreställning. Detta innebar att endast några få stannade kvar och fyllde i enkäten på plats medan de flesta önskade och också erhöll ett frankerat svarskuvert.

Beskrivna brister vid urvalsförfarandet bör finnas i åtanke vid tolkning av resultat. Trots förmodade systematiska bortfall inom några orkestrar har vi valt att presentera resultat som kunnat påverkas, bland annat frekvensen av olika anställningsformer då vissa intressanta tendenser ändå kan skönjas.

Bland de 250 svarande var 93 (37%) kvinnor och 155 (62%) män. Två respondenter svarade inte på frågan. Kvinnor visade totalt högre svarsfrekvens (84%) jämfört med män (74%).

Anställningstid enligt tillhandahållna listor stämde i de flesta fall inte överens med vad respondenterna själva uppgav varför det inte är möjligt att göra en total bortfallsanalys utifrån denna parameter. Symfoniorkestrarna verkade emellertid ha relativt bra ordning på sina anställningslistor, varför en separat analys för dessa genomfördes. De orkestermusiker som hade kort anställningstid visade större benägenhet att svara jämfört med äldre. Mycket hög svarsfrekvens uppvisade orkestermusiker i den kategori som arbetat 0-5 år (96,9 %). Hög svarsfrekvens visade också den grupp som arbetat 6-11 år (75%). Efter 11 års anställning minskade lusten att svara och bland de som arbetat 12-19 år svarade 61 procent. De med längst anställningstid uppvisade minst benägenhet att svara (52,9%).

Beskrivning av urvalet

Orkestrarna

Urvalet består av tolv svenska orkestrar uppdelade i tre orkesterkategorier, 4 symfoniorkestrar, 3 teaterorkestrar och 5 sinfoniettor och kammarorkestrar. Från dessa tolv orkestrar valde 250 av 320 tillfrågade orkestermusiker att delta i studien. Symfonimusikerna representerade 48,8 procent (n=122), orkestermusiker vid teaterorkestrarna 25,6 procent (n=64) och orkestermusikerna i sinfoniettor och kammarorkestrar 25,6 procent (n=64).

Alla i studien undersökta orkestrar spelar i huvudsak västerländsk konstmusik. Olika orkesterkategorier har emellertid olika uppdrag och verksamhet. Det kan även skilja sig åt inom kategorierna vilket uppdrag respektive orkester har och på vilket sätt man utför detsamma. Här följer en översiktlig beskrivning vad gällde verksamhet, arbetstider och orkesterstorlek (numerär). Arbetsbelastningen var mycket varierande under säsongen, både mellan och inom orkestrarna.

Symfoniorkestrar

De fyra symfoniorkestrarna kan definieras som repertoarorkestrar. Detta innebär att de i princip varje vecka studerade in ett nytt konsertprogram. Repetitionstiden varierade vanligtvis mellan 2-4 dagar. Symfoniorkestrarna i studien repeterade och framförde sina konserter i speciella konserthus. Alla symfoniorkestrar hade abonnemangsserier. Abonnemangskonserter gavs vanligtvis regelbundet under en eller flera kvällar, samma regelbundet återkommande veckodagar. Abonnemangskonserter innebär en trogen publik som lång tid i förväg planerat att bevista utvalda konserter. Till dessa abonnemangs- och evenemangskonserter tillkommer turnéer vars omfattning varierade mellan orkestrar och inom orkestrarna. Repetitioner genomfördes vanligtvis under dagtid medan de flesta konserter framfördes på kvällstid. Ibland förekom konserter dagtid, till exempel vid skolkonserter och likande. Numerären i de symfoniorkestrar som deltog i studien varierade. Tre av orkestrarna hade fler än 75 medlemmar och en orkester färre än 75 medlemmar.

Teaterorkestrar

De tre teaterorkestrarna hade som huvudsaklig uppgift att spela operamusik eller musikaler. Vid en teaterorkester hade man emellertid utökat verksamheten med kammarmusik. Repetitionstiden var för teaterorkestrar vanligtvis något längre än vad som var vanligt inom symfoniorkestrarna. Repertoaren skiftade inte lika ofta som inom symfoniorkestrarna. Operaföreställningarna varade ofta längre än konventionella konserter med symfoniorkester (som ofta pågår omkring 2 timmar). En del föreställningar kan vara i tre-fyra timmar. Arbetstiderna var ofta förlagda till kvällstid då föreställningar gavs. Periodvis förekom arbetstider både under dagtid (repetitioner på kommande repertoar) och under kvällstid (föreställningar). Teaterorkestrarna i denna studie hade alla en "egen" scen. Kvaliteten på repetitionslokaler och orkesterdiken varierade. Ett stort problem inom teaterorkestrar var placeringen i orkesterdiken då dessa utrymmen var underdimensionerade både för musiken/ljudet och med tanke på det fysiska svängrum musikerna behövde. Dessutom hade flera av dessa orkestrar liknande problem med de speciella repetitionslokaler som användes. Detta kan vara en av förklaringarna till den höga förekomsten av besvär från hörselorganen². Alla teaterorkestrar var färre medlemmar än 75, numerären varierade mellan strax under 40 och närmare 70 medlemmar.

Sinfoniettor och kammarorkestrar

De sinfoniettor och kammarorkestrar som deltog i denna undersökning tillhörde alla Länsmusikens organisation. Verksamheten skiftade mellan de fem olika institutionerna. En del orkestrar fokuserade på orkesterspel medan andra fördelade verksamheten på orkesterverksamhet och kammarmusik i mindre konstellationer (till exempel kvartett). Några av orkesterinstitutionerna hade all personal anställd till 100 procent medan andra hade olika anställningsvillkor för sina musiker. Inom några institutioner var en del av personalen anställd till 100 procent. Dessa ingick då i befintliga kammarmusikensembler samtidigt som de också utgjorde stommen i en symfoniorkester. Övriga orkestermusiker anställdes vid behov vid olika orkesterproduktioner. Anställningsvillkoren för dessa som anställdes vid behov för orkesterproduktionerna varierade. Inom en orkester var ett visst antal musiker anställda omkring 50 procent för att arbeta vid behov medan en annan orkester arvoderade olika frilansare för utfört arbete. I detta senare fall var frilansarna vidtalade långt i förväg för att delta vid planerade orkesterproduktioner.

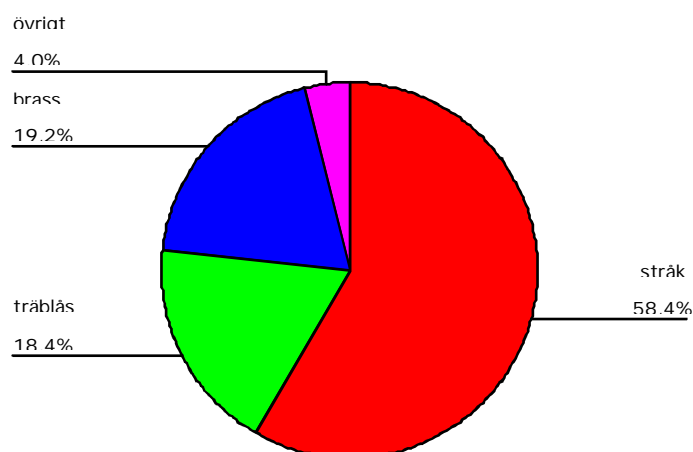
Instudering av repertoar med sinfonietta och kammarorkester tog som regel ungefär samma tid i anspråk som symfoniorkestrarna behövde för sin instudering. Däremot tog instudering av kammarmusik mer tid i anspråk. Detta ombesörjdes av musikerna själva. Eftersom det skilde

² Se rubrik "Hörsel" sid. 36.

sig åt vad gällde orkestrarna inom denna kategori fanns det de sinfoniettor och kammarorkestrar som arbetade snarlikt symfoniorkestrarna med den väsentliga skillnaden att orkestern var mycket mindre till numerären vilket var avgörande för val av repertoar. En annan skillnad var att en del av orkestrarna i denna kategori saknade abonnemangsserier och istället förlade större delen av verksamheten till kortare turnéverksamhet (över dagen) inom länet och i huvudortens närområde. Den mesta arbetstiden var förlagd till dagtid (repetitioner) medan konserterna även för denna orkesterkategori var förlagda till kvällstid. Numerären inom orkestrarna varierade mellan 15 och drygt 40 medlemmar.

Instrumentgrupp

De svarande fördelade sig på olika instrumentgrupper enligt Figur 1. Den övervägande andelen orkestermusiker var stråkmusiker och av dessa var så många som 30 procent violinister.

Figur 1. Cirkeldiagramet visar fördelningen på olika instrument bland de svarande.

Mer specifikt presenteras fördelningen på olika instrument i nedanstående tabell (Tabell 1). De största grupperna av instrumentalister fanns bland de stora tuttistämmorna: violinister, altviolinister och cellister. Denna fråga besvarades till 100 procent, av samtliga respondenter.

Tabell 1. Nedan redovisas fördelningen av respondenter vad gäller olika instrument.

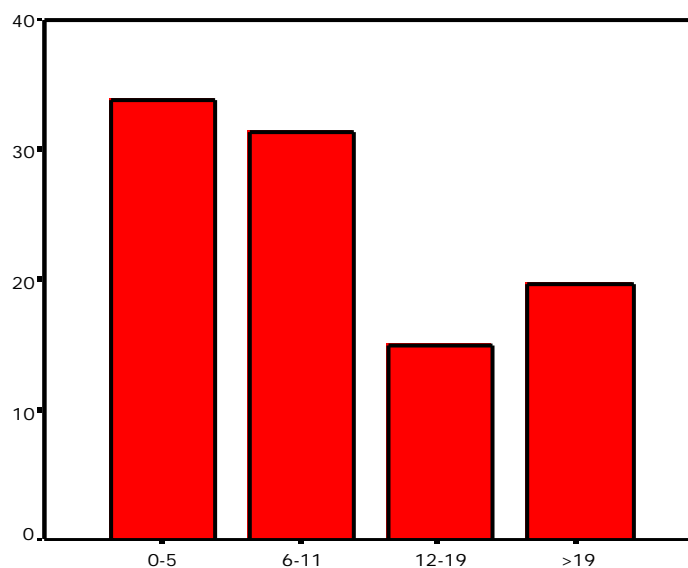
<u>Instrument- grupp</u>	<u>Antal</u>	<u>Procent</u>
flöjt	10	4,0
oboe/engel	10	4,0
skt horn		
klarinet	14	5,6
fagott	12	4,8
valthorn	18	7,2
trumpet	13	5,2
trombon	16	6,4
tuba	1	,4
slagverk	8	3,2
violin	76	30,4
viola	25	10,0
cello	24	9,6
kontrabas	19	7,6
annat	2	,8
<u>vln+vla</u>	<u>2</u>	<u>,8</u>
Total	250	100,0

Kön

Männen utgjorde 62 procent (n=155) och kvinnorna 37,2 procent (n=93). Två respondenter svarade inte på frågan om kön. Männerna hade som regel varit anställda i genomsnitt 3 år längre än kvinnorna i studien (12 respektive 9 år). Statistisk analys med Kruskal-Wallis test visade dock ingen signifikant skillnad mellan mäns och kvinnors anställningstid.

Anställningstid

De flesta orkestermusikerna i studien hade varit anställda 0-5 år (32 %, n=79) följt av gruppen 6-11 år (29 %, n=73). Den grupp som varit anställd längst tid, 20 år och mer, utgjordes av 18 procent (n= 46) och var större än den grupp som arbetat i 12-19 år (14 %, n=35). Sju procent (n=17) av de tillfrågade svarade inte på frågan om när de anställdes (Figur 2, sid. 16).

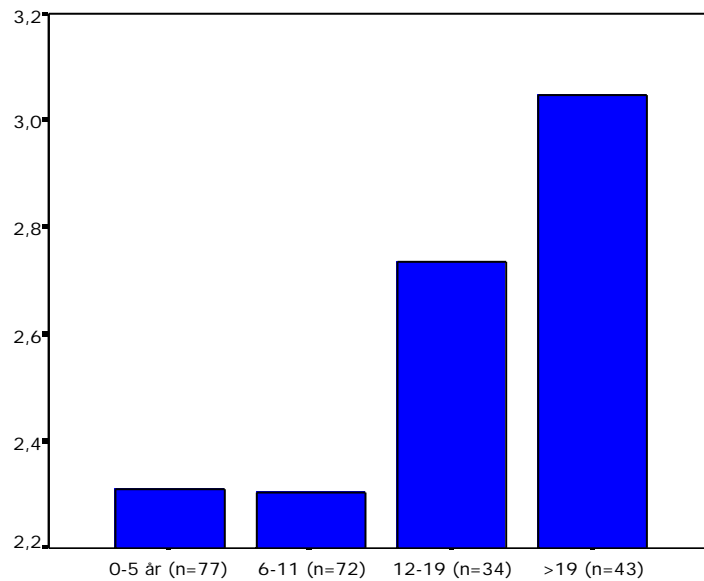

Figur 2. Staplarna visar procentuell andel anställda fördelade i fyra olika kategorier för anställningstid.

Fördelningen av anställningstid inom de olika orkestrarna följde i flera avseenden samma mönster som åldersfördelningen. Det var en signifikant skillnad mellan elit- och ej elitorkester (Kruskal-Wallis, $\chi^2=12,46$, $p=,000$) på det sättet att den genomsnittliga anställningstiden bland orkestermusiker i elitorkestrar var högre (14 år, $n=68$) jämfört med andra orkestrar (9 år, $n=165$). När det gällde orkesterkategorier var den genomsnittliga anställningstiden högst inom symfoniorkestrarna (12 år, $n=114$) följt av teaterorkestrarna (9 år, $n=60$) och sinfoniettor och kammarorkestrar (8 år, $n=59$).

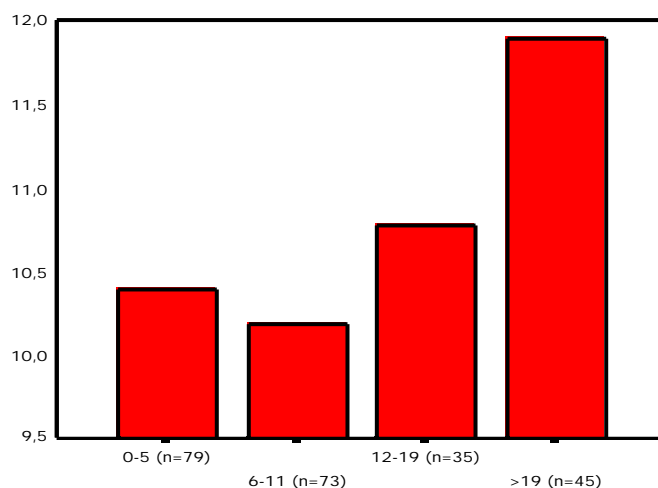
Skillnaden var signifikant ($F_{2,230} 4,505$ $p=,012$). Även skillnaden mellan de olika orkestrarna var signifikant ($F_{11,221} 3,517$ $p=,000$). Skillnaden redovisas ej i detalj av integritetsskäl. Intressant att notera var emellertid att den orkester som hade de orkestermusiker som arbetat längst tid fanns att finna bland elitorkestrarna. Alla bedömare var eniga om att just denna orkester tillhörde kategorin elitorkestrar.

Beträffande upplevelsen av graden av konstnärlig satsning visade Kruskal-Wallis test signifikant skillnad mellan orkestermusiker som varit anställda olika länge ($X^2=17,134$, $p=,001$). De som varit anställda längst tid var nöjdast med respektive orkesterlednings satsning på den konstnärliga kvaliteten (Figur 3, sid 17).

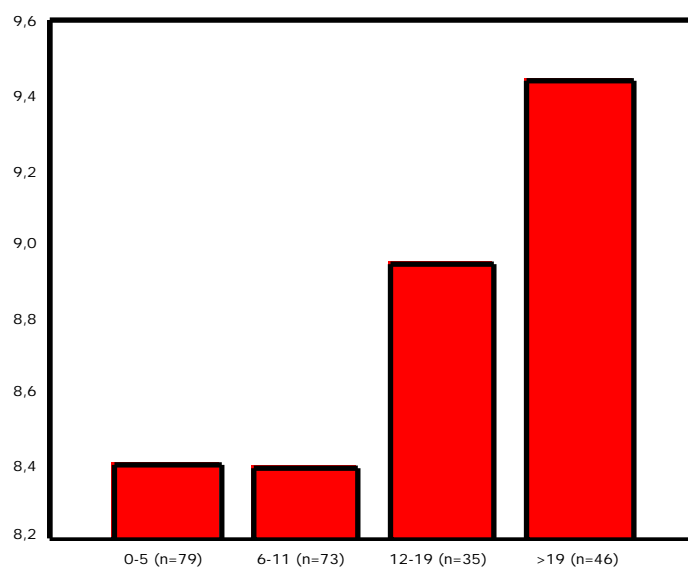
Figur 3. Staplarnas höjd visar att de som varit anställda längst tid var mest nöjda med den konstnärliga satsningen i respektive orkester. X-axeln beskriver anställningstiden uppdelad i 4 grupper och y-axeln beskriver medelvärde för konstnärlig satsning i en skala 0-4, ju högre värde desto mer nöjd var respondenten med den konstnärliga satsningen.

Det var också samvariation mellan anställningstid och index för hur nöjda orkestermusikerna var med sin karriär³ ($r = 0,213, p = ,000, n = 232$) (figur 4) index för huruvida de upplevde framtidshopp för orkestern ($r = 0,195, p = ,003, n = 233$) (Figur 5, sid. 18) och index för i vilken grad de upplevde att orkesterledningen gav ekonomiskt stöd vad gällde förebyggande hälsovård ($r = 0,198, p = ,003, n = 230$) (Figur 6, sid. 18). I samtliga fall var de med längst anställningstid mera nöjda än övriga.

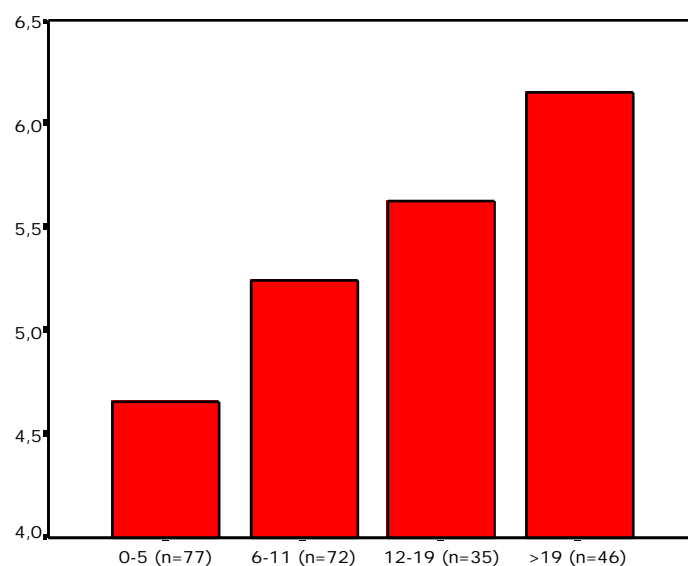

Figur 4. Även om orkestermusikerna i genomsnitt var nöjda med sin karriär (y-axel skala 5-15) var de med lång anställningstid (x-axeln) mera nöjda än övriga.

³ Konstruktion av index, sid. 9.

Figur 5. De med längst anställningstid rapporterade störst framtidshopp för respektive orkester. X-axeln beskriver anställningstid och y-axeln beskriver medelvärde för index för framtidshopp, skala 3-12 där höga värden är bra..

Figur 6. Ju längre anställningstid desto mer upplevde orkestermusikerna att respektive orkesterledning gav ekonomiskt stöd vad gäller förebyggande hälsovård. Y-axeln beskriver medelvärde för index för ekonomiskt stöd (support), skala 0-12. Högt värde markerar stort stöd.

Statistiska analyser visade ingen signifikant skillnad vad gällde anställningstid inom olika instrumentgrupper (anova) eller inom olika hierarkiska positioner (Kruskal-Wallis).

Sammanfattning anställningstid

Resultatet visar att de med längst anställningstid var mera nöjda än övriga med flera viktiga aspekter på arbetsuppgift och tilltro till respektive orkesterlednings kapacitet vad gällde konstnärlig satsning och orkestersupport. Vi kan även längre fram i rapporten se resultat att de äldre dessutom rapporterar en förhållandevis god hälsa.⁴.. Förklaringen kan vara att de äldre som finns kvar i orkestrarna är ett selektivt urval. De som inte trivts eller som fått olika psykiska eller fysiska besvär har valt eller av olika skäl tvingats att sluta, innan de varit anställda i 20 år. Förklaringen kan även till en del finnas i att det eventuellt var ett stort bortfall bland de som varit anställda i 20 år eller mer. Bland symfonimusiker för vilka bortfallsanalys gjordes utifrån anställningstid var svarsfrekvensen endast 52,9 procent. Det stora bortfallet kan ha medfört ett systematiskt bortfall på det sättet att de som varit nöjda svarat på enkäten medan andra låtit bli.

Åldersfördelning

Medelåldern inom orkestrarna var 39 år. Orkestermusiker i elit-orkestrarna hade högre medelålder ($x=40,6$, $n=70$) jämfört med andra orkestermusiker ($x=38,2$, $n=176$). Vid kategorisering av åldern till åtta grupper (Tabell 2, sid. 20) visade envägs anova signifikant skillnad mellan elit- och ej elit-orkester ($F_{1,244} 4,79$ $p=,030$). Det var även signifikant skillnad mellan de olika orkesterkategorierna ($F_{2,243} 3,74$ $p=,025$). Inom symfoniorkestrarna var medelåldern högre ($M=40,4$, $n=119$) än inom sinfoniettor och kammarorkestrar ($M=38,3$, $n=63$) och teaterorkestrar ($M=36,7$, $n=64$). Signifikant skillnad kvarstod vid en mer detaljerad analys då de enskilda orkestrarna jämfördes ($F_{11,234} 2,74$ $p=,002$). Det skilde sig omkring 10 år vad gällde den genomsnittliga medelåldern mellan den orkester med högst medelålder (en sinfonietta, $M=43,6$ år) och den orkester som hade lägst medelålder (en teaterorkester, $M=33,3$).

Inte helt oväntat var det olika i åldersfördelning bland de fast anställda och bland de som ej hade fast anställning. Bland de som var fast anställda var medelåldern 40 år medan de ej fast anställda hade en medelålder på 31 år. Envägs anova visar signifikant skillnad mellan grupperna ($F_{1,243} 37,79$ $p=,000$). Bland de ej fast anställda fanns också en tendens till olikheter vad gällde ålder mellan olika former för anställning, dock ingen signifikant skillnad. Personer i den så kallade "andra formen för anställning" hade avsevärt högre medelålder (37 år) jämfört med de i provanställning (26 år), de i projektanställning (29 år) och de som hade vikariat (29 år). Denna "andra form för anställning" skulle kunna vara så kallade AMS-tjänster eller kontrakterade tjänster för anställning vid planerade behov, vilket nyttjades av flera orkestrar.

I hela urvalet var kvinnorna i genomsnitt yngre (37 år) än männen (40 år) (Kruskal-Wallis, $\chi^2=7,30$, $p=,007$). Tabellen nedan (Tabell 2, sid. 20) ger en detaljerad beskrivning över könsfördelningen inom olika ålderskategorier.

Av de anställda var 40 procent ($n=100/246$) över 40 år, 48 procent av männen och 29 procent av kvinnorna. Vid en uppdelning av ålder i två kategorier (40 år och yngre och över 40 år) visade Kruskal-Wallis test signifikant skillnad mellan könen ($\chi^2=7,99$, $p=,005$). En liknande fördelning gjordes för anställda 50 år och yngre och de som var över 50 år. Resultatet visade

⁴ Resultat vad gäller respondenternas hälsa finns under rubrik "Musikernas hälsotillstånd", sid. 36.

en dramatisk minskning av andelen anställda över 50 år, speciellt vad gällde kvinnor. Endast 12 procent (n=30/246) av orkestermusikerna i studien tillhörde denna äldre grupp; 18 procent av männen och 3 procent av kvinnorna. Kruskal-Wallis test visar även här en signifikant skillnad mellan könen ($\chi^2 = 11,02$ $p = ,001$) (Tabell 2).

Tabell 2. Nedanstående redovisning av åldersfördelningen bland orkestermusiker visar att en mycket liten andel av kvinnorna i studien tillhörde de äldre ålderskategorierna. Siffrorna representerar antal individer.

	<26	26-30	31-35	36-40	41-45	46-50	51-55	>55	Totalt antal
kvinnor	4	19	18	24	15	9	1	2	92
män	5	21	30	24	31	15	19	8	153

Ålder (kategoriserad) visade sig även samverka med upplevelsen av respektive orkesterlednings konstnärliga satsning. Kruskal-Wallis test med ålder som oberoende variabel gav signifikant resultat ($\chi^2 = 20,71$ $p = ,004$). Med undantag för den yngsta ålderskategorin (<26 år, n=8/238) hade de respondenter som var över 40 år högre medelvärde än de yngre ålderskategorierna vad gällde upplevelse av konstnärlig satsning, vilket innebär att de äldre i högre grad upplevde hög satsning (Tabell 3).

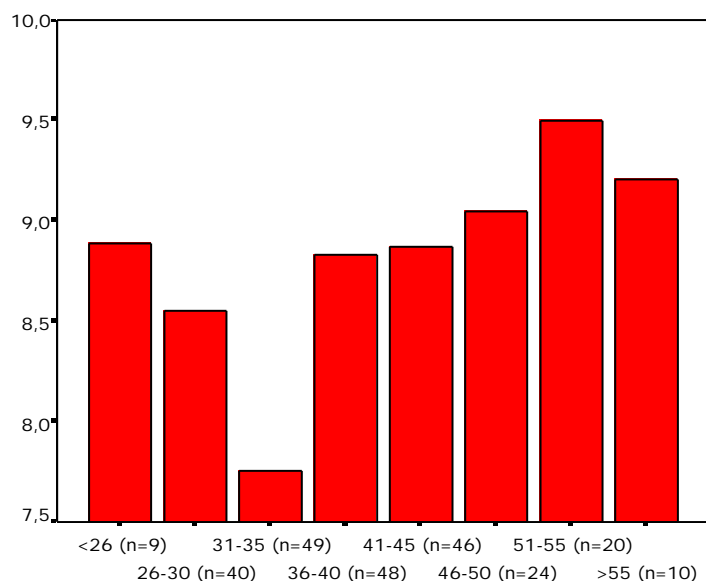
Tabell 3. Medelvärde för konstnärlig satsning visar att upplevelsen av att orkesterledningen satsade högt ökade med ålder. Ju högre värde desto bättre (skala 0-4).

	<26	26-30	31-35	36-40	41-45	46-50	51-55	>55	Totalt
Medelvärde	3	2,25	2,18	2,44	2,65	2,65	3,11	3,25	2,52
Antal (n=)	8	40	49	45	46	23	19	8	238

Beräkning av produkt-moment-korrelationer enligt Pearson visade att ålder samvarierade med index för upplevelsen av orkesterledningens benägenhet att stödja orkestermusikerna ekonomiskt vad gällde förebyggande hälsovård ($r = 0,139$, $p = 0,031$, $n = 242$). De äldre rapporterade större generositet från respektive orkesterledning.

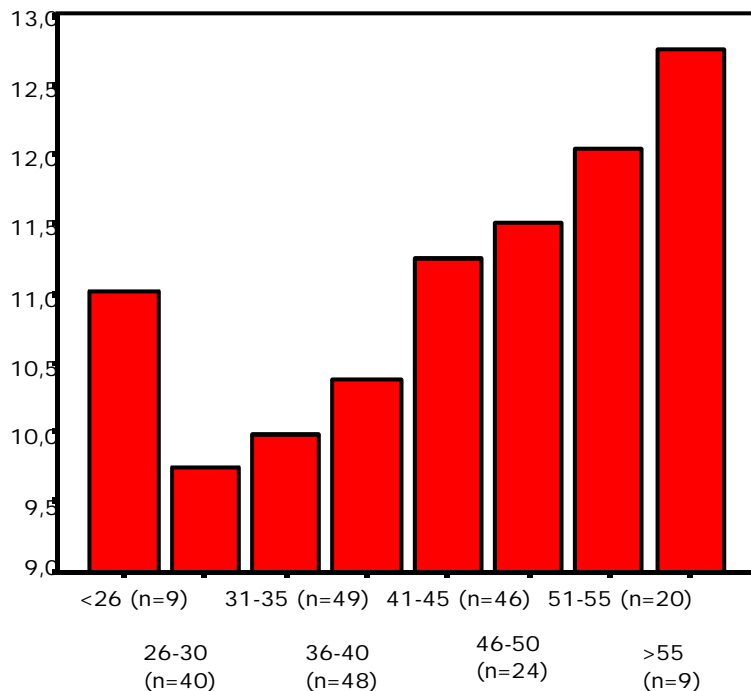
Analys med envägs anova med ålder (i åtta kategorier) som oberoende variabel visade signifikant skillnad mellan grupperna ($F_{7,234} 2,60$ $p = ,013$), en skillnad som kvarstod med orkester som kovariat ($p = ,040$). Vilken orkester respondenterna tillhörde var inte avgörande för de äldre respondenterna med avseende på upplevelsen av orkesterledningens ekonomiska stöd i hälsoarbetet.

Framtidshopp vad gällde arbetsuppgiften ($r = 0,170$, $p = 0,007$, $n = 246$) samvarierade med ålder så tillvida att det var mer förekommande att respondenter i de äldre ålderskategorierna rapporterade högre värden för respektive orkesters framtida möjligheter. Inom ålderskategorin 31-35 beskriver staplarna nedan en stor svacka jämfört med övriga grupper.

Figur 7. Staplarna visar hur stort framtidshopp man rapporterade i olika åldrar (x-axeln). Y-axeln beskriver medelvärde för index vad gäller framtidshopp inom respektive orkester⁵ (summaindex skala 0-12).

Vad gällde den egna personliga karriären rapporterade de äldsta att de var mer nöjda jämfört med övriga ($r = 0,292$, $p=000$, $n=244$) (Figur 8).

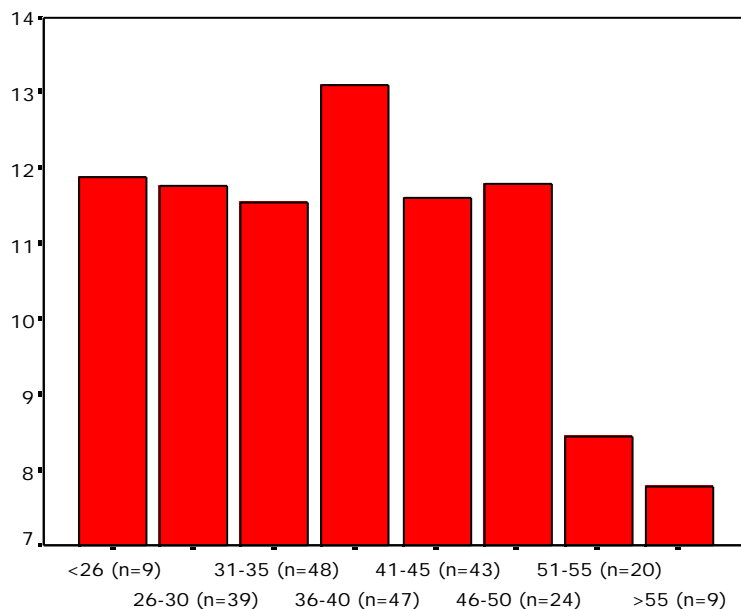

Figur 8. Med undantag av de yngsta orkestermusikerna i studien rapporterade man sig vara allt nöjdare med karriären ju äldre man var. X-axeln beskriver ålder kategoriserad i åtta grupper och y-axeln beskriver summaindex för karriär (skala 5-15).

⁵ (tre item; orkesterns standard, ambitionsnivå och orkesterledningens satsning på den konstnärliga kvaliteten)

Ålder samvarierade även med möjlighet till inflytande ($r = 0,146, p=023, n=244$). De äldre upplevde större möjlighet att påverka än med yngre kollegor.

När det gäller de anställdas hälsa rapporterade de äldsta orkestermusikerna minst allmänna besvär. Korrelationen med ålder var signifikant ($r = 0,129, p=046, n=239$) (Figur 9). Däremot var det inte någon signifikant samvariation mellan ålder och besvär från rörelseorganen.

Figur 9. De äldsta orkestermusikerna rapporterade minst allmänna besvär. X-axeln beskriver ålder och y-axeln beskriver medelvärde för summaindex för allmänna besvärssymptom. Ju lägre värden desto mindre förekomst av besvär (skala 0-30).

Anova-analysen visade ingen signifikant skillnad vad gällde ålder mellan olika instrumentgrupper eller mellan olika hierarkiska nivåer (stämledare, alternerande stämledare, tutti). Analys med produkt-moment-korrelationsanalyserna visade inte någon samvariation mellan ålder (kategoriserad) å ena sidan och index för "samarbete", "nöjd med arbetsuppgiften" eller "besvär från rörelseorganen" å andra sidan.

Sammanfattning

Slutar orkestermusiker att spela mitt i livet? Det verkar nästan vara så. Det var nämligen få orkestermusiker som uppnått en ålder över 50 år. De äldre som trots allt arbetade var emellertid mer nöjda än sina kollegor och de mådde bättre än övriga. Med den bakgrunden finns det anledning att anta att de som inte varit nöjda eller som haft besvär faktiskt slutat före 50 års ålder, en del på grund av försämrad hälsa och en del på grund av minskad motivation, osäkra och dåliga anställningsvillkor eller oro. De orkestermusiker över 50 år vi har att studera är sannolikt ett mycket selektivt urval. Snedfördelningen vad gäller ålder och även kön kan därtill vara ett resultat av nyrekrytering vilket bekräftas av att anställningstiden i genomsnitt är lägst bland de anställda i sinfoniettor och kammarorkestrar. Flera av dessa orkestrar är relativt unga skapelser.

Beträffande fenomenet att det var så få kvinnor över 50 år diskuterade en facklig företrädare⁶ möjligheten att detta skulle kunna bero på att kvinnor faktiskt inte "klarar av" förhållandena

⁶ Personlig kommunikation vid möte på Institutet för Psykosocial Medicin 12/4 -01.

när de blir äldre, de ”orkar inte längre”. Denne hade säkert stor erfarenhet av anställda med problem men istället för att nöja sig med spekulationer är det viktigt att fortsätta att fördjupa kunskapen. Vi bör studera både betydelsen av yttre strukturella faktorer och speciella kulturella mönster i yrket som till exempel attityder till uppgiften, arbetstider, ohälsa och familjeliv och betydelsen av individuella faktorer som den enskilde orkestermusikerns högst personliga prestationskrav, tidiga förväntningar, krämpor och i vilken grad män och kvinnor är nöjda med sin karriär.

Anställningsform och framtida möjligheter till anställningar

I Sverige är de flesta orkestermusiker vanligtvis anställda på kontrakt - så kallad tillsvidareanställning eller fast anställning. Detta avspeglar sig i studien där 86 procent (n=214) uppger att de hade fast anställning. Övriga anställningsformer var representerade av 14 procent (n=35). Av dessa hade 5,6 procent (n=14) vikariat, 3,6 procent (n=9) projektanställning, 2 procent (n=5) provanställning och 2,4 procent (n=6) annan form av anställning. En respondent svarade inte på frågan.

Musiker utan fast anställning

Procentandelar som presenteras nedan bland ej fast anställda är andelar av just denna grupp, inte hela urvalet. Eftersom antalet musiker utan fast anställning var förhållandevis litet n=35/250 bör procentandelarna tolkas med försiktighet.

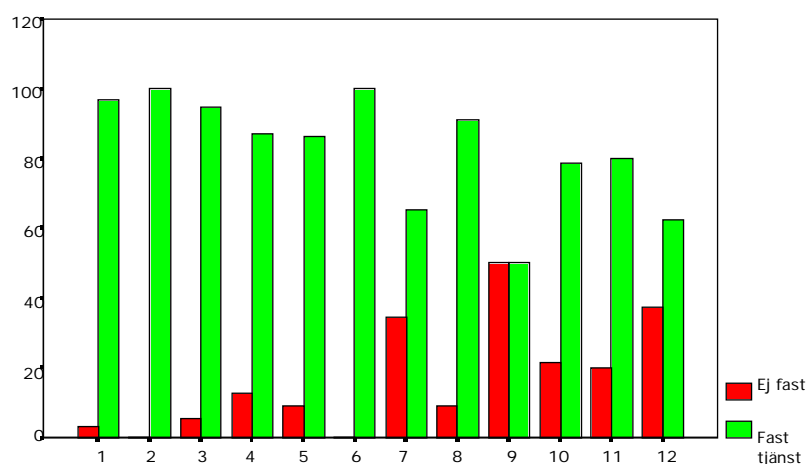
Bland de som ej hade fast anställning upplevde 62,5 procent (n=20) tillförsikt inför framtida möjligheter. En detaljerad analys visar att 15,6 procent (n=5) redan hade löfte om fortsatt anställning i den orkester de vid tillfället var anställda i och 6,3 procent (n=2) hade löfte om anställning i annan orkester än den de vid tillfället var anställda i. Några ansåg att de hade mycket stora chanser att få en anställning när de ville (12,5%, n=4) medan andra uttryckte sig försiktigare och ansåg att de troligen skulle få en anställning när de ville (28,1%, n=9).

Bland de som ej hade fast anställning upplevde 37,5 procent (n=12) en framtida möjlighet till ny anställning som osäker. Dessa 12 respondenter fördelade sig på följande sätt: En respondent (3,1%) upplevde att det skulle bli hopplost att få en ny anställning när han/hon ville medan 18,8 procent (n=6) menade att det skulle bli svårt och 15,6 procent (n=5) upplevde det osäkert.

Orkestrarna skiljde sig signifikant vad gällde i vilken grad de hade anställda utan fast anställning (Kruskal-Wallis, $\chi^2 = 38,7$, $p = ,000$). Även om denna skillnad bör tolkas med försiktighet då de anställningslistor som tillhandahölls från respektive orkester när urvalet gjordes var av olika kvalitet kan vissa tendenser ändå skönjas⁷. I orkester nr 7, 9, 10 och 12 hade man börjat tillämpa anställningar som inte var tillsvidareanställningar. Olika variationer på anställningsformer var säsongsanställning med månadslön, kontrakt för de produktioner som var planerade för säsongen med lön för faktisk arbetad tid och anställningar som till en

⁷ Se under rubrik "Svarsfrekvens och bortfallsanalys" sid.11.

del bekostades av arbetsförmedlingar. En stor andel av de ej fast anställda kom från specifika orkestrar. Den största andelen ej fast anställda i en orkester fanns i sinfoniettor och kammarorkestrar. I en av dessa orkestrar var fördelningen bland respondenterna 50 procent tillsvidareanställda och 50 procent med andra anställningsvillkor (Figur 10).

Figur 10. De röda staplarna beskriver variationen mellan orkestrarna vad gäller procentuell andel orkestermusiker med osäkra anställningsvillkor. De gröna staplarna representerar tillsvidareanställningar.

I hela urvalet var andelen orkestermusiker med fast anställning 86 procent. Man skulle kunna anta att en fast anställning innebar en tryggad framtid och att många hade möjlighet att stanna kvar till pensionsdagen. Resultatet visar dock att det var överraskande få orkestermusiker som var över 50 år⁸.

Placering i hierarkin

Drygt hälften av alla respondenter var tuttimusiker⁹ (51 procent, n=128), 28 procent (n=70) var stämledare¹⁰. Till dessa räknas här även konsertmästare. Alternierande stämledare representerades av 19 procent (n=47).

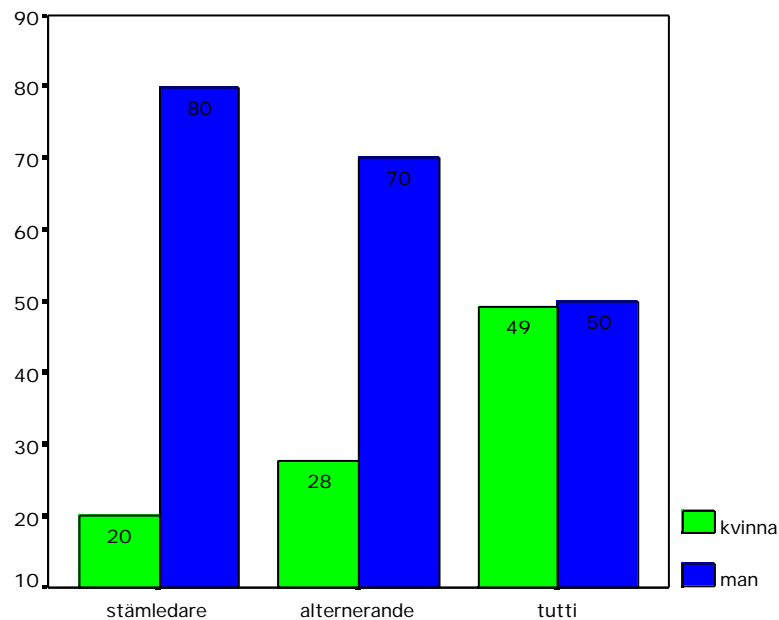
Stämledaretjänster innehades till övervägande delen av män (Figur 11, sid. 25). Av de kvinnor som deltog i studien var 15 procent (n=14) stämledare jämfört med männen bland vilka 36 procent (n=56) var stämledare (Figur 12, sid. 25). Även i den lägre positionen, alternierande stämledaretjänst var fördelningen skev. Bland kvinnorna var det 14 procent (n=13) som var alternierande stämledare medan 21 procent (n=33) av männen hade samma typ av tjänst. Tuttimusikerna utgjordes till hälften av kvinnor (n=63) och hälften av män (n=64) vilket dock

⁸ Detta diskuteras närmare sammanfattning i avsnittet "Åldersfördelning" sid.19.

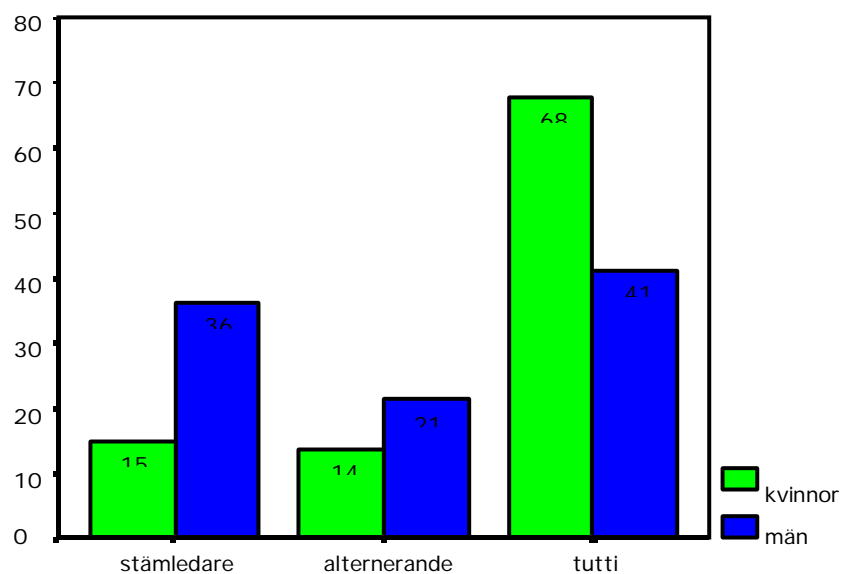
⁹ Tutti: ital. "alla". Musikterm som avser hela orkestern. Begreppet tuttimusiker avser den som inte innehar solo- eller stämledaretjänst eller alternierande sådan.

¹⁰ Stämledare har formellt ansvar för sin stämma och är placerad på ett sådant sätt att han/hon skall vara väl synlig för övriga i stämman. Stämledaren har bl a till uppgift att förbereda stämmor/notmaterial och notera instruktioner om artikulation, stråkriktning och liknande. En annan uppgift är att under repetitioner och konserter spela övertygande och på så sätt leda stämman. Stämledaren spelar de solon som förekommer i repertoaren. Konkurrensen till en stämledaretjänst är som regel större än till en tuttitjänst.

inte visar jämlikhet mellan könen då 68 procent av kvinnorna och 41 procent av männen hade sådan tjänst. Skillnaden i positioner mellan könen var signifikant (Kruskal-Wallis, $\chi^2 = 18,56$ $p=000$).

Figur 11. Av stämledarna var 80 procent män medan 70 procent av de alternerande stämledare var män. Bland tuttimusiker var det samma andel kvinnor som män.

Figur 12. Staplarna visar hur stor andel av männen respektive kvinnorna som innehade anställning som stämledare, alternerande stämledare och tuttimusiker. Som exempel var 36 procent av männen och 15 procent av kvinnorna stämledare.

Kulturpolitik

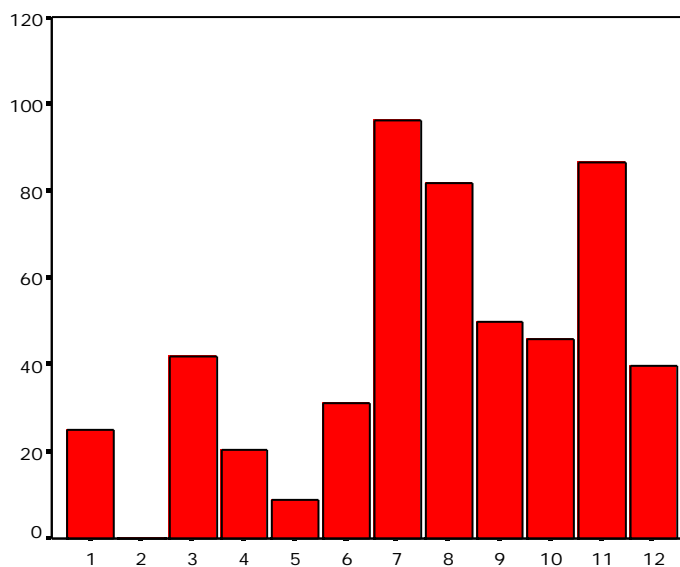
Minskat ekonomiskt stöd till musikinstitutioner

Föreliggande undersökning föregicks av hot om, och för en del orkesterinstitutioner även reella, minskade statliga bidrag. Dessa hot om och verkliga ekonomiska nedskärningar hade enligt respondenterna resulterat i förändrad verksamhet (Tabell 4. sid. 27). Orkestrarna hade emellertid drabbats olika hårt både vad gällde aktualiserat nedläggningshot, förändrad verksamhet och individuella reaktioner inom orkestrarna. I några avseenden skilde sig olika orkesterkategorier åt (symfoniorkester, sinfonietta och kammarorkester och teaterorkester) och i andra avseenden var skillnaden att finna på orkesternivå (12 olika orkestrar). Denna analys och individuella variationer bland orkestermusikerna presenteras i följande kapitel.

Orkestrarna olika drabbade av hot om ekonomiska nedskärningar

Samhällets minskade ekonomiska stöd till olika musikinstitutioner hade enligt 38 procent aktualiserat nedläggning för respektive orkester medan 41 procent inte upplevt att nedläggning hade aktualiserats, 20 procent visste inte (ett item med tre alternativ, 0=vet ej, 1=nej, 2=ja). Det var en signifikant skillnad mellan olika orkesterkategorier (Kruskal-Wallis, $\chi^2 = 21,28$, $p = ,000$). Orkestermusiker inom sinfoniettor och kammarorkestrar rapporterade mer nedläggningshot (61%) än orkestermusiker inom teaterorkestrar (50%) och symfoniorkestrarna (20%).

En närmare analys av de 12 orkestrarna visar signifikant skillnad även mellan de olika orkestrarna vad gällde nedläggningshot (Kruskal-Wallis, $\chi^2 = 68,86$, $p = ,000$) (Figur 13).

Figur 13. Fördelning i olika orkestrar av procentuell andel orkestermusiker vilka rapporterat att de upplevt nedläggningshot.

Det finns en skillnad även mellan elit- respektive ej elitorkestrar vad gäller upplevt nedläggningshot (Kruskal-Wallis, $\chi^2 = 10,17, p = ,001$). Inom elitorkestrarna hade 17 procent upplevt nedläggningshot medan 47 procent inom andra orkestrar rapporterade detta.

Ekonomiska nedskärningar resulterande i ett allt mer populariserat repertoarval

Försämrad ekonomi hade resulterat i förändrad verksamhet (tre items med fyra alternativ 0= vet ej, 1= instämmer ej, 2= instämmer till viss del, 3= instämmer i hög grad). En sammanslagning av resultatet ”instämmer i hög grad” och ”instämmer till viss del” visar att en stor andel orkestermusiker inom alla orkesterkategorier upplevde att verksamheten förändrats. Vid en sammanslagning av instämmer till viss del och instämmer i hög grad rapporterade majoriteten att verksamheten hade blivit mer publik, det vill säga att man satsat på ett mera populariserat repertoarval (69%) (Tabell 4).

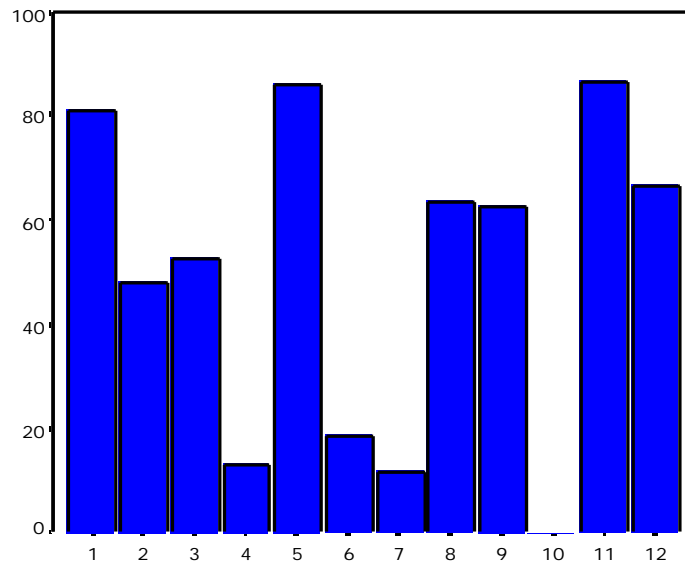
Vid en analys av de olika orkesterkategorierna visade resultatet att en förändrad verksamhet mot ett mer populariserat repertoarval främst var ett fenomen inom teaterorkestrar (75%) och symfoniorkestrar (74%). Men även jämfört med sinfoniettor och kammarorkestrar rapporterade en majoritet en förändring mot en alltmer publikanpassad verksamhet (56%).

Inom båda kategorierna symfoniorkester och sinfonietta och kammarorkester upplevde majoriteten orkestermusiker att verksamheten hade ökat medan orkestermusiker i teaterorkestrar rapporterade en minskad verksamhet (se Tabell 4 för en detaljerad redovisning). Skillnaden mellan olika orkesterkategorier var inte signifikant vad gäller förändrad verksamhet.

Tabell 4. Försämrad ekonomi påverkade verksamheten till en mer publik verksamhet. Siffrorna anger andel orkestermusiker inom olika kategorier redovisade i procent. Skillnaden mellan olika orkesterkategorier var inte signifikant.

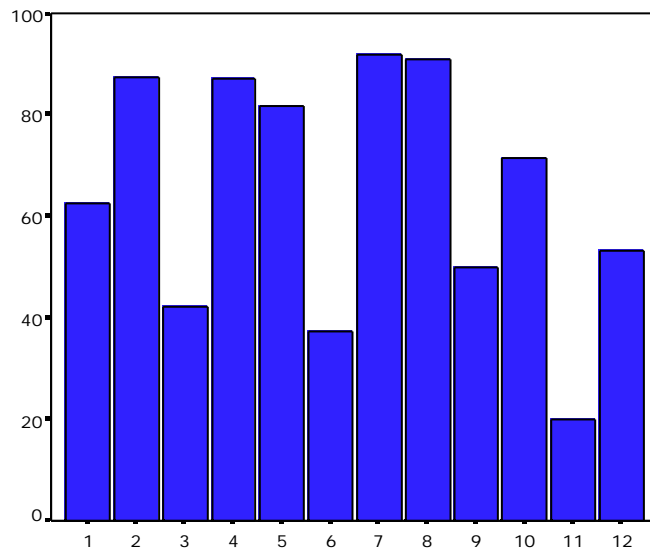
	Minskad verksamhet				Ökad verksamhet				Mer publik verksamhet			
	(n=121)	(n=64)	(n=63)	(N=248)	(n=119)	(n=63)	(n=63)	(N=245)	(n=122)	(n=63)	(n=63)	(N=248)
Instämmer...	symf	Teater	sinf/k	totalt	symf	teater	sinf/k	totalt	symf	teater	Sinf/k	totalt
... i hög grad	8,3	15,6	17,5	12,4	17,6	22,2	27	20,8	15,6	17,5	15,9	16
...till viss del	24,8	31,3	22,2	25,6	29,4	17,5	28,6	25,6	58,2	57,1	39,7	52,8
... ej	57	42,2	47,6	50,4	36,1	52,4	30,2	38	13,9	20,6	27	18,8
vet ej	9,9	10,9	12,7	10,8	16,8	7,9	14,3	13,6	12,3	4,8	17,5	11,6

Kruskal-Wallis test visar en signifikant skillnad mellan de 12 orkestrarna vad gäller förändrad verksamhet: minskad verksamhet ($\chi^2 = 61,68, p = ,000$), ökad verksamhet ($\chi^2 = 71,36, p = ,000$) (Figur 14), och huruvida verksamheten blivit mer publik, det vill säga mer populariserat repertoarval ($\chi^2 = 52,58, p = ,000$) (Figur 15).

Figur 14. Procentuell andel orkestermusiker som till viss del och i hög grad upplevde att verksamheten ökat, fördelning i olika orkestrar. X-axeln representerar de olika orkestrarna och y-axeln redovisar procentuell andel.

I flertalet orkestrar upplevde orkestermusikerna att repertoaren blivit mer publik. Endast tre orkestrar har en övervägande andel musiker som inte ansåg att repertoaren förändrats mot denna profil de senaste åren (orkester-Id-nr 3,6 och 11)

Figur 15. Andel orkestermusiker som till viss del och i hög grad upplever att repertoaren hade blivit mer publik, fördelning i olika orkestrar.

Vad gäller elit- kontra ej elit-orkestrar skiljer det sig åt mellan grupperna så tillvida att det var vanligare med ökad verksamhet i elit-orkestrarna jämfört med övriga (Kruskal-Wallis, $\chi^2 = 5,55, p = ,019$).

Nedläggningshot korrelerar med minskad verksamhet ($r = 0,199$, $p=002$, $N=247$), ju mer hot desto mer förändring mot mindre verksamhet. Nedläggningshot korrelerar även med och förändrad verksamhet i avseendet att den anpassats till att vara mer publik ($r = 0,126$, $p=048$, $N=247$). Även förändrad kvantitet av verksamhet korrelerar med att verksamheten anpassats till att vara mer publik. Detta gällde både minskad verksamhet ($r = 0,280$, $p=000$, $N=247$) och ökad verksamhet ($r = 0,177$ $p=006$, $N=245$).

Osäkrare tillvaro i samspel med ökad ambition hos orkestermusikerna

Analys av orkestermusikernas reaktioner på samhällets minskade ekonomiska stöd visade att vanligaste reaktionen var ökade ambitioner. Vanligt var också upplevelsen av oroligare och osäkrare tillvaro (13 item med fyra alternativ; 0=vet ej, 1= instämmer ej, 2= instämmer till viss del, 3=instämmer i hög grad). Mer ingående presenteras de fem vanligaste reaktionerna i Tabell 5, sid. 30.

Vid en sammanslagning av alternativen "instämmer till viss del" och "instämmer i hög grad" var det mest förekommande att orkestermusikerna rapporterade att de arbetade hårdare för respektive orkesters bästa (62%) och att ambitionsnivån i respektive orkester hade ökat (57%). En annan effekt av försämrad ekonomi var för många respondenter (40%) minskade möjligheter till tillfälliga anställningar. Detta gav oss upplysningar om en förändrad tillvaro med försämrad chans till stimulans och extrainkomster utanför anställningen. För de respondenter som saknade fast anställning var minskade möjligheter till tillfälliga anställningar än viktigare då det förutom stimulerande och omväxlande arbetstillfällen också handlade om möjligheten att försörja sig.

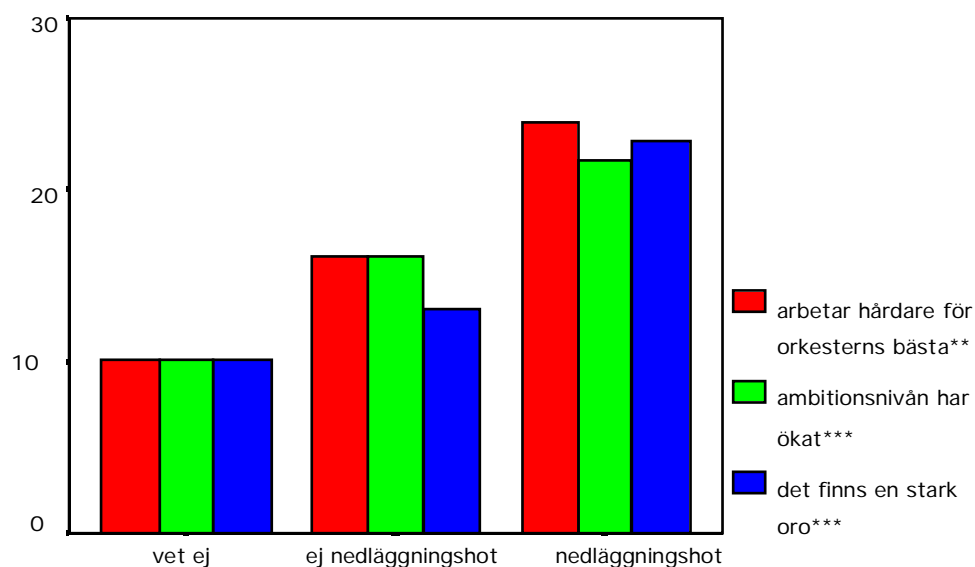
Även om de flesta respondenter hade tillsvidareanställningar (86%) vid undersöknings-tillfället var det ändå aktuellt med tillfälliga anställningar för många eftersom det var vanligt att respondenterna spelade yrkesmässigt utanför sin ordinarie tjänst. De flesta (68 %) rapporterade att de spelade yrkesmässigt i andra orkestrar någon gång, ibland eller oftare. Frågan om möjlighet till tillfälliga anställningar bör också kopplas till den ökade omsorgen om de personliga kontaktnäten: 39 procent rapporterade att de var mer rädda om sitt kontaktnät bland musiker och inflytelserika personer nu jämfört med tidigare.

Femtio procent menade att det fanns en stark oro i orkestern på grund av samhällets minskade ekonomiska stöd. Något som ytterligare kan vara relevant för att uppleva oro var att kollegor tvingats sluta, vilket 16 procent av respondenterna rapporterade att de hade erfarenhet av.

Tabell 5. Ökade ambitioner och oroligare och osäkrare tillvaro var de vanligaste reaktionerna på minskat ekonomiskt stöd. Andel redovisas i procent.

	Instämmer i hög grad	Instämmer till viss del	Instämmer ej	Vet ej	Totalt N=
Jag arbetar hårdare för orkesterns bästa	17,6	44,0	28,8	7,2	N=244
Ambitionsnivån har ökat i orkestern	16,4	40,8	25,2	15,6	N=245
Det finns en stark oro i orkestern	16,4	33,2	38,8	10,5	N=247
Mina möjligheter till tillfälliga anställningar har minskat	14,8	25,2	31,2	21,2	N=231
Jag är mer rädd om mitt kontaktnät, inflytelserika personer	6,8	32,4	50,0	8,8	N=245

Det var vanligare bland de som upplevt nedläggningshot jämfört med de som inte upplevt detta att arbeta hårdare för orkesterns bästa ($F_{2,240}, 5,87 p = ,003$) (Figur 16). Signifikant skillnad kvarstår både vid konstanthållande av variabeln orkesterkategori och vid konstanthållande av variabeln orkester. Däremot uppvisar varken variabeln orkesterkategori eller orkester något eget samband med huruvida musikerna arbetar hårdare för orkesterns bästa.

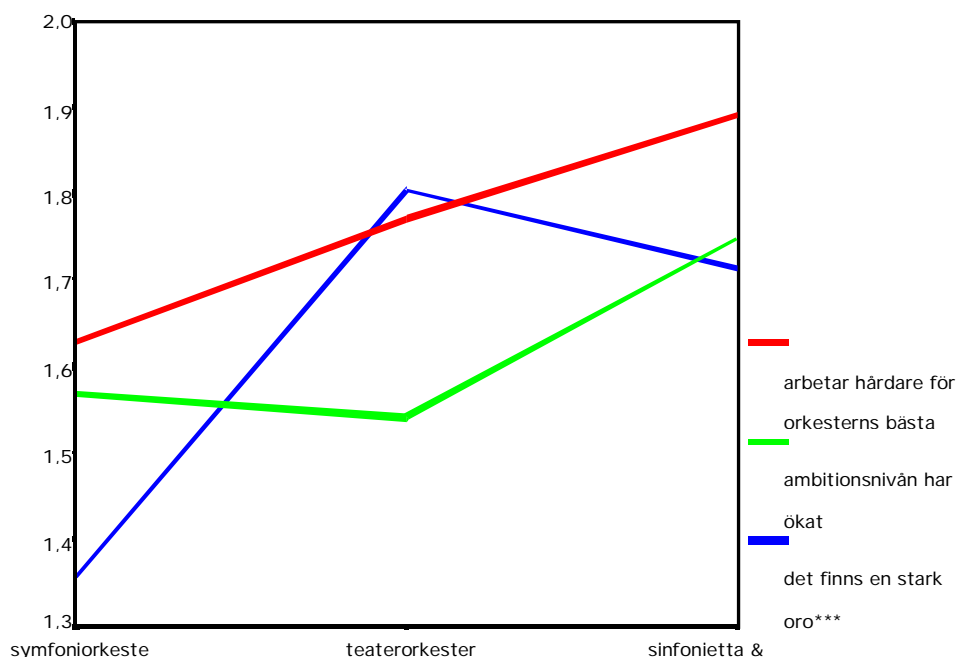
Figur 16. En större andel av de som upplevt nedläggningshot arbetade hårdare för orkesterns bästa, upplevde att ambitionsnivån hade ökat i orkestern och upplevde att det fanns en stark oro i orkestern jämfört med övriga. * < ,0,5, ** < ,01, *** < ,001.

På liknande sätt som ovan samvarierade uppfattningen om ökad ambitionsnivå med upplevt nedläggningsshot ($F_{2,241}, 8,98 p = ,000$) (Figur 16). Även här kvarstod skillnaden mellan grupperna när de olika orkestervariablerna fungerade som kovariater. Vid nedläggningsshot var det vanligare att ambitionsnivån hade ökat. Ökad ambitionsnivå samvarierar ej med orkesterkategori men däremot med orkesteridentitet ($F_{11,233}, 3,88 p = ,000$). Tabell 6 visar stora skillnader mellan orkestrarna.

Tabell 6. Tabellen visar medelvärde (skala 0-3) för ökad ambition i de olika orkestrarna. Det totala medelvärdet är 1,6.

	Orkesteridentitet											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Ökad ambitionsnivå	1,5	1,6	1,8	1,4	1,9	1,7	1,1	2,5	1,5	1,4	2,3	1,1

Även den tredje vanligaste reaktionen på försämrad ekonomi - att det fanns en stark oro i orkestern - samvarierade med upplevelsen av nedläggningsshot ($F_{2,243}, 11,63 p = ,000$) på det sättet att det var mer oro om man upplevt nedläggningsshot (Figur 16). Denna oro samvarierade både med orkesterkategori (Kruskal-Wallis, $\chi^2 = 63,5, p = ,000$) och orkester (Envägs Anova, $F_{11,235}, 6,9 p = ,000$). Den mesta oron fanns bland orkestermusiker inom teaterorkestrar och sinfoniettor och kammarorkestrar, i nämnda ordning, medan oron i symfoniorkestrar var signifikant lägre (Scheffe test med signifikansnivå ,05) (Figur 17). Signifikant skillnad mellan orkestergrupperna (både uppdelningen i kategorier och orkestrar) vad gällde oro, kvarstod med variabeln nedläggningsshot som kovariat.

Figur 17. Vad gäller reaktioner på ekonomiska försämringar skiljer sig olika orkesterkategorier åt. Y-axeln beskriver medelvärde för olika reaktioner. Ju högre värde desto mer av den specifika reaktionen (skala 0-3), * < ,05, ** < ,01, *** < ,001.

Inte speciellt förvånande är att det fanns en starkt positiv korrelation mellan ”att arbeta hårdare för orkesterns bästa” och att rapportera att ambitionsnivån ökat i orkestern ($r = 0,565$ $p=000$). En signifikant positiv korrelation fanns även mellan ”att arbeta hårdare för orkesterns bästa” och ”stark oro” ($r = 0,215$ $p=001$).

Effekter av ekonomiskt strama tyglar på individens hälsa

Uppfattningen att ekonomiska nedskärningar aktualiserat nedläggning samvarierade med respondenternas hälsa¹¹. Förekomsten av allmänna besvär var större bland deltagare som rapporterade nedläggningshot jämfört med sådana som ej upplevt nedläggningshot. De som rapporterade att de inte visste om frågan om nedläggning hade aktualiserats (20,4 %) hade dock de högsta medelvärdena för både index för allmänna besvär och index för besvär från rörelseorganen. Envägs anova visar signifikant skillnad mellan de som svarat ja, nej och vet ej på frågan om nedläggning hade aktualiserats å ena sidan och summaindex för allmänna besvär ($F_{2,238} 5,66$ $p= ,004$) och summaindex för besvär från rörelseorganen ($F_{2,241} 3,56$ $p= ,030$) å andra sidan (Tabell 7). Signifikanta skillnader kvarstår med anställningsform (tillsvidareanställd respektive ej tillsvidareanställd) som kovariat: för allmänna besvär $p= ,002$ och för besvär från rörelseorganen $p= ,018$.

Tabell 7. Osäkerhet om yttre villkor samvarierar med högre förekomst av olika besvär. Siffrorna anger medelvärde av summaindex. Ju högre medelvärde desto mer besvär. Avsaknad av besvär noterades med 0.

	Frågan om nedläggning har aktualiserats			
	Ja	Nej	Vet ej	Totalt
Index för allmänna besvär (0-30)**	12,1 (n=93)	10,2 (n=100)	13,5 (n=48)	11,6 (n=241)
Index för besvär från rörelseorganen (0-16)*	2,8 (n=93)	2,6 (n=102)	3,7 (n=49)	2,9 (n=244)

* $p < 0.05$

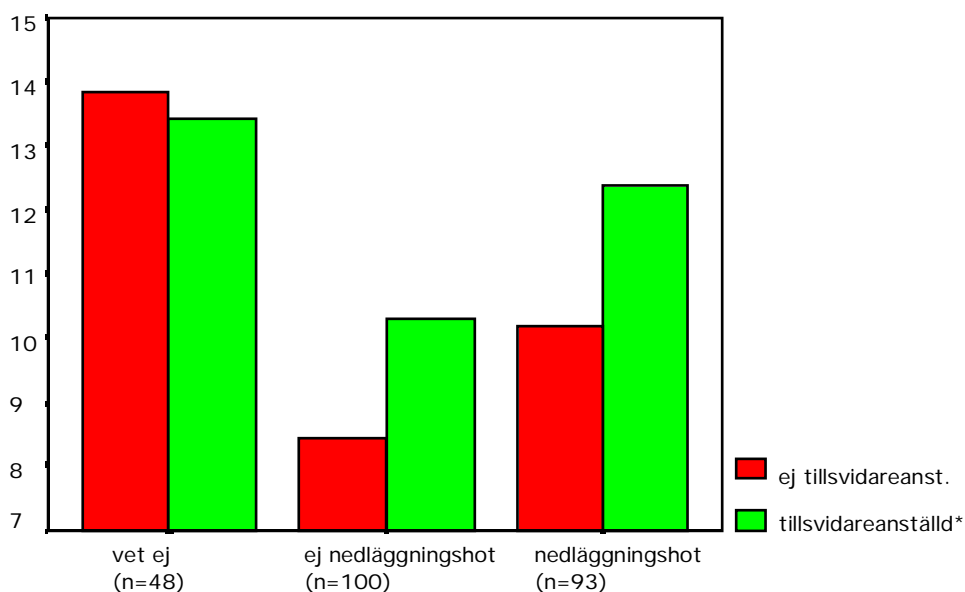
** $p < 0.01$

Tillsvidareanställda respektive ej tillsvidareanställda

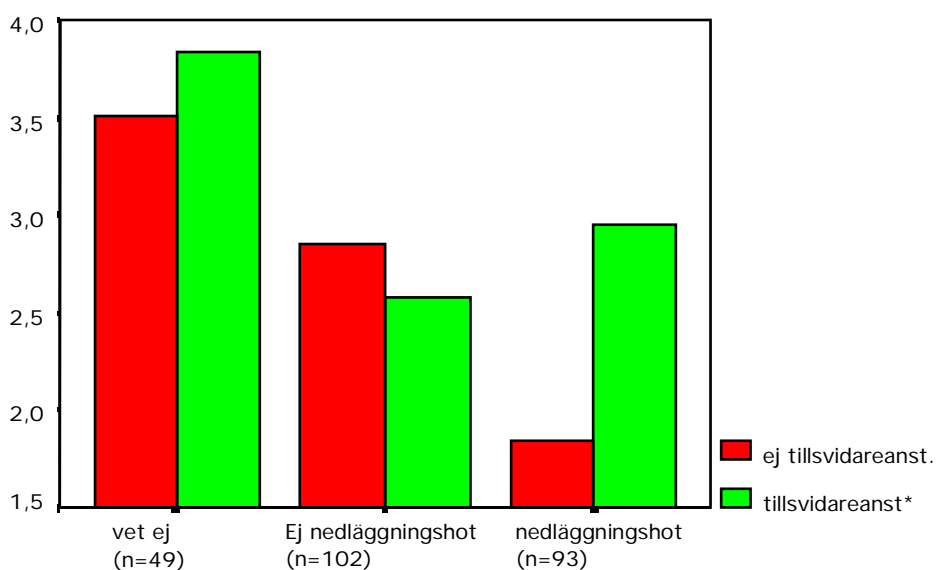
Som Tabell 7 beskriver är det vid analys av samvariation mellan index för allmänna besvär och nedläggningshot 48 respondenter som inte visste huruvida nedläggning hade aktualiserats. Av dessa 48 var 34 tillsvidareanställda och 14 ej tillsvidareanställda.

Analys av samvariation mellan index för besvär från rörelseorganen och nedläggningshot visade att 49 respondenter inte visste huruvida nedläggning hade aktualiserats, 35 tillsvidareanställda och 14 ej tillsvidareanställda (Tabell 7). Separata analyser med anova för tillsvidareanställda ger signifikanta samband både vad gäller nedläggningshot och index för allmänna besvär ($F_{2,204} 4,32$ $p= ,014$) (Figur 18) och index för besvär från rörelseorganen ($F_{2,207} 3,07$ $p= ,048$) (Figur 19). Samband saknas när det gäller de som ej hade tillsvidareanställning.

¹¹ Orkestermusikernas hälsa presenteras under rubriken ”Musikernas hälsotillstånd” sid 36.

Figur 18. Y-axeln beskriver medelvärde för summaindex för allmänna besvär. Ju högre värde desto mer besvär (skala 0-30). Nedläggningsshot samvarierar med allmänna besvär bland de med tillsvidareanställning. De som inte visste huruvida frågan om nedläggning hade aktualiserats i respektive orkester rapporterade mest av allmänna besvär, oavsett anställningsform.

Figur 19. Y-axeln beskriver medelvärde för summaindex för besvär från rörelseorganen (skala 0-16) för olika anställningsformer. Nedläggningsshot samvarierar med besvär från rörelseorganen hos tillsvidareanställda. De som inte visste huruvida frågan om nedläggning hade aktualiserats rapporterade mer av besvär från rörelseorganen.

Förändrad verksamhet

Upplevelsen av förändrad kvantitet av verksamheten samvarierar inte, som man kunnat förvänta, med index för allmänna besvär eller index för besvär från rörelseorganen (Tabell 8, sid 35). Detta gäller med analyser med anova både av hela urvalet och vid separata analyser för tillsvidareanställda och ej tillsvidareanställda.

Däremot samvarierar förändrad kvantitet av verksamheten med arbetstillfredsställelse vad gäller innehållet i arbetet (dirigentens kvalitet, repetitionerna och kvaliteten på den musik som spelas). Envägs anova med minskad verksamhet som oberoende variabel visar signifikans ($F_{3,243} 5,24 p = ,002$) likväl som med ökad verksamhet som oberoende variabel ($F_{3,240} 5,18 p = ,002$). Detta innebär att de musiker som upplevde en förändrad kvantitet av verksamheten (vare sig den hade ökat eller minskat) kände mindre arbetstillfredsställelse än de som inte upplevde denna förändring. De som inte visste om verksamheten förändrats kvantitativt hade det högsta medelvärdet för arbetstillfredsställelse och var mest nöjda med väsentliga delar av innehållet i arbetet.

Vid separata analyser för tillsvidareanställda och ej tillsvidareanställda uppträder en skillnad mellan gruppernas reaktioner på den ökade verksamheten. Bland de som inte hade tillsvidareanställning hade de som i hög grad instämde med att verksamheten hade ökat högst medelvärde för arbetstillfredsställelse med uppgiften ($x = 9,33$, $n = 3/34$), Kruskal-Wallis test, $\chi^2 = 8,73$, $p = ,003$. Detta skall jämföras med tillsvidareanställda bland vilka de som i hög grad instämde med att verksamheten har ökat hade lägst medelvärde för sin grupp vad gäller arbetstillfredsställelse med uppgiften ($x = 6,33$, $n = 48/209$). Kruskal-Wallis test, $\chi^2 = 12,27$, $p = ,007$. Observera att de ej tillsvidareanställda med högst medelvärde var få.

Förändrad verksamhet till att ha anpassats till att vara mer vara mer publikfriande samvarierar också med arbetstillfredsställelse vad gäller innehållet i arbetet $F_{3,243} 5,50 p = ,001$ (Tabell 8, sid 35): ju högre grad av publik anpassning desto mindre arbetstillfredsställelse. Även här hade de som inte visste (huruvida den konstnärliga verksamheten hade anpassats till att vara mer publik) det högsta medelvärdet för arbetstillfredsställelse med uppgiften.

Mer publik verksamhet samvarierar även med index för besvär från rörelseorganen $F_{3,240} 3,55 p = ,015$. Det var de som i hög grad instämde i att verksamheten blivit mer publik som hade mest besvär ($n = 40/244$) följt av de som inte visste ($n = 28/244$). Minst besvär hade de som inte upplevde att repertoaren förändrats mot att vara mer publik ($n = 46/244$). Vid separata analyser för olika anställningsformer visar anova signifikant samband för tillsvidareanställda mellan mer publik verksamhet och index för besvär från rörelseorganen ($F_{3,205} 3,06 p = ,029$). Detta samband saknas vad gäller ej tillsvidareanställda.

Sammanfattning

Resultatet skulle kunna tolkas på så sätt att de som ej hade tillsvidareanställning hade högre tolerans både vad gäller mer publik verksamhet och vad gäller ökad verksamhet. Då detta skulle kunna bero på att de utan tillsvidareanställning genomgående arbetat kortare tid och sannolikt var yngre gjordes analysen om med förändrad verksamhet i form av mer publik verksamhet som oberoende variabel och dels med anställningstid som kovariat och dels med ålder som kovariat.

Denna analys visade fortsatt signifikant samvariation både vad gällde samband mellan variabeln mer publik verksamhet och arbetstillfredsställelse med uppgiften med anställningstid som kovariat ($p=,001$) och med ålder som kovariat ($p=,001$). Samband kvarstod även mellan variabeln mer publik verksamhet och besvär från rörelseorganen med anställningstid som kovariat ($p=,013$) och med ålder som kovariat ($p=,014$).

Tabell 8. Arbetstillfredsställelsen var högst bland de som inte visste om huruvida det varit någon förändring i verksamheten.

	Arbetstillfredsställelse med uppgiften	Index för allmänna besvär	Index för besvär från rörelseorganen
	<i>Höga värden bra</i>	<i>Låga värden bra</i>	<i>Låga värden bra</i>
Orkesterns verksamhet har minskat			
Instämmer i hög grad	5,9 (n=30)	12,1 (n=29)	3,4 (n=30)
Instämmer till viss del	6,5 (n=64)	11,1 (n=64)	3,0 (n=64)
Instämmer ej	6,8 (n=126)	11,7 (n=122)	2,5 (n=125)
Vet ej	7,5 (n=27)	12,0 (n=26)	3,7 (n=26)
	F _{3,243} 5,2, $p=,002$	ns	ns
Orkesterns verksamhet har ökat			
Instämmer i hög grad	6,5 (n=52)	13,0 (n=51)	2,6 (n=51)
Instämmer till viss del	7,0 (n=64)	12,1 (n=63)	3,1 (n=64)
Instämmer ej	6,4 (n=94)	10,1 (n=93)	2,9 (n=94)
Vet ej	7,5 (n=34)	11,6 (n=32)	3,0 (n=33)
	F _{3,240} 5,2 $p=,002$	ns	ns
Orkesterns konstnärliga verksamhet har anpassats till att vara mer publikfriande			
Instämmer i hög grad	6,1 (n=39)	13,3 (n=39)	3,8 (n=40)
Instämmer till viss del	6,6 (n=132)	11,2 (n=129)	2,7 (n=130)
Instämmer ej	7,1 (n=47)	11,3 (n=47)	2,3 (n=46)
Vet ej	7,5 (n=29)	11,3 (n=27)	3,6 (n=28)
	F _{3,243} 5,5 $p=,001$	ns	F _{3,240} 3,55 $p=,015$

Lön

Det var få respondenter som var mycket nöjda med lönenivån, endast 1,6 procent (n=4). Medan 22 procent (n=55) var ganska nöjda var 40 procent (n=100) inte speciellt nöjda och 35 procent (n=88) inte alls nöjda.

Musikernas hälsotillstånd

Hörsel

För orkestermusiker är hörseln helt oundgänglig. En god fungerande hörsel är en förutsättning för att kunna utöva yrket. Samtidigt finns det i yrket i många fall ett inbyggt hot då ljudnivån i många orkestrar stundtals är så hög att en del orkestermusiker direkt löper en stor risk att förstöra eller skada sin hörsel.

Eftersom hörseln är orkestermusikerns viktigaste instrument kan besvär från hörselorganen redan i tidigt skede vara förödande för yrkesutövandet. Det finns flera anledningar till att det kan vara svårt. En anledning är att det blir plågsamt för den drabbade musikern, en annan anledning är att det blir allt svårare att spela rent/intonera. Det är heller inte självklart att den drabbade själv inser och förstår att hörseln försämrats så mycket att det påverkat yrkesskickligheten. Samtidigt som orkestern eller framförallt den drabbade stämman låter allt sämre kan det också vara svårt för orkesterledning och kollegor att hantera situationen.

Hur ser det då ut i orkestrarna?

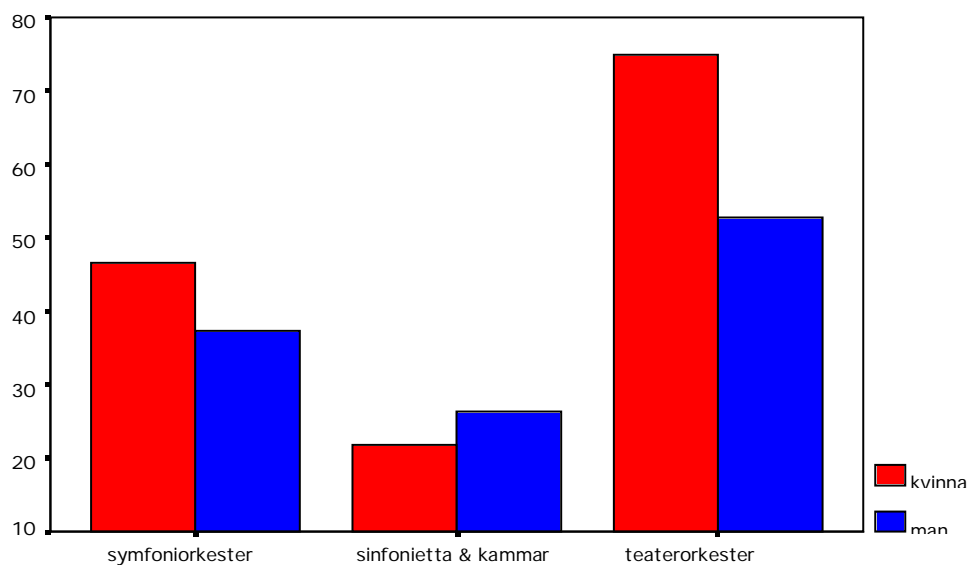
Fyrtio procent (n=101) rapporterade besvär från hörselorganen medan 57 procent (n=142) rapporterade att de inte hade besvär och 3 procent (n=7) inte svarade på frågan. Fyrtioåtta procent (n=43) av alla kvinnor och 38 procent (n=58) av alla män i studien hade besvär från hörselorganen. Denna skillnad mellan könen är emellertid inte statistiskt signifikant.

Det var framförallt orkestermusiker i teaterorkestrar som var drabbade. Teatermusiker rapporterade mer besvär (61%) än symfonimusiker (40%) och musiker i sinfoniettor och kammarorkestrar (24%) (Kruskal-Wallis, $\chi^2 = 17,64$, $p = ,000$). Skillnaden mellan olika orkesterkategorier kvarstod med ålder och genus som kovariater ($p = ,000$).

Inom teaterorkestrarna rapporterade 75 procent av kvinnorna besvär. Separata analyser för kvinnor respektive män visar en signifikant skillnad vad gäller kvinnors benägenhet till besvär från hörselorganen beroende på vilken orkesterkategori de tillhör (Kruskal-Wallis, $\chi^2 = 13,26$, $p = ,001$). Den skillnad som finns för män vad gäller förekomst av besvär från hörselorganen är inte signifikant (Tabell 9 och Figur 20 sid. 37).

Tabell 9. Kvinnor som arbetar i teaterorkestrar löper stor risk att få besvär från hörselorganen, Siffrorna redovisar procentuell fördelning.

	Besvär från hörselorganen?	Symfoniorkester	Sinfonietta/kammarork	Teaterorkester	Totalt
Kvinna	Nej	53,5 (n=23)	78,3 (n=18)	25,0 (n=6)	52,2 (n=47)
	Ja	46,5 (n=20)	21,7 (n=5)	75,0 (n=18)	47,8 (n=43)
Man	Nej	62,7 (n=47)	73,7 (n=28)	47,4 (n=18)	61,6 (n=93)
	Ja	37,3 (n=28)	26,3 (n=10)	52,6 (n=20)	38,4 (n=58)
Totalt		n=118	n=61	n=62	N=241

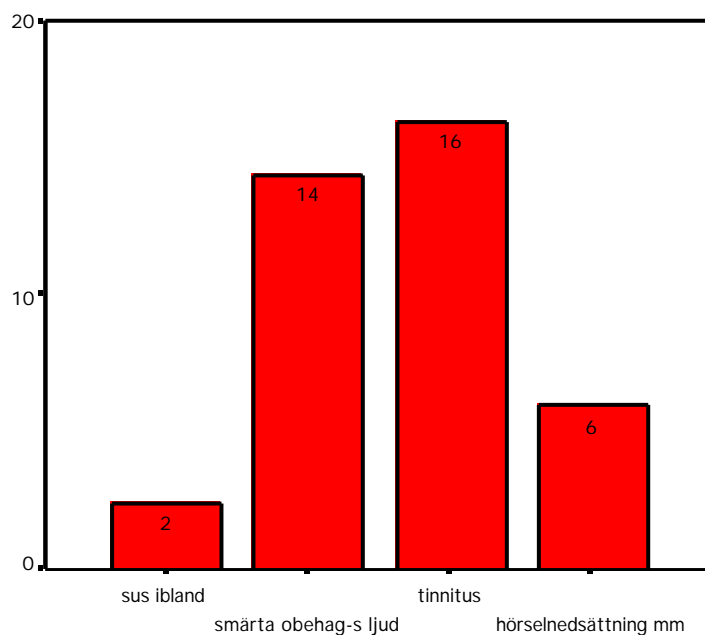
Figur 20. En stor andel av de kvinnor som arbetade inom teaterorkestrar hade besvär med hörselorganen. Se även Tabell 9.

Det fanns ingen signifikant skillnad mellan instrumentgrupper vad gällde besvär från hörselorganen¹². Inte heller fanns det skillnader med avseende på anställningstid eller ålder. Avsaknad av skillnad mellan yngre och äldre orkestermusiker kan möjligen förklaras med att det är en mycket selektiv grupp äldre musiker som finns kvar i orkestrarna. De som drabbats av hörselbesvär har sannolikt i de flesta fall redan slutat i yrket. Figur 23 (sid. 39) visar att det bland de äldre orkestermusikerna är en förhållandevis liten grupp som har besvär från hörselorganen jämfört med yngre kollegor. Staplarna visar även förekomst av olika typer av hörselbesvär.

Olika former av hörselbesvär

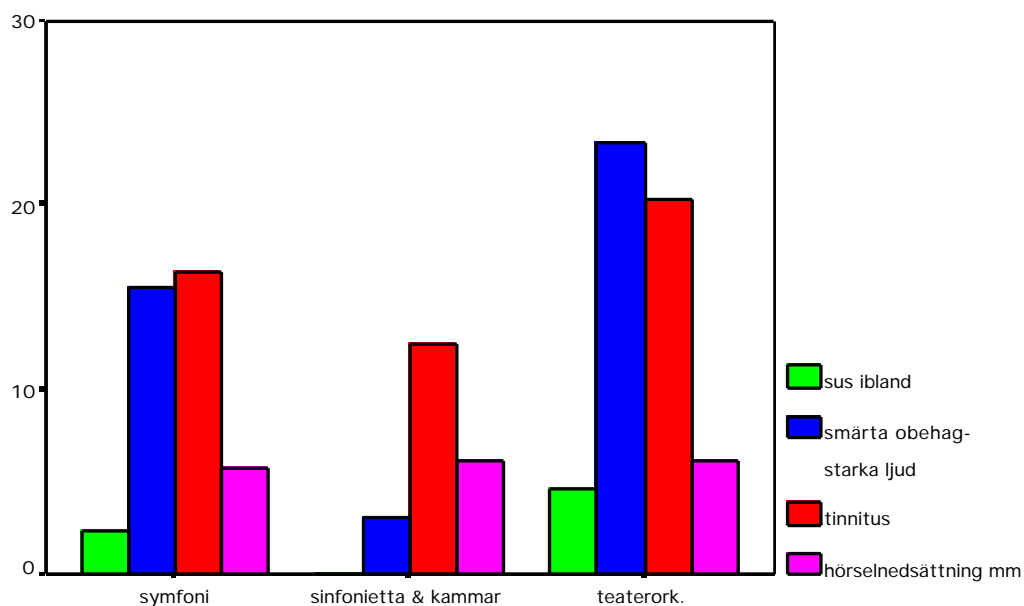
De flesta orkestermusiker som rapporterade besvär hade besvär med tinnitus. Den totala spridningen av olika typer av besvär, från sus ibland till mycket besvärlig tinnitus och hörselnedsättning, presenteras i Figur 21. Staplarna beskriver andel musiker med olika typer av hörselbesvär. Andelen är beräknad utifrån hela urvalet, vilket innebär att av de med besvär var det 6 procent (n=6) som uppgav sus ibland, 37 procent (n=36) smärta och obehag vid starka ljud, 42 procent (n=41) tinnitus och 15 procent (n=15) hörselnedsättning.

¹² Förhållandet vad gäller besvär från hörselorganen inom olika instrumentgrupper redovisas under rubriken ”Kan det vara större risk att spela träblås – med tanke på hörselbesvär” sid. 40.

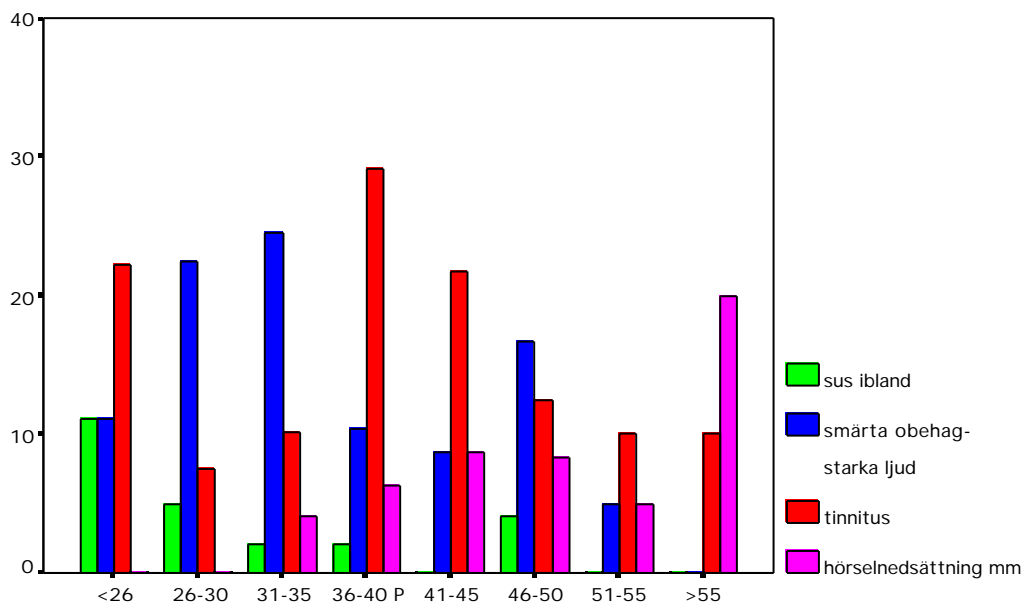
Figur 21. Fördelning av olika typer av hörselbesvär bland drabbade. Tinnitus och smärta och obehag vid starka ljud var de vanligast förekommande hörselbesvärerna. Den procentuella andelen är beräknad utifrån hela urvalet.

Vid en närmare analys av olika former av besvär från hörselorganen bland de som rapporterade besvär och en indelning av dessa i olika orkesterkategorier visade det sig att musiker i sinfoniettor och kammarorkestrar föreföll ha större chans att behålla en god hörsel jämfört med övriga (Figur 22). Skillnaden mellan orkesterkategorierna är signifikant ($F_{2,95}$ 3,21 $p=,044$) Skillnaden förstärks med ålder och kön som kovariater ($p=,014$).

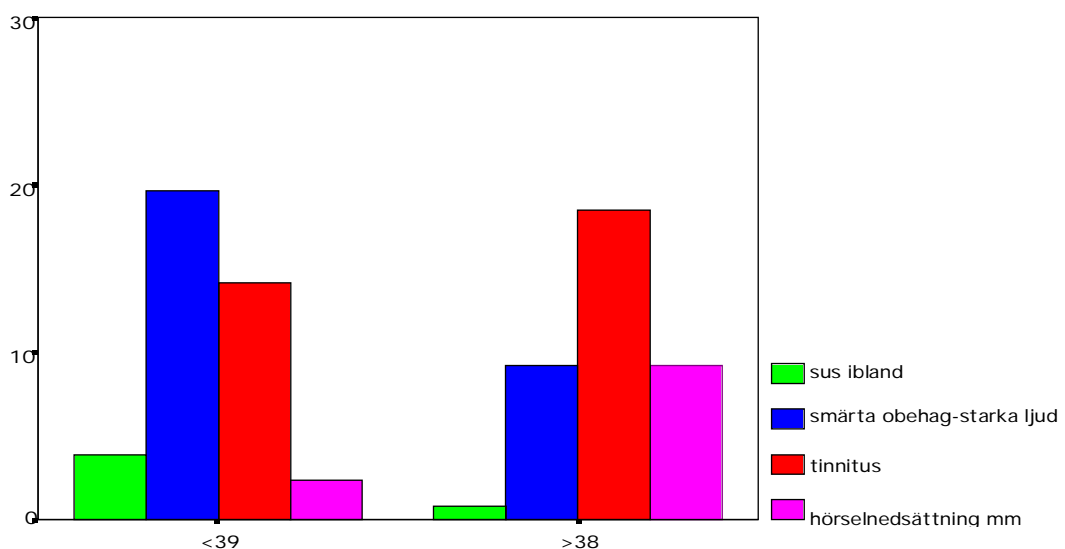
Figur 22. Fördelning inom olika orkesterkategorier vad gäller olika former av besvär från hörselorganen. Den procentuella andelen är beräknad utifrån hela urvalet.

Även ålder (uppdelad i 8 kategorier) visar signifikant samband med olika former av hörselbesvär ($F_{7,88} 3,37 p=,003$) (Figur 23). Smärta och obehag vid starka ljud var vanligast bland yngre och medelålders orkestermusiker medan en större andel av de äldsta hade hörselnedsättning. Tinnitus fanns representerat bland både unga, medelålders och äldre. En motsvarande analys med anställningstid som oberoende variabel visar inget signifikant samband.

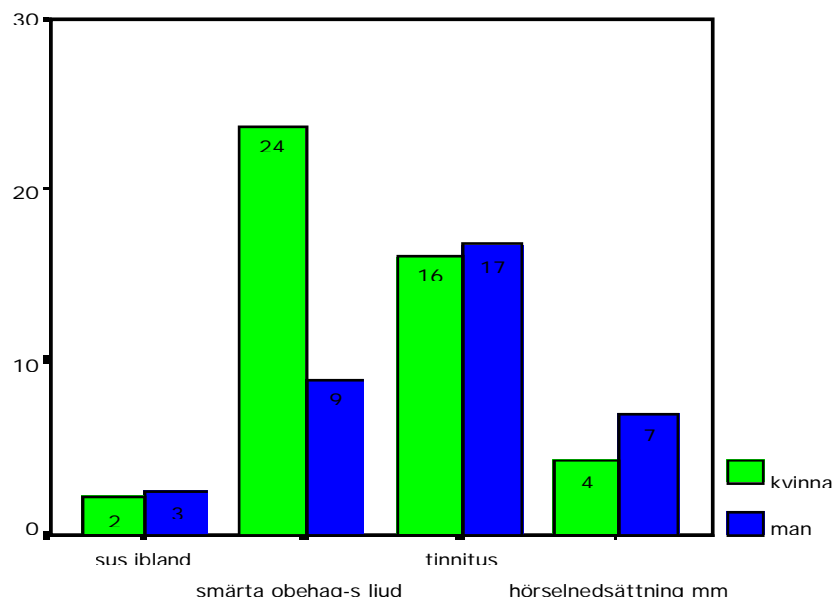
Figur 23. X-axeln representerar ålder uppdelad i åtta kategorier. Y-axeln visar utifrån hela urvalet procentuell andel i olika ålderskategorier, som upplevde de olika formerna av besvär från hörselorganen.

En mindre detaljerad beskrivning redovisar staplarna i Figur 24. Skillnaden vad gäller olika former av besvär i olika åldersgrupper är signifikant ($F_{1,94} 14,19 p=,000$).

Figur 24. Yngre orkestermusiker med hörselbesvär var oftast drabbade av smärta och obehag vid starka ljud medan de flesta av de äldre med hörselbesvär hade tinnitus. Andelen drabbade av olika hörselbesvär som redovisas i figuren är beräknad på hela urvalet.

Bland de som rapporterade besvär fanns en överrepresentation av kvinnor vad gällde smärta och obehag vid starka ljud (51,2%) jämfört med män (25,5%) medan de män som var drabbade av besvär oftare rapporterade tinnitus (47,3%) jämfört med kvinnor (34,9%). Skillnaden mellan könen var inte signifikant. Figur 25 beskriver skillnaden vad gäller förekomsten av olika besvär bland kvinnor respektive män, beräknat på hela urvalet.

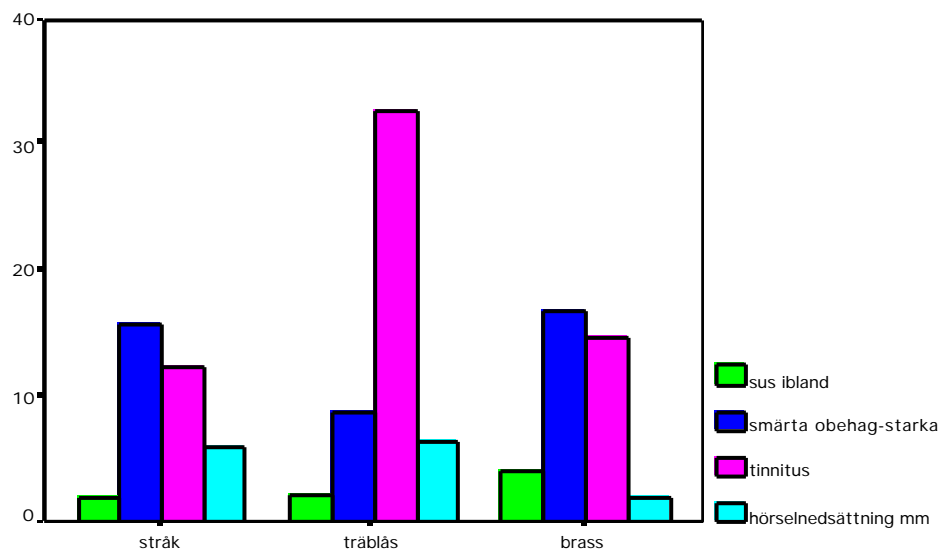

Figur 25. Andel kvinnor respektive män, beräknat på hela urvalet, och olika former av besvär från hörselorganen.

Andra variabler som skulle kunna tänkas samverka med olika former av hörselbesvär prövades med anova. Dessa var: orkester, anställningstid, instrumentgrupp och placering hierarkiskt. Inget signifikant samband fanns med dessa variabler.

Kan det vara större risk att spela träblås – med tanke på hörselbesvär

En skillnad som inte är statistiskt signifikant men som ändå kan vara väsentlig att studera närmare är fördelning av hörselbesvär inom olika instrumentgrupper. Bland träblåsare rapporterade 51 procent (n=23/45) att de hade besvär från hörselorganen, brassmusiker 44 procent (n=20/46) och stråk 38 procent (n=54/142). De instrumentgrupper som ingick i gruppen "övriga" representerades endast av 10 respondenter. Av dessa rapporterade 40 procent (n=4/10) besvär från hörselorganen. Vad som är anmärkningsvärt är de former av besvär som förekom inom de olika instrumentgrupperna. Merparten av träblåsarna med besvär hade tinnitus (65%, n=15/23) jämfört med brassmusiker och stråkmusiker där de flesta upplevde smärta och obehag vid starka ljud (44%, n=8/20 respektive 43%, n=23/54). I gruppen övriga som var mycket liten hade hälften av de som rapporterade besvär hörselnedsättning (n=2).

Figur 26. Staplarna representerar specifika hörselbesvär inom olika instrumentgrupper. Andelen är beräknad utifrån hela urvalet.

Hörselbesvär och andra hälsoproblem

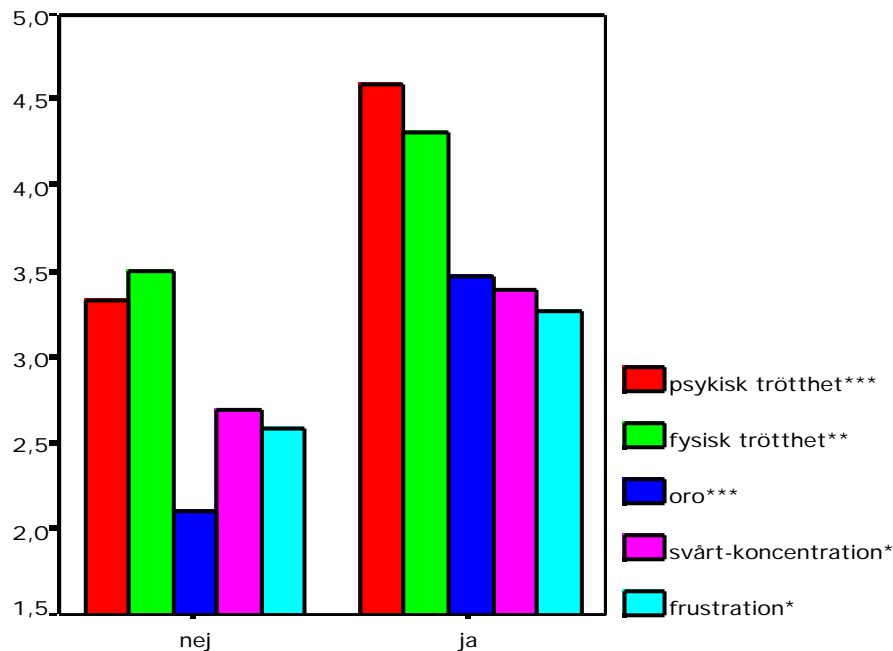
Orkestermusiker med besvär från hörselorganen rapporterade både mer av allmänna besvär ($F_{1,236} 16,7 p=,000$) och mer besvär från rörelseorganen⁵ (Kruskal-Wallis, $\chi^2 = 10,0$, $p=,002$). De var vidare mindre nöjda med innehållet i arbetet⁵ ($F_{1,239} 10,3 p=,002$) och mer oroliga och nervösa både på grund av dålig egen förberedelse¹³ ($F_{1,235} 14,1 p=,000$) och på grund av att de det senaste året varit osäkra på om de varit tillräckligt duktiga musiker¹⁴ ($F_{1,236} 8,3 p=,004$).

De rapporterade också mindre av välbefinnande ($F_{1,228} 12,79 p=,000$).

En detaljerad analys av variablerna i summaindex för välbefinnande gav följande resultat: På frågan "Hur mår Du just nu?" visar envägs anova signifikanta skillnader mellan de som var drabbade av besvär från hörselorganen respektive inte drabbade på följande sätt (Figur 27). De med besvär från hörselorganen upplevde mer av psykisk trötthet ($F_{1,230} 11,65 p=,001$), mer av fysisk trötthet ($F_{1,231} 5,39 p=,021$), mer oro ($F_{1,228} 17,81 p=,000$), större koncentrationssvårigheter ($F_{1,229} 5,62 p=,019$) och mer frustration ($F_{1,227} 3,92 p=,049$). Svaren på frågan huruvida orkestermusikerna kände sig nöjda och tillfreds samvarierade inte med förekomst av besvär från hörselorganen.

^{6, 14} Både beträffande huruvida musikern var orolig och nervös på grund av dålig egen förberedelse och huruvida han/hon tyckte sig vara tillräckligt duktig mättes med frågan om eventuell oro och nervositet på grund av detta (Fyra alternativ: aldrig=1, sällan=2, ibland=3 och ofta=4).

Även med ålder och kön som samtida kovariater kvarstod signifikanta skillnader mellan de som hade och de som ej hade besvär från hörselorganen med avseende på psykisk trötthet ($p = ,001$), fysisk trötthet ($p = ,037$), känslan av oro ($p = ,000$) och svårigheter med koncentration ($p = ,029$).

Figur 27. De orkestermusiker som var drabbade av besvär från hörselorganen (ja) kände av ovanstående besvär i högre grad (skala 0-10) än de som inte var drabbade, * < ,0,5, ** < ,01, *** < ,001.

Skillnader och likheter mellan könen vad gäller besvär från hörselorganen och hälsoaspekter

Skillnad mellan könen och förekomst av besvär från hörselorganen är inte statistiskt signifikant. Dock visar separata analyser för kvinnor respektive män vad gäller besvär från hörselorganen och olika hälsoaspekter olika signifikanta skillnader.

I hela urvalet rapporterade de som hade besvär från hörselorganen mer av andra besvär. Vid separata analyser gäller detta i hög grad för kvinnor enligt följande beskrivning: besvär från hörselorganen och index för besvär från rörelseorganen ($F_{1,88} 15,09 p = ,000$) på det sättet att kvinnor med besvär från hörselorganen hade högre medelvärde för besvär från rörelseorganen ($x=4,44$, $n=43$) jämfört med kvinnor utan besvär från hörselorganen ($x=2,51$, $n=47$). Ju högre medelvärde desto mer besvär.

Män med besvär från hörselorganen uppvisade däremot inte någon signifikant högre förekomst av besvär från rörelseorganen. Medelvärde för besvär från rörelseorganen för män med besvär var 2,95 ($n=58$) och för män utan besvär 2,39 ($n=89$).

Separata manliga och kvinnliga analyser gav vidare följande signifikanta skillnader mellan kvinnor med och kvinnor utan besvär från hörselorganen; fysisk trötthet ($F_{1,83} 5,61 p = ,020$),

psykisk trötthet ($F_{1,82} 10,88, p=,001$) och frustration ($F_{1,81} 7,22 p=,009$). Kvinnor med besvär upplevde mindre välbefinnande vad gällde dessa variabler. Känslan av att vara nöjd och tillfreds samvarierade också med förekomst av besvär från hörselorganen, för kvinnor ($F_{1,83} 8,67 p=,004$). Anova visade inte någon statistiskt signifikant skillnad mellan män med och män utan besvär från hörselorganen med avseende på dessa variabler.

Könen skiljde sig åt även vad gällde samband mellan besvär från hörselorganen och tvivel på egen kompetens. Kvinnor med besvär från hörselorganen tvivlade mer på den egna kompetensen ($x=2,79, n=43$) än kvinnor utan besvär från hörselorganen ($x=2,24, n=45$) ($F_{1,86} 8,13 p=,006$). En motsvarande signifikant skillnad saknades bland männen även om de män som rapporterade besvär från hörselorganen uppvisade högre medelvärde för tvivel på den egna kompetensen ($x=2,31, n=58$) än de män som rapporterade att de ej hade besvär från hörselorganen ($x=2,11, n=90$). Ju högre medelvärde desto mer tvivel.

Separata analyser visade att respondenter med besvär från hörselorganen rapporterade högre grad av oro. Kruskal-Wallis test visade signifikanta skillnader både för män ($\chi^2 = 10,35, p=,001$) och kvinnor ($\chi^2 = 12,57, p=,000$).

Allmänna besvär

Vad gäller besvär rapporterades en hög andel både psykiska och fysiska besvär. De besvär som rapporterades av flest respondenter var vid en sammanslagning av alternativen "ibland" och "ofta" nervositet/oro/ängslan (44%), irritation (40%), muskelvärk (40%) och belastningsskador (37%). En hög andel rapporterade sömnproblem som svårigheter att somna (33%) och svårigheter att behålla sömnen (31%). Nedstämdhet rapporterades av omkring en tredjedel (32%), så också huvudvärk (30%) och rastlöshet (29%). Minst förekommande rapporterades besvär var magbesvär (18%)(Tabell 10). En mer detaljerad analys visar att det framförallt är muskelvärk och belastningsskador som förekommer ofta.

Tabell 10. Frekvenstabell över allmänna besvär, andel presenteras som procent av hela urvalet (skala 0-3, 0=aldrig, 1=någon gång, 2=ibland, 3=ofta).

Har Du under det senaste året haft känning av följande besvär?				
	Aldrig	Någon gång	Ibland	Ofta
Magbesvär	41,2 (n=103)	36,0 (n=90)	10,8 (n=27)	7,6 (n=19)
Huvudvärk	29,2 (n=73)	38,8 (n=97)	23,6 (n=59)	6,8 (n=17)
Muskelvärk	21,6 (n=54)	36,4 (n=91)	24,8 (n=62)	14,8 (n=37)
Belastningsskador	26,4 (n=66)	30,8 (n=77)	22,8 (n=57)	14,4 (n=36)
Svårigheter att somna	32,8 (n=82)	31,2 (n=78)	22,8 (n=57)	10,4 (n=26)
Svårigheter att behålla sömnen	44,4 (n=111)	23,2 (n=58)	17,2 (n=43)	12,4 (n=31)
Rastlöshet	32,0 (n=80)	34,4 (n=86)	20,4 (n=51)	8,8 (n=22)
Nervositet/oro/ängslan	16,2 (n=40)	37,2 (n=93)	32,4 (n=81)	12,0 (n=30)
Nedstämdhet	20,4 (n=51)	45,6 (n=114)	25,2 (n=63)	6,4 (n=16)
Irritation	11,6 (n=29)	45,6 (n=114)	30,4 (n=76)	10,0 (n=25)

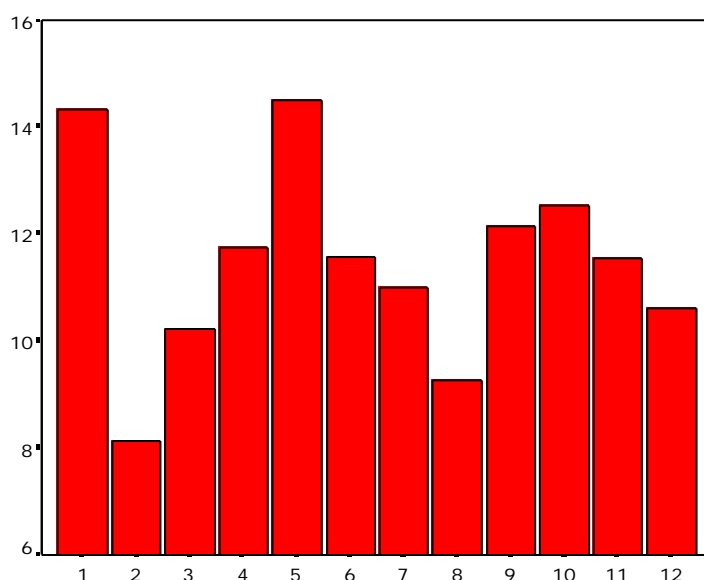
Som tidigare beskrivits samvarierar index för allmänna besvär med att nedläggning har aktualiserats¹⁵. De anställda som upplevt nedläggningshot hade mer allmänna besvär.

¹⁵ Tabell 7, sid 32

Finns det orkestrar med olika god hälsa?

Om det är en elitorkester eller ej eller vilken orkesterkategori som representerades samvarierade inte med index för allmänna besvär. Däremot finns en signifikant skillnad mellan de olika orkestrarna vad gäller index för allmänna besvärssymptom ($F_{11,231} 2,372 p = ,009$) (Figur 28, sid 45 och Tabell 15, sid 77).

Lägst medelvärde hade orkestrarna nr 2 ($M=8,1$) och 8 ($M=9,3$) medan orkester nr 5 ($M=14,5$) och nr 1 ($M=14,3$) hade högst medelvärde. Orkestrar med låga medelvärden hade musiker som i mindre utsträckning än musiker i andra orkestrar var drabbade av allmänna besvär. Orkester 1 och 5 hade hög arbetsbelastning under undersökningsperioden och tiden dessförinnan. Deltagarna i de andra orkestrarna uppgav inte att de arbetade ovanligt mycket vid undersökningstillfället.

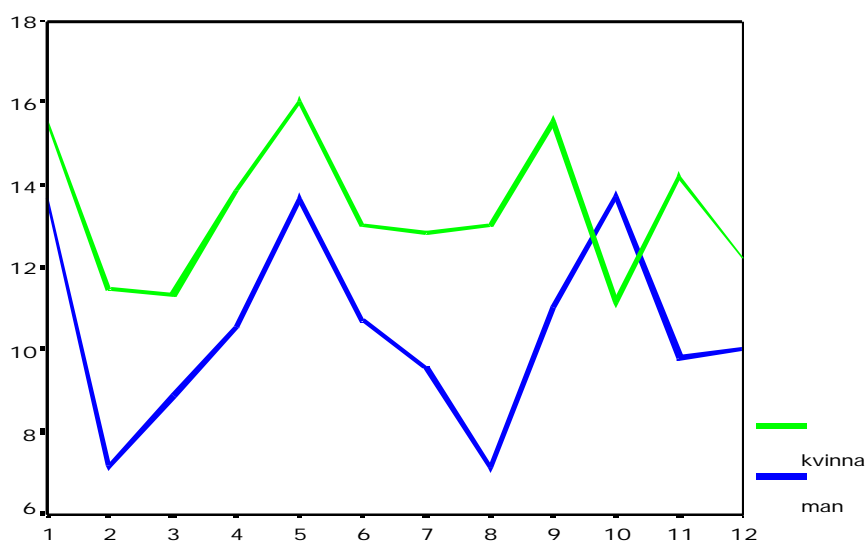
Figur 28. Orkestermusikerna i orkester nr 2 och 8 har betydligt mindre allmänna besvär jämfört med sina kollegor i andra orkestrar. Y-axeln visar medelvärde för summaindex för allmänna besvär. Ju lägre medelvärde desto mindre förekomst av besvär (skala 0-30).

Varken anställningstid (indelad i fyra kategorier) eller ålder (indelad i åtta kategorier) samvarierade med index för allmänna besvärssymptom. Vid en grov uppdelning av ålder i två kategorier, 50 år och yngre och över 50 år, visar anova emellertid signifikanta skillnader mellan de två grupperna ($F_{1,237} 9,93, p = 0,002$). Grupp 1 som var 50 år och yngre ($n=210$) hade avsevärt högre medelvärde ($M= 12,0$) jämfört med grupp 2 som var över 50 år ($M=8,2, n=29$). Resultatet visar att musiker som var 50 år och yngre var drabbade av mer besvär än de som var över 50 år. Medelvärdet för båda grupperna är 11,5 vilket av förklarliga skäl är väldigt nära grupp 1. Att de äldre anställda var friskare kan förmodligen förklaras med att det är en mycket selektiv grupp äldre som finns kvar i yrket. Som presenterat tidigare i rapporten var det få anställda över 50 år¹⁶.

¹⁶ Tabell 2, sid 20.

Kvinnor mer drabbade av allmänna besvär än män

Vid en analys av kön och index för allmänna besvär visar envägs anova en signifikant skillnad mellan män och kvinnor ($F_{1,239} 12,82 p = ,000$), kvinnor rapporterade mer besvär. Medelvärdet totalt för kvinnor var 13,3 medan medelvärdet för män var 10,5. Skillnaden kvarstår med ålder som kovariat, så också med anställningstid som kovariat. Med ett undantag rapporterade kvinnor i alla orkestrar mer av allmänna besvär jämfört med män (Figur 29, sid 46).

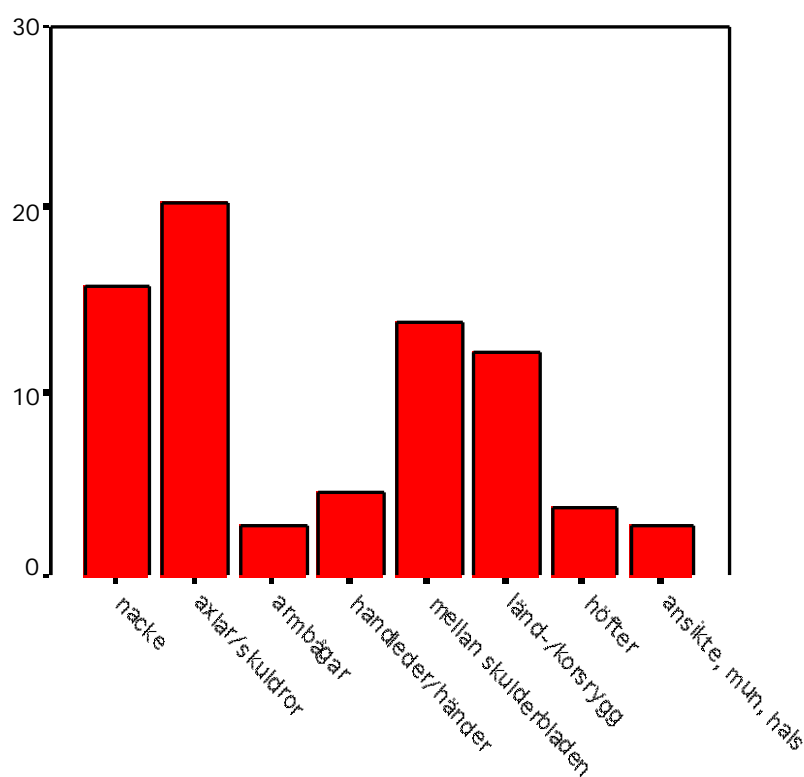
Figur 29. Ovanstående figur visar att kvinnor var mer drabbade av allmänna besvär i flertalet orkestrar (x-axeln). Ju högre värde desto mer förekomst av besvär. Y-axeln visar summaindex skala 0-30.

Vilken instrumentgrupp (stråk, träblås, brass och övrigt) orkestermusikern tillhörde samvarierade inte med allmänna besvär.

Index för allmänna besvär (index, skala 0-30) samvarierar med index för karriär (skala 5-15) ($r = -0,265$, $p = ,000$, $N = 240$). Ju nöjdare med karriären (höga värden är här bra) desto mindre förekomst av allmänna besvär vilket betyder färre och lindrigare allmänna besvär.

Besvär från rörelseorganen

Det förekom en hel del besvär från rörelseorganen. På frågan om respondenterna hade besvär från rörelseorganen vid undersökningstillfället svarade majoriteten att de hade besvär i nacke, axlar/skuldror och i länd/korsrygg. Även besvär mellan skulderbladen var vanligt förekommande. "Rätt så ont men det går att spela" och värre problem hade 20 procent i axlar (n=49), 15 procent i nacke (n=38), 13 procent mellan skulderbladen (n=33) och 12 procent i länd/korsrygg (n=29) (Figur 30). För varje av ovan beskrivna besvär hade några (6-9 musiker) så ont att de måste undvika vissa rörelser.

Figur 30. Procentuell andel musiker (y-axeln) som rapporterade att de hade rätt så ont men det gick att spela och värre besvär i olika rörelseorgan (jämför även Tabell 11 svid 48).

Intressant att notera är att en stor andel faktiskt rapporterade att de var helt bra i axlar (33%, n=83), nacke (38%, n=96), mellan skulderbladen (51%, n=128) och i länd/korsrygg (48%, n=121)(Tabell 11, sid 48).

Tabell 11. Tabellen redovisar de vanligast förekommande besvären från rörelseorganen, procentuell fördelning beräknad på hela urvalet.

	Har Du några besvär från rörelseorganen nu?				
	Helt bra	Lite ont, men inget problem	Rätt så ont men det går att spela	Mycket ont, måste undvika vissa rörelser	Så besvärligt att jag ibland inte kan arbeta
Nacke	38,4 (n=96)	43,2 (n=108)	12,4 (n=31)	2,4 (n=6)	0,4 (n=1)
Axlar/skuldror	33,2 (n=83)	43,2 (n=108)	16,0 (n=40)	2,4 (n=6)	1,2 (n=3)
Mellan skulderbladen	21,2 (n=128)	30,8 (n=77)	10,8 (n=27)	2,0 (n=5)	0,4 (n=1)
Länd-/korsrygg	48,4 (n=121)	34,8 (n=87)	9,2 (n=23)	2,0 (n=5)	0,4 (n=1)

Tidigare finns beskrivet hur index för besvär från rörelseorganen samvarierar med frågan om att nedläggning har aktualiserats (Tabell 7, sid32)¹⁷.

Hälsan i relation till anpassad verksamhet till mer publik repertoar

Mer publik verksamhet samvarierar med individuell hälsa vad gäller index för besvär från rörelseorganen ($F_{3,240} 3,55 p = ,015$). Det var de som i hög grad instämde i att verksamheten blivit mer publik som hade mest besvär ($x=3,78$, $n=40/244$) följt av de som inte visste ($x=3,61$, $n=28/244$). Minst besvär hade de som inte upplevde att repertoaren förändrats mot att vara mer publik ($x=2,35$, $n=46/244$). De som till viss del instämde i denna förändring hade medelvärde 2,70 ($n=130/244$). Även separata analyser av samband mellan specifika besvär och mer publik verksamhet visar signifikant samband mellan "mer öblik verksamhet" å ena sidan och besvär från nacke ($F_{3,236} 3,03 p = ,030$), axlar/skuldror ($F_{3,234} 3,41 p = ,018$). och mellan skulderbladen ($F_{3,232} 3,19 p = ,024$) å andra sidan.

Kvinnor mer drabbade av fysiska besvär

Kvinnor var mer drabbade än män vad gäller index för besvär från rörelseorganen ($F_{1,242} 7,40 p = ,007$). Även separata analyser av samband mellan specifika besvär och kön visar att kvinnor var mer drabbade av besvär i nacke (Kruskal-Wallis, $\chi^2 = 9,43$, $p = ,002$), axlar/skuldror ($F_{1,236} 4,52 p = ,035$) och mellan skulderbladen ($F_{1,234} 9,94 p = ,002$). Trots dessa

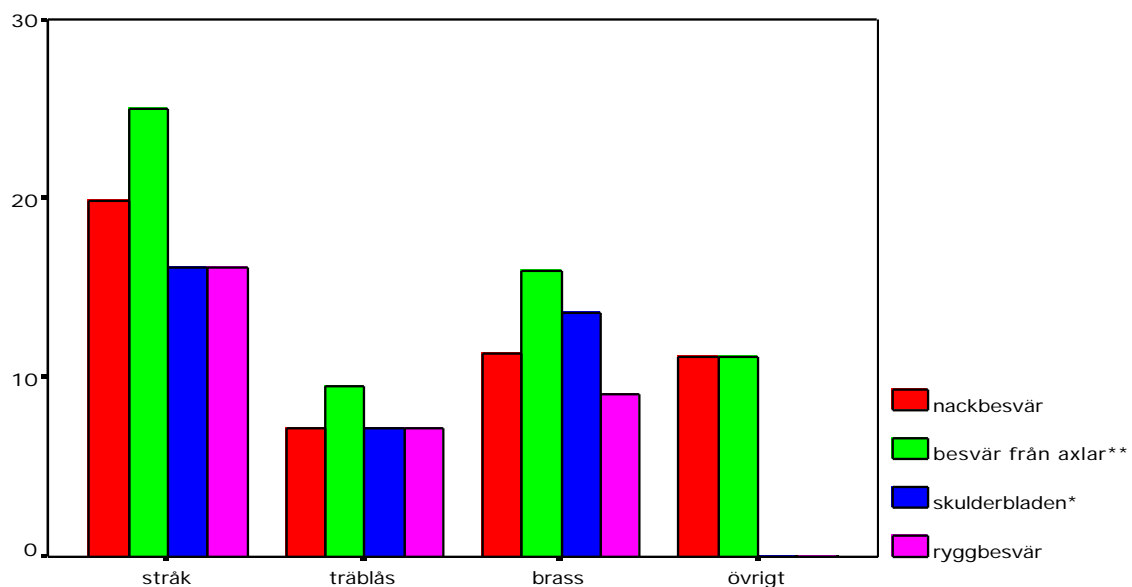
¹⁷ besvär från rörelseorganen (alpha ,81) N=231 (4 item, skala 0-4 summerades och blir 0-16 i index); besvär från nacke, axlar/skuldror, mellan skulderbladen och länd-/korsrygg.

skillnader mellan kvinnor och män finns det anledning att misstänka att det sannolikt inte är en könsbunden skillnad då den signifikanta skillnaden mellan kvinnor och män försvinner då instrumentgrupp används som kovariat.

Instrumentets betydelse för förekomst av besvär från rörelseorganen

Vilken instrumentgrupp respondenten tillhörde hade signifikant effekt på index för besvär från rörelseorganen ($F_{3,242} 4,29 p = ,006$). Stråkmusiker hade högre medelvärde (3,3 $n=144$) jämfört med träblåsare (2,2 $n=46$), brassmusiker (2,5 $n=46$) och övriga (1,7 $n=10$). En signifikant skillnad mellan olika instrumentgrupper kvarstod med variabeln kön som kovariat. Så också med hierarki som kovariat. Det var mer avgörande vilket instrument som spelades när det gäller förekomst av besvär från rörelseorgan än vilket kön och vilken placering (hierarkiskt) vederbörande hade.

De signifikanta skillnaderna mellan olika instrumentgrupper kvarstod även vid en mer specifik analys av besvär från axlar ($F_{3,236} 4,37 p = ,005$) och mellan skulderbladen ($F_{3,234} 3,17 p = ,026$) (Figur 31). Besvär från nacke och i länd-/korsrygg uppvisade ingen signifikant skillnad mellan olika instrumentgrupper.

Figur 31. Staplarna representerar procentuell andel från olika instrumentgrupper som hade "rätt så ont men det går att spela och värre problem" när det gäller de fyra vanligaste besvärerna. Det var vanligare med besvär i axlar, nacke, skulderblad och rygg bland stråkmusiker än bland övriga. Skillnad mellan instrumentgrupper är signifikant vad gäller besvär från axlar och skulderbladen.

Index för besvär från rörelseorganen samvarierar med hierarkin inom orkestrarna ($F_{2,238} 3,29 p = ,039$) så tillvida att tuttimusiker hade högst medelvärde (3,2, $n=126$) jämfört med stämledare (2,7, $n=69$) och alternerande stämledare (2,1, $n=46$). Stämledare och alternerande stämledare hade mindre besvär. Denna samvariation försvinner då instrumentgrupp konstanthålles. Vilket kanske kan förklaras med att det finns störst procentandel tuttimusiker

bland stråkmusikerna och att det var de som rapporterade mest besvär. Bland blåsmusikerna och i gruppen övrigt hade de flesta någon form av position som stämledare eller alternerande stämledare.

Sammanfattning besvär från rörelseorganen

I denna studie uppvisade kvinnorna en högre förekomst av besvär från rörelseorganen. Skillnaden mellan män och kvinnor torde ändå inte bero på kön utan det faktum att kvinnor och män i olika utsträckning spelar olika instrument.

Varför besvär från rörelseorganen samvarierar med en förändrad verksamhet till att vara mer publikfriande bör analyseras närmare. Är det så att den publikfriande repertoaren kräver mer av monotona rörelser eller har det betydelse huruvida orkestermusikerna tycker om den musik de spelar? En hypotes som musiker framfört är att när de inte bryr sig om musiken - kvaliteten på musiken - slarvar de även med spelet i stort, de blir nonchalanta i sitt spel. En av riskerna med tråkig repertoar skulle då vara ökad risk för olika besvär. Mer publikfriande repertoar skulle också kunna innebära mer att göra, vilket medför mindre tid för återhämtning. Detta bekräftas dock då analys med envägs anova visade att ökad verksamhet inte samvarierade med besvär från rörelseorganen.

Hälsosamt att känna sig säker - olika former av oro/nervositet

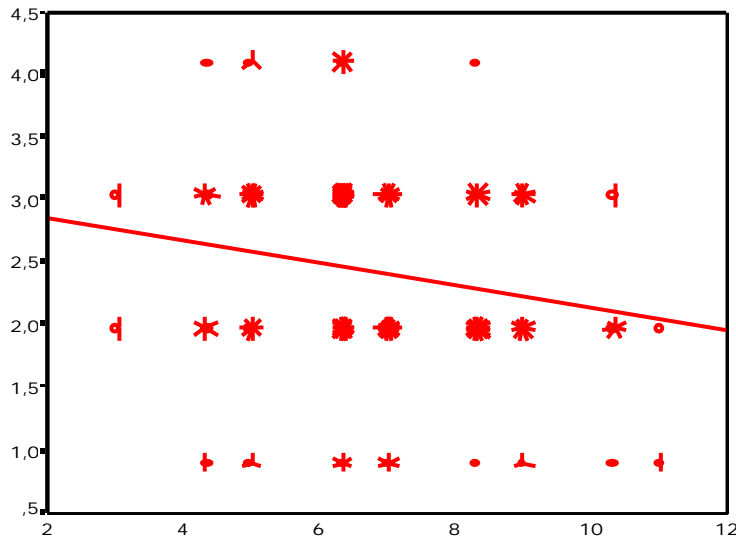
Det förefaller vara hälsosamt att känna sig säker i sin yrkesroll. Orkestermusiker har likt många andra yrkesgrupper ett yrke där de kan ha flera anledningar att känna oro och nervositet. I detta avsnitt presenteras tre eventuella anledningar till oro och nervositet i det dagliga arbetet. Den första eventuella anledningen till oro/nervositet är att man inte hanterat den egna förberedelsen väl. Den andra anledningen är att respondenterna tvivlat på sin egen kompetens - om de varit osäkra på om de varit tillräckligt duktiga musiker, vilket förvånande många faktiskt upplevt. Den tredje anledningen till oro och nervositet är att det uppstått konflikt mellan yrkesrollen och privatlivet. Jobbet har tagit så mycket tid i anspråk att respondenterna upplevt att de försummat sitt privatliv.

Otillräcklig förberedelse

Det ställs höga kvalifikationskrav på orkestermusiker. De skall vara väl förberedda och de skall prestera väl i många tänkbara situationer. Därför kan en källa till oro och nervositet vara otillräcklig egen förberedelse. En stor del av orkestermusikernas arbete består av egen förberedelse av stämmaterial. Varje orkestermusiker skall kunna spela och tillföra gruppen välljud av den musik de repeterar tillsammans, ingen skall på grund av egen otillräcklig förberedelse utgöra ett hinder för repetitionsarbetet. Den egna förberedelsen hos det samlade kollektivet har avgörande betydelse för hur det dagliga arbetet förlöper. Olika repertoar och för den enskilde olika svårigheter kräver naturligtvis olika mängd förberedelse.

Hälften av respondenterna (51%) rapporterade att de sällan eller aldrig upplevt att de det senaste året varit oroliga eller nervösa på grund av att den egna förberedelsen varit otillräcklig. Så många som 47 procent upplevde denna oro ibland eller ofta medan två procent inte svarade på frågan. En signifikant större andel kvinnor än män uppgav att de känt denna oro ($F_{1,240}, 6,69, p = .010$).

De som var nöjda med arbetsuppgiften (summaindex) rapporterade mindre oro för egen otillräcklig förberedelse än de som inte var nöjda ($r = -0,204, p = ,001, N=243$) (figur 32).

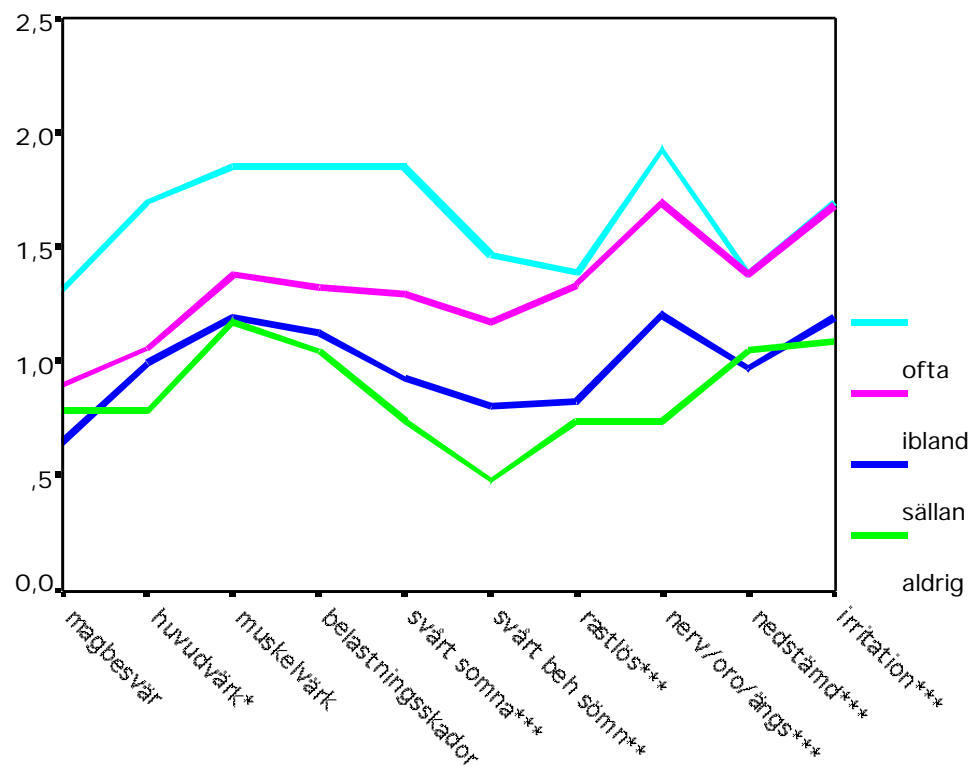
Figur 32. Detta scatterplott redovisar samband mellan tillfredsställelse med arbetsuppgiften (x-axel, skala 3-12, ju högre värde desto nöjdare) och oro för otillräcklig förberedelse (y-axel skala 1-4, ju högre värde desto oroligare) ($r = -0,204$ $p = ,001$, $N = 243$). Ju mindre oro desto mera nöjd med arbetsuppgiften. Varje streck och cirkel i figuren representerar en individ. De täta "snöbollarna" representerar således många individer.

Anova visade inte några signifikanta samband vad gäller oro för egen otillräcklig förberedelse mellan elit- respektive ej elit-orkestrar, orkesterkategorier, orkestrar, anställningsform, anställningstid, ålder, instrumentgrupp, placering i hierarkin, konstnärlig satsning, förändrad verksamhet (nedläggningshot, ökad verksamhet, minskad verksamhet och mer publik verksamhet). Analys med produkt-moment-korrelation visade inte någon signifikant samvariation mellan oro för egen otillräcklig förberedelse å ena sidan och orkestersupport, inflytande eller socialt stöd å andra sidan.

Samverkan mellan egen förberedelse och allmänna besvär

Oro och nervositet på grund av egen otillräcklig förberedelse (skala 1-4) samvarierar med summaindex för allmänna besvär (skala 0-30) ($F_{3,235} 10,6$, $p = ,000$), ju oroligare man var desto mer förekomst av allmänna besvärssymptom.

Figur 33 sid. 53 presenterar relationen mellan eventuell oro/nervositet vad gällde egen förberedelse och varje item inom indexet "allmänna besvär".

Figur 33. Linjediagrammet visar samband mellan oro/nervositet för egen förberedelse och specifika allmänna besvär. Ju högre värde desto mer besvär (skala 0-3). Se även tabell 12.

Då det fanns anledning att misstänka att index för allmänna besvär innehöll ett item med stor genomslagskraft i just denna analys (frågan om nervositet/oro/ängslan) genomfördes prövningar med index utan detta item¹⁸. Prövning med summaindex för allmänna besvär utan item oro/nervositet/ängslan gjordes även för oro/nervositet på grund av 1. tvivel på kompetens och 2. på grund av att jobbet tar så mycket tid att vederbörande försummat sitt privatliv. I alla prövningar kvarstod en signifikant skillnad mellan de som ofta upplevde oro och de som i mindre grad upplevde oro. Då summaindex nr 1 används i övriga analyser och eftersom signifikant relation kvarstod vid ovanstående prövning övergavs detta summaindex nr 2.

¹⁸ Se rubrik "Konstruktion av index" sid. 9.

Tabell 12. Samband mellan olika oro/nervositet (skala 1-4) och olika allmänna besvär (skala 0-3). Envägs anova och i förekommande fall Kruskal-Wallis (K-W) * < ,05, ** < ,01, *** < ,001.

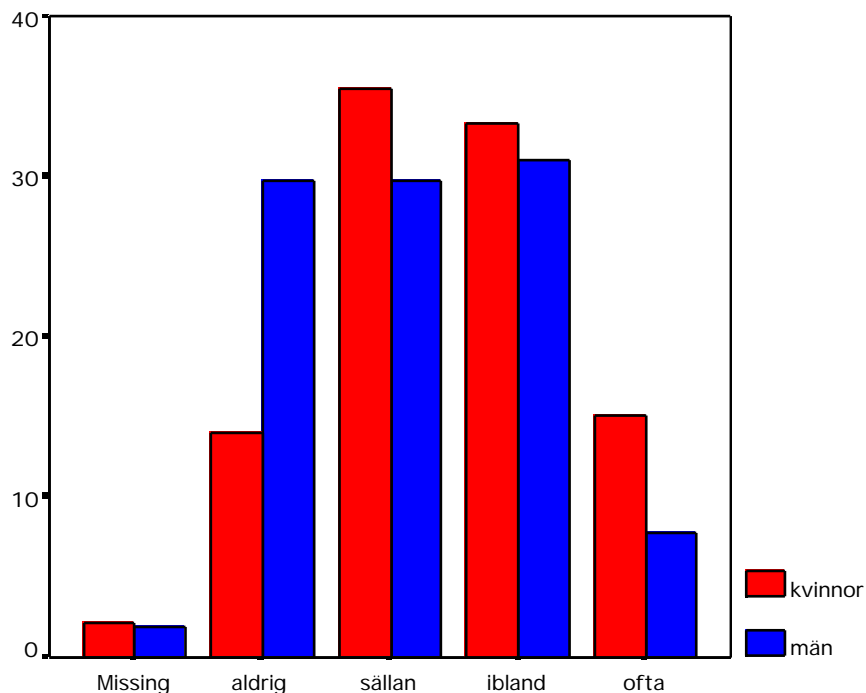
	otillräcklig förberedelse	tvivel på kompetens	jobbet medför försummat privatliv
magbesvär	ns	***	(K-W) *
huvudvärk	*	**	ns
muskelvärk	ns	(K-W) *	ns
belastningsskador	ns	*	ns
svårigheter att somna	***	***	***
svårigheter att behålla sömnen	(K-W) **	**	(K-W) ***
rastlöshet	***	***	***
nervositet/oro/ ängslan	***	***	***
nedstämdhet	(K-W)***	***	***
irritation	***	***	***

Tillräckligt duktig musiker?

Huruvida respondenterna tyckte sig vara tillräckligt duktiga mättes, som tidigare beskrivits¹⁹ med frågan om eventuell oro och nervositet på grund av att de varit osäkra på om de varit tillräckligt duktiga musiker. Femtiosex procent rapporterade att de det senaste året sällan eller aldrig upplevt denna oro/nervositet medan 42 procent rapporterade att de hade detsamma, två procent svarade inte på frågan.

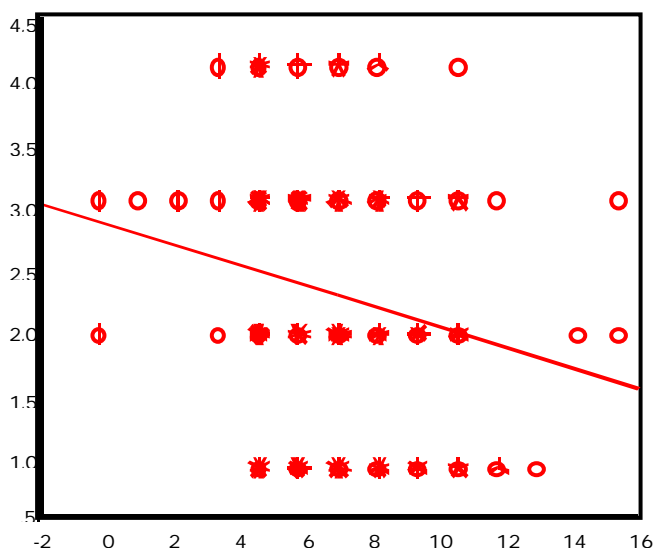
Fler kvinnor än förväntat uppgav att de ibland eller ofta tvivlade på sin kompetens medan färre män än förväntat uppgav samma sak ($F_{1,241}, 7,16, p = .008$) (Figur 34).

¹⁹ Se fotnot 14, sid. 41.

Figur 34. En stor andel av orkestermusikerna hade tvivlat på sin kompetens det senaste året, en större andel bland kvinnorna än bland männen. Staplarna representerar procentuell andel (y-axel).

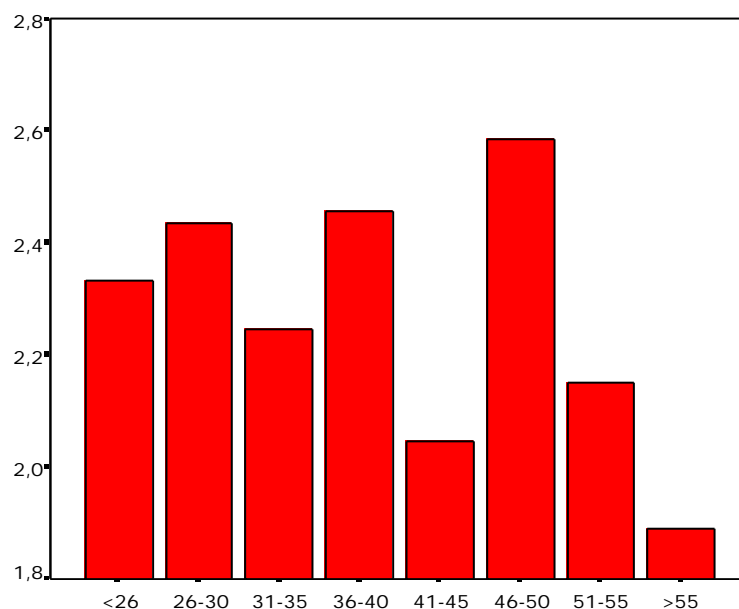
Hur säker man kände sig beträffande den egna kompetensen korrelerar med inflytande, summaindex för möjlighet att påverka den egna verksamheten ($r = -0,194$, $p = 0,002$, $N = 244$) (Figur 35).

Figur 35. De musiker som uppvisade lite oro upplevde större grad av inflytande i arbetssituationen. Summaindex för inflytande i verksamheten x-axel. Ju högre siffra desto mer inflytande (skala 0-15) Y-axeln representerar oro/nervositet vad gäller kompetens, skala 1-4, ju högre siffra desto större oro/nervositet. Varje streck och cirkel i figuren representerar en individ. De täta "snöbollarna" representerar således många individer.

Mellan följande grupper visade envägs anova inga signifikanta skillnader vad gällde tvivel på egen kompetens: elit- respektive ej elit-orkestrar, orkesterkategorier, orkestrar, anställningsform, anställningstid, ålder, instrumentgrupp, placering i hierarkin, konstnärlig satsning, förändrad verksamhet (nedläggningshot, ökad verksamhet, minskad verksamhet och mer publik verksamhet). Analys med produkt-moment-korrelation visade inte någon signifikant samvariation mellan tvivel på egen kompetens och orkestersupport, socialt stöd eller tillfredsställelse med arbetsuppgiften.

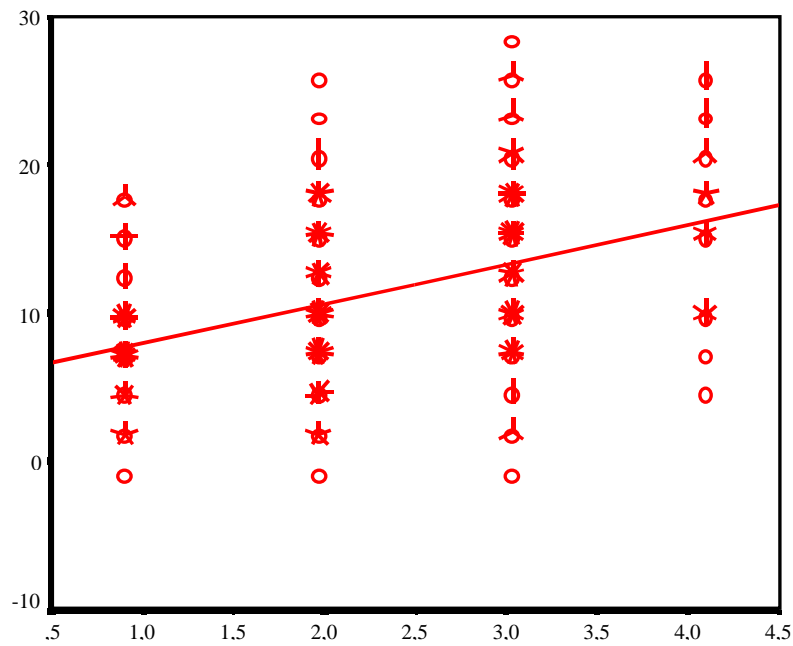
Det är intressant att tvivel på den egna kompetensen och ålder inte har något samband. För att redovisa fördelningen av medelvärden över olika åldrar presenteras detta i nedanstående figur (Figur 36). Resultatet visar att det inte var på det sättet att unga som ibland upplevs mycket kritiska tvivlade mindre på den egna kompetensen än övriga. Tendensen var snarare att de äldre kände större trygghet i sin kompetens, med undantag för gruppen 46-50 år.

Figur 36. Staplarna representerar medelvärde för tvivel på egen kompetens i olika ålderskategorier (x-axel). Ju högre medelvärde på y-axeln (skala 1-4) desto större tvivel.

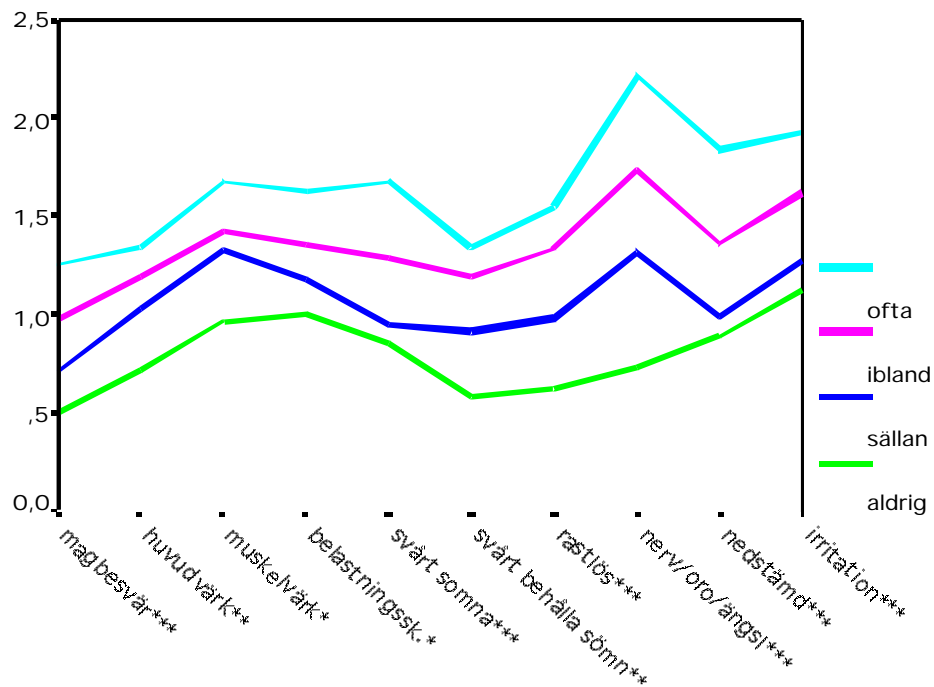
Samvariation mellan tvivel på egen kompetens och besvär

Tvivel på den egna kompetensen (skala 1-4) samvarierar med summaindex för allmänna besvär (Kruskal-Wallis, $\chi^2=37,08$, $p=,000$, $N=244$) (se även tabell 12).

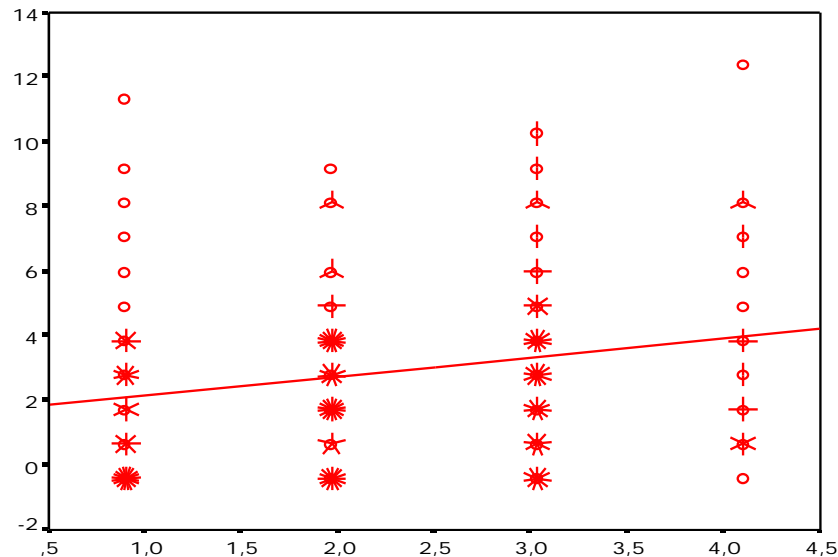
Figur 37. Det finns ett positivt signifikant samband mellan tvivel på egen förmåga (skala 1-4) och index för allmänna besvär (0-30), ju mer tvivel desto mer besvär (Kruskal-Wallis $\chi^2 = 37,08$, $p = ,000$, $n = 244$). Varje streck och cirkel i figuren representerar en individ. Ju tätare "snöbollar" desto fler individer.

Figur 38 nedan presenterar relationen mellan tvivel på egen kompetens och varje item inom summaindex "allmänna besvär".

Figur 38. Figuren visar att ju oftare orkestermusikerna tvivlar på sin egen kompetens desto mer är de drabbade av samtliga allmänna besvär. Y-axeln visar medelvärde skala 0-3. Skillnaden är signifikant för alla besvär (Se även tabell 12, sid 54).

Som orkestermusiker är det bra att vara säker på sin kompetens. Förutom det obehag tvivel i sig innebär och det sätt på vilket tvivel samvarierar med allmänna besvär samvarierar denna variabel även med summaindex för besvär från rörelseorganen ($F_{3,237} 4,12 p=,007$) och specifika besvär var för sig; nacke ($F_{3,233} 2,70 p=,046$) och axlar ($F_{3,312} 2,76 p=,043$). Däremot saknas samband med ryggsproblem.

Figur 39. Det finns ett positivt samband mellan tvivel på egen kompetens (skala 1-4) och index för besvär från rörelseorganen (skala 0-16), ju mer tvivel desto mer besvär. Varje streck och cirkel i figuren representerar en individ. Ju tätare "snöbollarna" desto fler individer.

Jobbet tar så mycket tid att många orkestermusiker försummar sitt privatliv

Fyrtioen procent upplevde sällan eller aldrig att de varit oroliga eller nervösa det senaste året på grund av att jobbet tagit så mycket tid att de försummat sitt privatliv, medan 56 procent upplevde denna oro, tre procent svarade inte på frågan. Vad gäller denna fråga fanns en signifikant skillnad mellan orkestrarna ($F_{11,230} 5,06 p=,000$). Medelvärde för hela gruppen var 2,54 (skala 1-4) och sju orkestrar hade ett medelvärde som översteg detta. Orkester med identitetsnummer 5 hade högst medelvärde ($M=3,3$) följt av orkestrarna 9 ($M=3,13$), 1 ($M=3,03$), 12 ($M=2,87$), 11 ($M=2,71$), 10 ($M=2,69$) och orkester nummer 8 ($M=2,64$).

Ökad verksamhet samvarierade med oro/nervositet på grund av att jobbet tagit för mycket tid ($F_{3,235} 8,00 p=,000$). Medelvärde för oro/nervositet fördelade sig på följande sätt: Högst medelvärde hade de musiker som i hög grad upplevt ökad verksamhet ($M=3,1, n=50$) följt av de som till viss del upplevt ökad verksamhet ($M=2,6, n=63$). Under det totala medelvärdet ($M=2,54$) hade de som ej upplevt ökad verksamhet ($M=2,3, n=92$) och de som inte visste ($M=2,3, n=34$).

Männen rapporterade mer av oro/nervositet på grund av att jobbet tagit så mycket tid att de försummat sitt privatliv, jämfört med kvinnorna vilket var något oväntat. Skillnaden var emellertid inte signifikant. I de övriga frågorna vad gällde egen förberedelse och kompetens rapporterade kvinnorna mer av oro/nervositet.

Vad gällde frågan om arbetsbelastning visade anova inte några signifikanta skillnader mellan: elit- respektive ej elit-orkestrar, orkesterkategorier, anställningsform, anställningstid, ålder, genus, instrumentgrupp, placering i hierarkin, konstnärlig satsning, förändrad verksamhet (nedläggningshot, minskad verksamhet och mer publik verksamhet). Produkt-moment-korrelationsanalyser visade inte någon signifikant samvariation mellan oro och nervositet på grund av att jobbet tagit så mycket tid att de försummat sitt privatliv å ena sidan och summaindex för orkestersupport, inflytande, socialt stöd och nöjd med arbetsuppgiften å andra sidan.

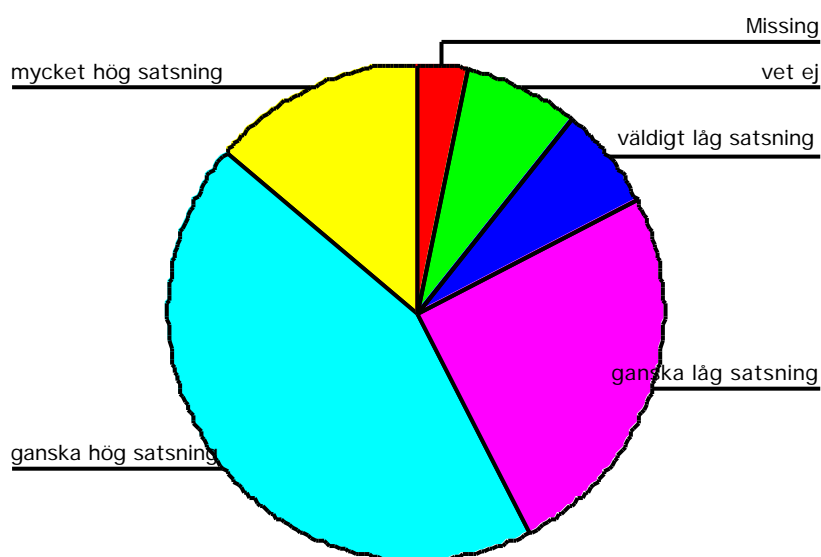
Sammanfattning vad gäller oro och nervositet

Orkestermusiker är en uppgiftsorienterad yrkesgrupp och många upplever en prestationsstress i yrket, det är väsentligt att prestera väl. Utifrån denna kunskap har respondenterna fått svara på frågor vad gäller möjliga anledningar till oro och nervositet i det dagliga arbetet. Det mest överraskande resultatet var att så många tvivlade på sin kompetens. Tvivlet fanns i alla typer av grupperingar, olika orkesterkategorier, åldrar, hierarkier, instrumentgrupper etc. Mest tvivlade emellertid kvinnor. Här finns sannolikt möjlighet för både arbetsgivare och anställda att göra stora insatser för att stärka de anställdas upplevelse av kompetens. Då tvivel på egen kompetens inte samvarierade med ålder och anställningstid torde inte försämrad motivation att upprätthålla kompetensen - den hantverksskickliga kvaliteten och musikaliska uttrycksförmåga - vara orsak. Lång tid inom ett yrke skulle annars kunnat minska motivationen. En djupare analys med halvstrukturerade intervjuer och gruppsamtal kan möjligen ge vidare fördjupning i frågan, och även visa förslag till förbättringar. Det är inte rimligt att så många skall vara oroliga för att de ska räcka till i det dagliga arbetet. Speciellt med tanke på att denna oro i hög grad samvarierade med både olika allmänna hälsobesvär och besvär från rörelseorganen.

Något överraskande var också resultatet att män i högre utsträckning än kvinnor upplevde oro och nervositet på grund av att jobbet tog så mycket tid att de försummade sin familj.

Kvalitet i arbetet i relation till hälsa

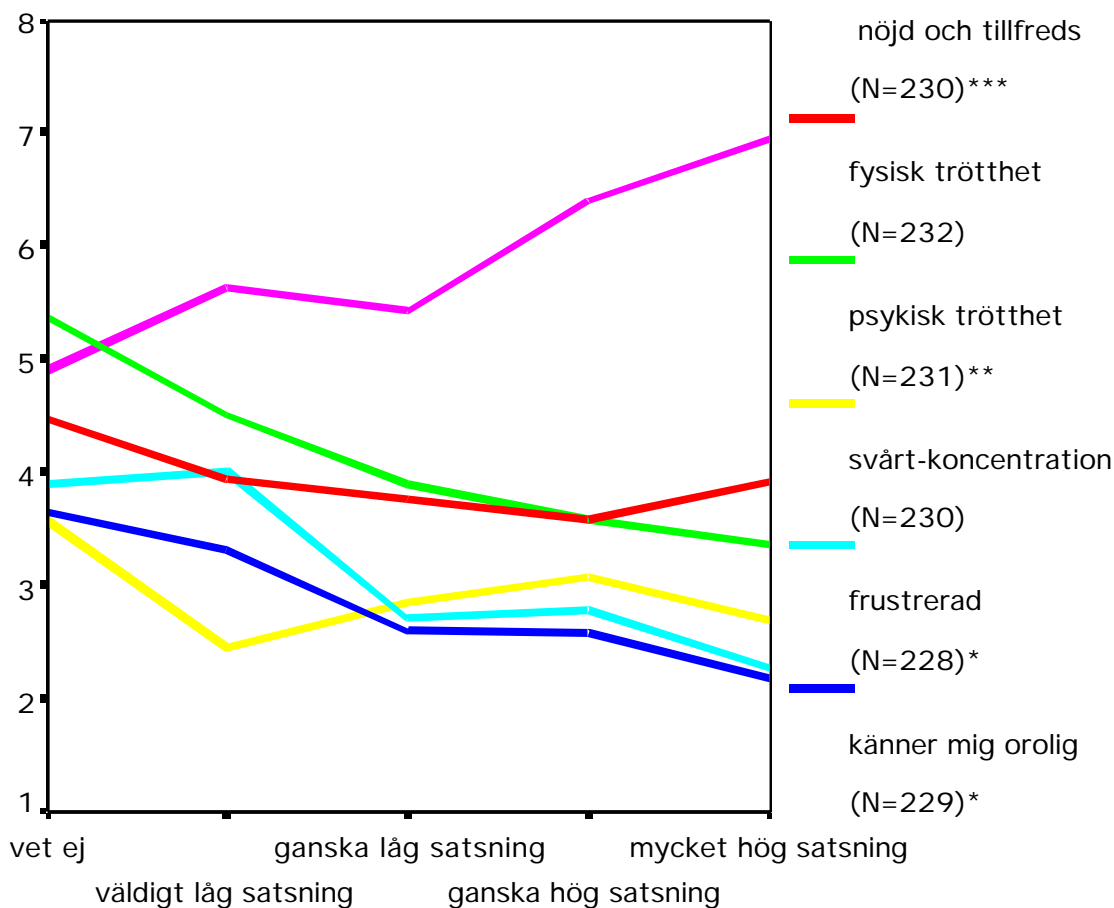
De flesta orkestermusiker rapporterade att orkesterledningen satsade på den konstnärliga kvaliteten. Majoriteten rapporterade hög satsning (57,6%) varav 14,0 procent uppgav mycket hög satsning. En mindre andel rapporterade låg satsning (31,6%) varav 6,8 procent rapporterade väldigt låg satsning, 10,8 procent visste inte eller avstod från att svara(Figur 40).

Figur 40. Cirkeldiagrammet visar fördelning av uppfattningen om respektive lednings satsning på kvalitet i arbetsuppgiften - den konstnärliga kvaliteten.

Äldre orkestermusiker var mera nöjda med den konstnärliga satsningen än yngre kollegor (Kruskal-Wallis $\chi^2 = 12,09$, $p = ,017$). Ju högre ålder desto högre rankning vad gällde orkesterledningens konstnärliga satsning.

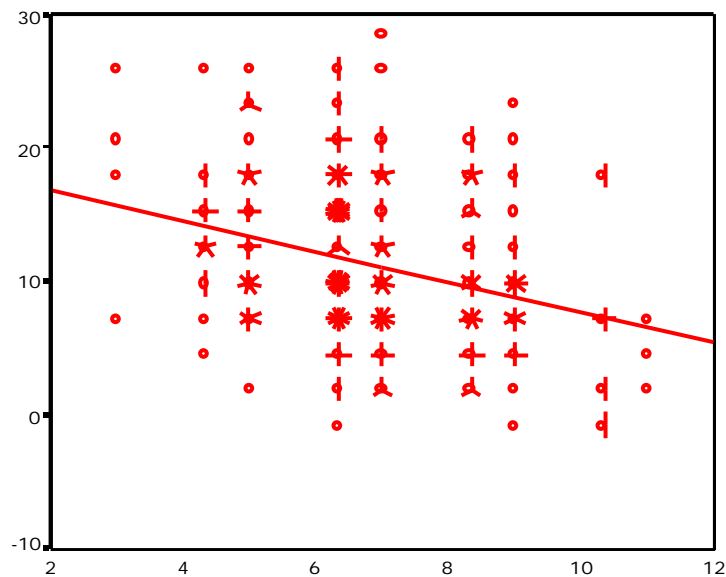
En intressant iakttagelse är korrelationen mellan konstnärlig satsning och välbefinnande, vilket redovisas i nedanstående figur (figur 44). För variabeln ”nöjd och tillfreds” är högt värde bra medan det för övriga variabler är bättre ju lägre värde som förekommer.

Figur 41. Figuren beskriver hur orkesterledningens konstnärliga kvalitativa satsning (skala 0-4) samvarierar med olika variabler för välbefinnande (Vas-skala 0-10). Y-axelns värde beskriver grad av förekomst av respektive variabel. Produkt-moment-korrelation enligt Pearson används som statistisk analysmetod * $p < .0,5$. ** $p < .01$. *** $p < .001$.

Orkesterledningen har också varit föremål för frågan om arbetsmiljöarbete. Här visade envägs anova en signifikant samvariation mellan orkesterledningens arbetsmiljöarbete och förekomsten av allmänna besvär ($F_{3,233} 2,81 p = ,040$). Ju högre satsning på arbetsmiljöarbete desto lägre medelvärde vad gällde index för allmänna besvär, vilket innebär mindre förekomst av allmänna besvär.

Även index för tillfredsställelse med innehållet i arbetet (dirigent, repetitionsarbetet, musik) samvarierar med index för allmänna besvär ($F_{8,233} 3,47 p = ,001$) (figur 46). Däremot visade analys med envägs anova inte något signifikant samband med besvär från rörelseorganen.

Figur 42. Orkestermusiker som var mera nöjda med arbetsuppgiften än kollegorna (x-axeln, skala 3-12, högt värde bra) rapporterade mindre allmänna besvär (y-axeln, skala 0-30, lågt värde bra). Varje streck och cirkel i figuren representerar en individ. Ju tätare "snöbollar" desto fler individer.

Musiker i elitorkestrar var mer nöjda med innehållet i arbetet (dirigenter repetitioner och den musik som spelades) än musiker i andra orkestrar ($F_{1,246} 7,06 p = ,008$).

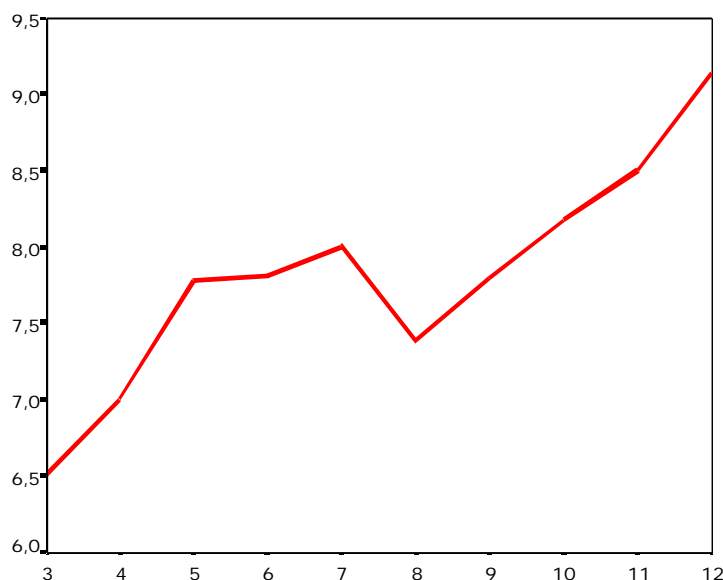
Framtidshopp

För att undersöka de anställdas förhoppningar med avseende på den egna orkestern konstruerades ett index för framtidshopp vad gällde arbetsuppgiften. Detta index består av tre item: orkesterledningens satsning på den konstnärliga kvaliteten, nöjd med orkesterns ambitionsnivå och nöjd med orkesterns standard (skala 0-12)²⁰. Framtidshopp korrelerade med index för möjlighet att påverka ($r = 0,197, N=248, p = ,002$). De som upplevde att de hade möjlighet att påverka verksamheten rapporterade större framtidshopp. Framtidshopp korrelerade också med index för karriär ($r = 0,439, N=247, p = ,000$) på så sätt att ju nöjdare man var med karriären desto större framtidshopp hade man. Även ålder korrelerade med framtidshopp ($r = 0,171, N=246, p = ,007$) så också anställningstid ($r = 0,195, N=233, p = ,003$). De som var äldre och de som arbetat längre tid rapporterade större framtidshopp än de yngre. Det var också avgörande för framtidshopp vad gällde orkestern/arbetsplatsen till vilken orkesterkategori och till vilken orkester respondenten tillhörde ($F_{2,247} 13,70, p = ,000$). Medelvärde för alla tre orkesterkategorier var 8,67 (skala 0-12). Detta fördelades på det sättet att man inom symfoniorkestrarna upplevde störst framtidshopp ($x = 9,20, n = 122$) följt av sinfoniettor och kammarorkestrar ($x = 8,66, n = 64$). Lågst framtidshopp rapporterade orkestermusiker inom teaterorkestrar ($x = 7,67, n = 64$).

Framtidshopp som kan antas stå för tilltro till arbetsplatsens potential och en framtidstro samvarierade med det sociala klimatet inom organisationen. Både med avseende på

²⁰ Se vidare under rubriken Konstruktion av index" sid. 9.

personliga motsättningar med orkesterledningen ($r= 0,274$, $p= ,000$, $N=250$) - på så sätt att ju mindre framtidshopp man hade desto vanligare var det med personliga motsättningar med orkesterledningen (modell 2, sid. 69) - och med avseende på hur nöjd man rapporterade sig vara med samarbetsklimatet kollegor emellan ($r= 0,203$, $p= ,001$, $N=248$)²¹. Förhållandet framtidshopp och samarbete beskrivs i nedanstående figur (Figur 43).

Figur 43. Relationen mellan framtidshopp (x-axel skala 0-12, höga värden är bra) och samarbete (y-axel skala 2-10, höga värden är bra) beskriver att stor tilltro till en bra framtid för orkestern motsvarar höga medelvärden för samarbete inom kollegiet (öppenhet för tips och råd mellan kollegor och stöd från kollegor).

Framtidshopp samvarierar inte med index för allmänna besvär eller index för besvär från rörelseorganen. Däremot korrelerar framtidshopp med index för välbefinnande²² ($r= -0,167$, $p= ,010$, $n=236$), ju större framtidshopp desto mindre förekomst av fenomen som minskar välbefinnandet; fysisk trötthet, psykisk trötthet, oro, frustration och koncentrationssvårigheter.

Framtidshopp korrelerar även med orkesterledningens satsning på sin personal. Dels orkesterledningens support till orkestermedlemmarna vad gäller förebyggande hälsovård ($r= 0,209$ $p= ,001$, $n=245$) dels orkesterledningens arbetsmiljöarbete ($r= 0,160$ $p= ,013$, $n=244$). Ju mer satsning på personal desto större framtidshopp bland orkestermedlemmarna.

Sammanfattning och reflektioner om hälsotillståndet

Orkesterledningarnas välvilja och förmåga att satsa på kvalitativa arbetsuppgifter och dess förmåga att satsa på de anställda har visat genomslagskraft i denna undersökning vad gäller effekter på de anställdas hälsa. Både arbetsmiljöarbete och konstnärlig satsning visade signifikanta samband med olika hälsovariabler. Däremot visade inte orkestersupport någon samvariation med förekomst av besvär.

²¹ Se under rubrik Konstruktion av index" sid. 9.

²² Se under rubriken Konstruktion av index" sid. 9.

De flesta respondenter uppgav att orkesterledningarna hade en hög satsning på innehållet i arbetet (57,6%) och en minoritet uppgav en låg satsning (31,6%). Trots denna fördelning kan minoriteten i sammanhanget betraktas som en hög andel eftersom innehållet i arbetet måste betraktas som något primärt. Detta både från arbetsgivarens perspektiv och från den anställdes. Detta kan anses bekräftat vad gäller orkestermusikerna då resultatet visar att orkesterledningens satsning på den konstnärliga kvaliteten samvarierar med olika former av besvär. Som väntat visade också envägs anova att skillnaden mellan de olika orkestrarnas satsning på den konstnärliga kvaliteten var signifikant ($F_{11,230} 4,50 p = ,000$, se Tabell 15, sid 77).

Det är väsentligt att vara uppmärksam på den höga förekomsten av olika besvär, både psykiska och fysiska. Med största allvar bör man betrakta situationen för dem som rapporterat att de har besvär som förekommer ofta. För att klara av en fortsatt karriär inom yrket är det viktigt att dessa musiker får akut stöd från sin arbetsgivare för att kunna vidta åtgärder. Det är viktigt att till exempel tillsammans med medicinsk sakkunnig utveckla rehabiliteringsprogram och åtgärder för att förebygga ytterligare försämringar. I annat fall är risken stor att besvären utvecklas att bli kroniska och att detta hindrar en fortsatt yrkeskarriär. Även om dessa förra är i en akut situation får man inte förringa den stora förekomsten av krämpor och besvär. Krämpor som idag inte behöver akut behandling men som utan lyhördhet, behandling och tid för återhämtning snart kan vara akuta eller i värsta fall i det närmaste hopplösa att åtgärda.

Det är också viktigt att närmare analysera situationen för dem som ofta upplever nervositet/oro/ängslan, olika sömnproblem och irritation. Besvär som dessa kan ha sitt ursprung i arbetsgruppen men de kan även ha sitt ursprung i livssituationen i stort (vilket naturligtvis även gäller besvär från rörelseorganen). Därför är det viktigt att organisationen tillsammans med den enskilde analyserar och diskuterar på vilket sätt man skall hantera situationen. Den kunskap som utvecklas i ett öppet klimat kommer även andra, för tillfället, friskare kollegor tillgodo om organisationen utvecklar lyhördhet och i en framtid uppmärksammar problem i ett tidigt skede. Ett vanligt beteende är annars att underlåta att diskutera och åtgärda problem och krämpor för att istället vänta tills besväret är så stort att det är mycket svårt eller i värsta fall inte längre går att behandla med lyckat resultat.

Ett resultat som till viss del förvånar när det gäller hälsofenomen är att de äldre förefaller vara friskare jämfört med yngre kollegor. Detta kan förmodligen förklaras med att det framträder en selektiv grupp äldre. Som presenterat tidigare i rapporten var det få anställda över 50 år och de som svarade kan ha varit de nöjdaste. En bortfallsanalys av symfonimusiker visade att bortfallet i gruppen var hög (Svarsfrekvens och bortfallsanalys, sid. 11). Det är därför viktigt att inte bara konstatera detta resultat som även framträtt i andra studier utan istället närmare studera äldre orkestermusiker, deras hälsa, motivation yrkesidentitet etc. Det vore också av intresse att närmare studera vad som hänt med musiker som slutat sin anställning före den förväntade pensionsdagen.

Oro och nervositet visade signifikanta samband med olika hälsovariabler på så sätt att hög grad av oro/nervositet innebar högre förekomst av olika besvär och krämpor. Två av anledningarna till oro/nervositet som här studerades, egen otillräcklig förberedelse och tvivel på egen kompetens, visade inte något samband med yttre faktorer som orkesterkategori, orkester, konstnärlig satsning och möjlighet att påverka, vilket är tänkvärt. Ansvar för oro/nervositet på grund av dessa två variabler kan sannolikt inte läggas på enskilda orkesterinstitutioner. *Ansvar för en påfrestande prestationsstress får falla på orkesterkulturen i stort.* Det var ingen signifikant skillnad vad gällde tvivel på egen kompetens mellan elitorkestrar och andra. Tvivlet på egen kompetens är troligen i allmänhet någonting som

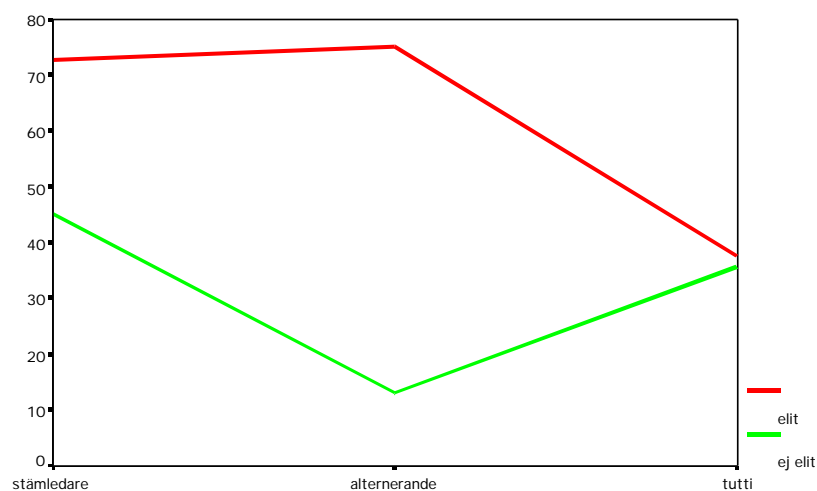
yrkesmusiker internaliserat under sin långa utbildning. Detta att hela tiden vilja bli bättre är i sig inte något problem. Problem blir det när ingenting duger och tvivel på den egna kompetensen inte står i rimlig proportion till vad som går att prestera och vad som förväntas. Problem blir det också då tvivlet orsakar hälsobesvär. Även unga relativt nyanställda som rimligen nyligen genomgått en hårt kvalitetskontroll i form av provspelning tvivlade på sin kompetens. De om några borde slippa känna tvivel då de nyligen visat att de är tillräckligt duktiga musiker. Men så var det inte. För att anknyta till intervjustudierna (förstudien) framkom det där att man möjligen saknade en välvillig attityd och att en del orkestermusiker framför allt var rädda för vad kollegorna skulle tycka om hur de spelade. Det sociala tryck som framträdde i förstudien bekräftas i föreliggande enkätstudie, om än indirekt, via den höga andel som var osäkra på om de var tillräckligt duktiga som musiker samtidigt som den absoluta majoriteten deltagare ansåg att de var tillräckligt kvalificerade för den tjänst de hade.

Samarbete och motsättningar

Vad gäller personliga/egna motsättningar i arbetsgruppen var det vanligast förekommande att man haft motsättning med en kollega (26%, $n=66/250$) eller med orkesterledningen (20%, $n=49/250$). Övriga motsättningar var relativt ovanliga: personlig motsättning med; övrig administration 7 procent ($n=17/250$), dirigent 5 procent ($n=12/250$) och med facket 4 procent ($n=9/250$). En stor andel (40%, $n=101/250$) rapporterade att de över huvud taget inte upplevt någon motsättning det senaste året.

Beträffande den vanligaste motsättningen - med kollega - fanns det en signifikant skillnad mellan elitorkestrar och övriga orkestrar (Kruskal-Wallis, $\chi^2 = 4,01$, $p=0,045$). Det var vanligare med motsättningar kollegor emellan inom elitorkestrarna. Anova visade också en signifikant skillnad mellan olika positioner och motsättningar med kollegor ($F_{2,187} 3,16$ $p=,045$). Skillnaden förstärks med variabeln "elit- ej elit" som kovariat ($p=,022$). I hela urvalet rapporterade andelen stämledare mest motsättningar med kollega (46%, $n=32/70$) följt av alternerande stämledare (43%, $n=20/47$) och tuttimusiker (31%, $n=40/128$).

Skillnaden mellan de olika grupperna, elit- respektive ej elit, föreföll vara koncentrerad till orkestermusiker i ledande position – stämledare och alternerande stämledare (Figur 44).

Figur 44. Större andel stämledare och alternerande stämledare i elitorkestrar rapporterade motsättningar med kollegor jämfört med stämledare och alternerande stämledare i orkestrar som ej klassificerats som elitorkestrar. Y-axeln representerar procentuell andel som under året upplevt motsättningar med kollega.

Anova visade ingen signifikant skillnad mellan olika orkesterkategorier eller mellan olika orkestrar vad gällde personliga motsättningar mellan kollegor.

Typen av motsättningarna inom kollegiet var av skiftande art. Några motsättningar uppfattades som mycket allvarliga medan andra motsättningar ansågs vara relevanta. Flera

motsättningar med kollegor behandlade konstnärliga musikaliska frågor. En respondent betonade till exempel i en extra kommentar att denna typ av motsättning (konstnärlig musikalisk) var "helt OK". Andra respondenter beskrev bristande ambitionsnivå bland kollegor, musikaliska aspekter och olika uppfattningar om saker. Ytterligare motsättningar behandlade sociala företeelser som bristande respekt, svårigheter att kommunicera, socialt krävande kollega, brist på intresse för respondenten, planeringsbråk, snudd på mobbing, person som "la sig i" och personlig privat motsättning.

Ju mer motsättningar med kollegor och orkesterledning desto sjukare orkester

Två modeller för personliga motsättningar presenteras nedan. Dels motsättning med kollega (Figur 45) och dels motsättning med orkesterledning (Figur 46). Variabeln är kodad så att avsaknad av motsättning är noterad med 2 medan motsättning noteras med 1. Modellerna visar signifikanta korrelationer mellan rubricerade motsättningar och bakgrundsfaktorer såväl som arbetsfaktorer, psykosocial arbetsmiljö, yrkesidentitet och olika hälsoaspekter.

Observera att modellen inte redovisar orsak och verkan utan endast korrelationer. Undantag kan vara yttre villkor som rimligen inte bestäms av det sociala samspelet i orkestrarna.

Vad gäller anställningsform var det vanligare att fast anställda varit inblandade i motsättningar jämfört med ej fast anställda. När det gäller arbetsuppgiften var det fler motsättningar bland kollegor som rapporterade att verksamheten blivit mer publik. Orkestermusiker som var nöjda med lönenivån i orkestern rapporterade i mindre grad förekomst av personlig motsättning med kollega.

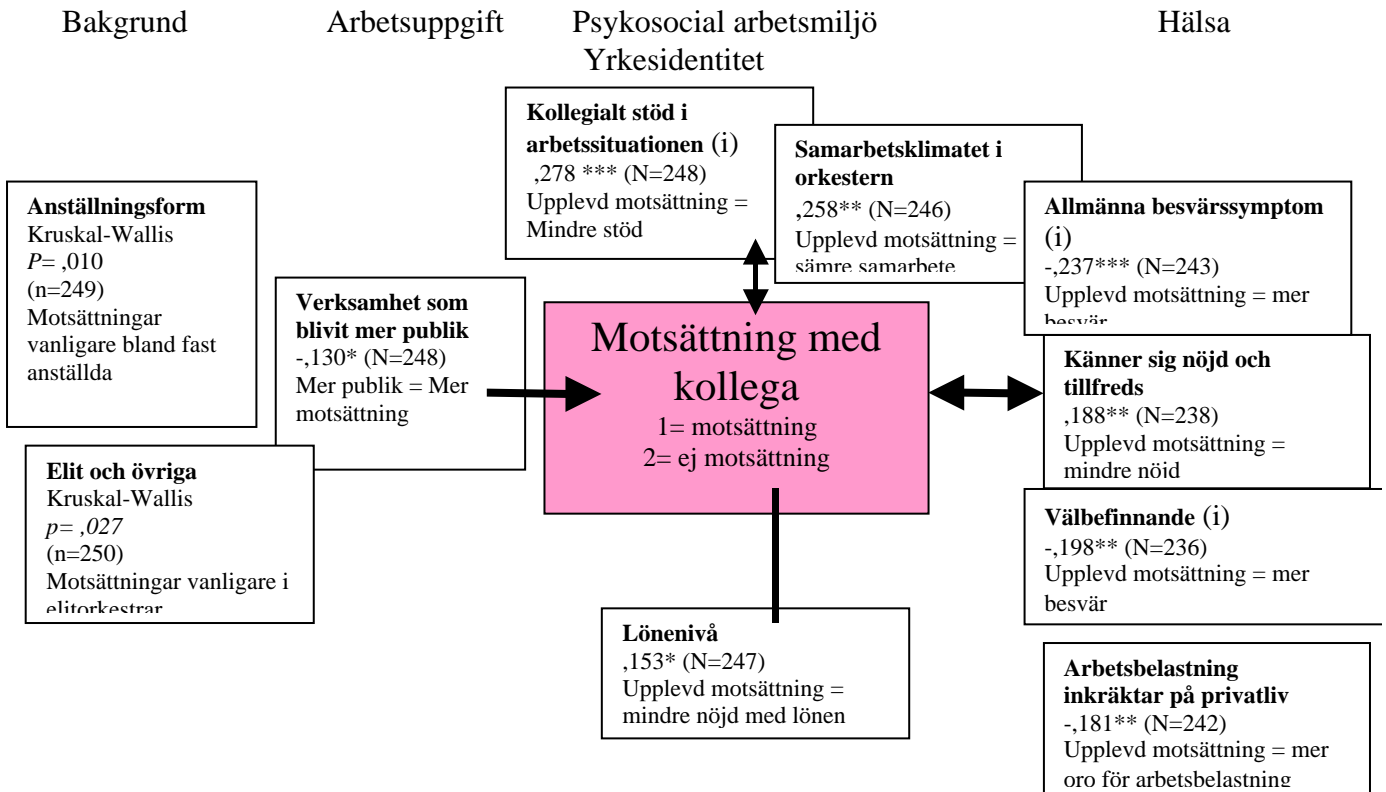
Psykosociala faktorer som stöd i kollegiet och samarbetsnivå korrelerar med personlig motsättning med kollega så tillvida att ju bättre stöd och samarbete desto mindre förekomst av personlig motsättning med kollega.

Index för allmänna besvär och index för välbefinnande samvarierar med motsättningar med kollega. Ju mer motsättningar desto mer besvär och desto mindre välbefinnande. Att känna sig nöjd och tillfreds samvarierar med motsättningar med kollega så tillvida att ju mera nöjd man var desto mindre motsättningar rapporterade man. Oro och nervositet för att jobbet tar så mycket tid att privatlivet försummas samvarierade med personlig motsättning med kollega, ju mer oro desto högre förekomst av motsättning.

Modell 1

personlig motsättning med kollega

Produkt-moment-korrelationer enligt Pearson (om ej annat anges)

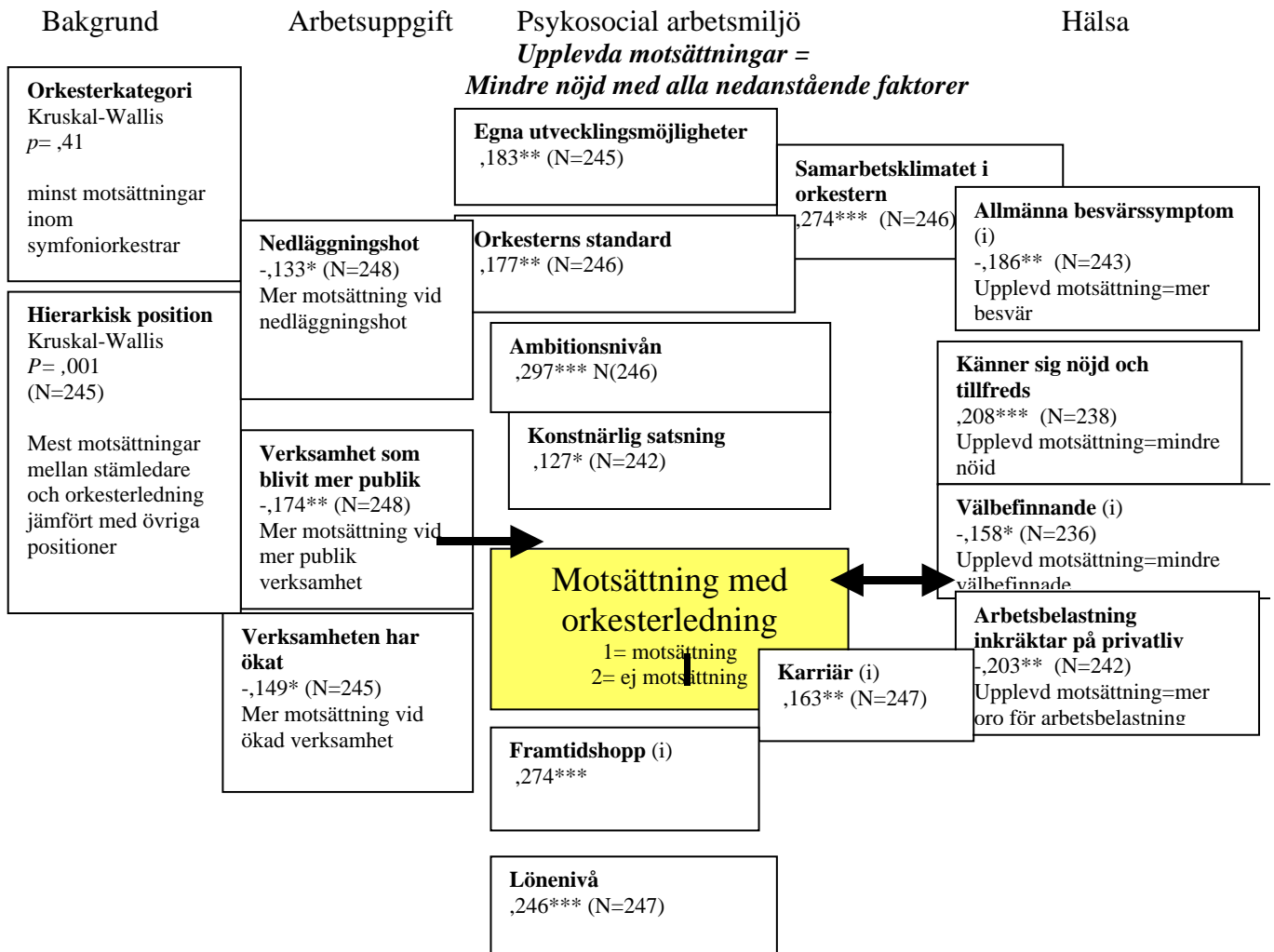
Figur 45. Modell för motsättningar med kollega. Variabler som konstruerats till index noteras med (i). * $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$.

Följande analyser visade inte signifikanta resultat (om inte annat anges avses produkt-moment-korrelationer): orkesterkategori (anova), orkesteridentitet och instrumentgrupp (Kruskal-Wallis), ålder (Kruskal-Wallis), genus (anova), anställningstid, hierarkisk position, egna utvecklingsmöjligheter, orkesterns repertoar, orkesterns standard, orkesterns ambitionsnivå, nedläggningshot, minskad respektive ökad omfattning av verksamheten, index för tillfredsställelse med uppgiften (f22), index för möjlighet att påverka, arbetsmiljöarbete, orkesterledningens satsning på konstnärlig kvalitet, index för fysiska besvär, index för karriär, hur betydelsefulla respondenterna kände sig både som instrumentalist respektive person i orkestern, oro/nervositet på grund av att den egna förberedelsen varit otillräcklig och att man tvivlat på sin kompetens som musiker.

Modell 2

personlig motsättning med orkesterledning

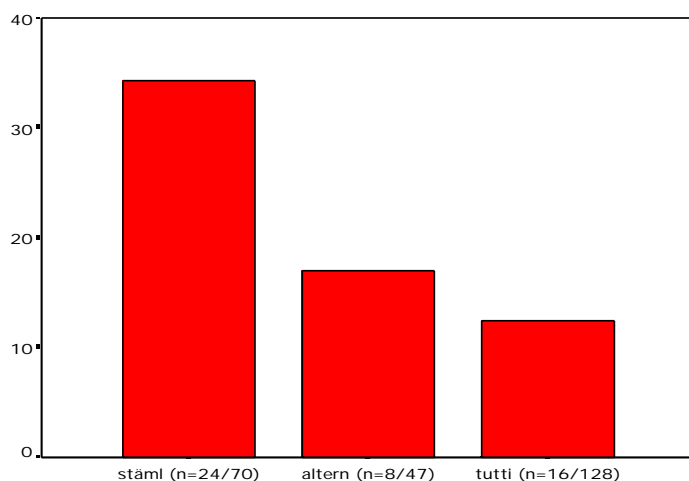
Produkt-moment-korrelationer enligt Pearson (om ej annat anges)

Figur 46. Modell för motsättningar med orkesterledning. Variabler som konstruerats till index noteras med (i). * = ,05-nivå, ** = ,01-nivå, *** = ,001-nivå.

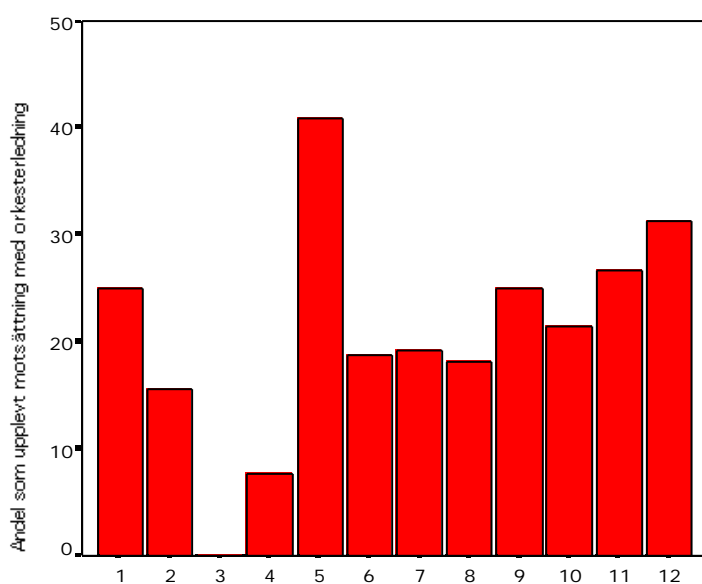
Följande analyser visade inte signifikanta resultat (om inte annat anges avses Pearson bivariat korrelation): elit och övriga (anova), orkesteridentitet (Kruskal-Wallis), anställningsform och instrumentgrupp (Kruskal-Wallis), genus (Kruskal-Wallis), kollegialt stöd i arbetssituationen, ålder, anställningstid, orkesterns repertoar, minskad verksamhet, index för tillfredsställelse med uppgiften (f22), index för möjlighet att påverka, arbetsmiljöarbete, index för fysiska besvär, hur betydelsefull respondenten kände sig både som instrumentalist respektive person i orkestern, oro/nervositet på grund av att den egna förberedelsen varit otillräcklig och att man tvivlat på sin kompetens som musiker.

När det gällde personlig motsättning med orkesterledning visade resultatet att stämledare och alternerande stämledare var delaktiga i sådana konflikter i större omfattning än tuttimusiker. Det ligger i och för sig i sakens natur om det hade gällt motsättning med dirigent då stämledaren under repetitionsarbetet har rollen att vara språkrör mellan stämmans medlemmar och dirigent. Men vad gäller kontakterna med orkesterledning finns inte den arbetsfördelningen i samma utsträckning. Därför var resultatet inte förväntat.

Figur 47. Staplarna visar förekomsten av motsättning mellan orkestermusiker och orkesterledning. X-axeln visar de olika positionerna och y-axeln visar procentuell andel respondenter i respektive position som det senaste året upplevt motsättning med orkesterledning (Kruskal-Wallis, $\chi^2 = 13,82$ $p = ,001$).

Det var ingen signifikant skillnad mellan orkestrarna vad gällde förekomst av personlig motsättning med orkesterledning. Men då det ändå visade sig finnas intressanta skillnader redovisas detta i nedanstående figur (Figur 48).

Figur 48. Staplarna beskriver den procentuella andel orkestermusiker som det senaste året upplevt personlig motsättning med orkesterledningen. Skillnaden mellan orkestrarna var inte signifikant.

Sammanfattning

Personlig motsättning med kollega korrelerar framförallt med stöd och samarbetsklimat i orkestern men också med allmänna besvärssymptom, välbefinnande och huruvida man kände sig nöjd och tillfreds. De som rapporterade att de upplevt motsättning rapporterade i mindre grad stöd och bra samarbetsklimat, mer av allmänna besvärssymptom, sämre välbefinnande och de kände sig mindre nöjda och tillfreds.

Detta resultat är inte på något sätt förvånande. Något överraskande var dock att förekomsten av motsättningar med kollega var vanligare bland elitorkestrarna. En förklaring till det skulle kunna vara en hårdare konkurrens men denna förklaring har inte stöd i tidigare resultat vad gällde faktorer om yrkesidentitet. Det var inte så att de som arbetade inom elitorkestrarna uppvisade tuffare attityd, något som dock lätt kan missas med en enkät. Man upplevde inte tvivel på egen kompetens i högre grad bland elitorkestrar. Man var heller inte mera missnöjd med sin karriär. En annan förklaring skulle då kunna vara att dessa musiker utsätts för en hög arbetsbelastning som i sig skapar en ogynnsam förutsättning för ett gott samarbete. Denna hypotes har sitt stöd i modellen av korrelationen mellan "motsättning med kollega" och "hög arbetsbelastning som inkräktar på privatlivet". En annan förklaring som en musiker framförde var att stämledarna inom elitorkestrarna, vilka rapporterade mest motsättningar med kollegor, ställer hårdare krav på sin stämma än stämledare i andra orkestrar. I andra orkestrar kan det i en del fall vara andra stämmor som upplevs otillräckliga istället för musikerna i den egna stämman varför stämledarna kanske inte ställer optimala krav på den egna stämman. Vilket i sig skulle kunna medföra färre konflikter, enligt denne musiker.

Även personlig motsättning med orkesterledningen samvarierar med samarbetsklimatet i orkestern. Vad som emellertid är mer intressant är alla konstnärliga kvalitativa aspekter som korrelerar med personliga motsättningar med orkesterledningen men inte med personliga motsättningar med kollega. Hög ambitionsnivå och framtidshopp i orkestern hade samband med mindre motsättningar med orkesterledningen. Detsamma gällde hög konstnärlig satsning, tillfredsställelse med orkesterns standard och goda egna utvecklingsmöjligheter.

Förändrad verksamhet hade betydelse på så sätt att nedläggningshot, mer publik verksamhet och ökad mängd verksamhet påverkade relationerna negativt, vilket är helt i linje med att *höga kvalitativa ambitioner samvarierar med mindre förekomst av motsättningar*.

Vad gällde hälsoaspekter var det samma aspekter som korrelerade med personlig motsättning med orkesterledning som korrelerade med motsättning med kollega. De som upplevde motsättningar upplevde mer av allmänna besvärssymptom, mindre välbefinnande och de kände sig mindre nöjda och tillfreds.

Resultatet visar tydligt betydelsen av orkesterledningens attityd och arbetsinsats vad gäller ambition och kvalitet.

Intressant är också att motsättningar med orkesterledningen är vanligare bland stämledarna. Detta visar att det kan vara viktigt med utbildning för orkestermusiker i ledande positioner, utbildning i någon form av ledarskap och konflikthantering.

Eftersom faktorer som har med konstnärliga, musikaliska aspekter att göra betyder mycket bland annat för samarbetsklimatet är det viktigt att yrket presenteras realistiskt för de musikerstuderande som drömmer om en framtida professionell karriär.

Yrkeskarriären

Medelvärde för summaindex "karriär" var 10,72 (5 item, skala 5-15) De högsta enskilda värden för variabler i detta index hade samband med respondentens status i samhället och i orkestern (Jag är tillfreds med min yrkesroll i samhället, $M=2,3$ och jag är nöjd med den position jag har $M=2,3$, skala 1-3).

Tabell 13. En detaljerad beskrivning av de variabler som ingår i summaindex för karriär. Procentuell andel och antal svarande är noterat inom parantes.

	Instämmer ej	Instämmer till viss del	Instämmer i hög grad
Jag får utlopp för mina musikaliska intentioner inom ramen för min anställning	16 (n=40)	62 (n=155)	19,6 (n=49)
Jag är tillfreds med min yrkesroll i samhället	12,4 (n=31)	40 (n=100)	45,6 (n=114)
Jag har uppnått mitt mål inom musikeryrket	27,6 (n=69)	48,4 (n=121)	21,6 (n=54)
Jag är nöjd med min position	10,8 (n=27)	46,4 (n=116)	40,8 (n=102)
Jag tycker förväntningarna från studietiden har infriats	12 (n=30)	51,2 (n=128)	34 (n=85)

Utanför index hade de som angett sig vara "tillräckligt kvalificerade för nuvarande tjänst" det högsta medelvärdet ($M=2,8$). Andel svarande för olika alternativ var fördelade på följande sätt: 1,6 procent ($n=4$) ansåg att de inte var tillräckligt kvalificerade för sin nuvarande tjänst och 18,4 procent ($n=46$) instämde till viss del att de var tillräckligt kvalificerade medan 75,6 procent ($n=189$) i hög grad instämde med att de var tillräckligt kvalificerade för nuvarande tjänst. 4,4 procent ($n=11$) svarade inte på frågan.

De flesta orkestermusiker var inte desillusionerade/uppgivna i sin yrkesroll (medelvärde totalt var 2,7). Några (4,8%, $n=12$) instämde dock i hög grad i påståendet att de var detta, medan 19 procent ($n=48$) instämde till viss del och 74 procent ($n=185$) inte instämde. Trots att de flesta inte upplevde att de var desillusionerade/uppgivna var det trots allt så många som 24 procent ($n=60$) som till viss del eller i hög grad instämde i att de var det, något som bör tas på allvar och därmed också bör studeras närmare, förslagsvis med intervjuer, diskussioner och seminarier.

Medelvärde för att respondenterna troligen inte kommer att byta yrke var högt ($M=2,7$), 70 procent ($n=175$) ansåg att de inte kommer att byta yrke medan 20,8 procent ($n=52$) till viss del tror sig kunna byta så småningom och 5,2 procent ($n=13$) i hög grad tror sig komma att byta yrke.

Dessa resultat vad gäller karriär bör studeras grundligare än vad som är möjligt i en enkätstudie.

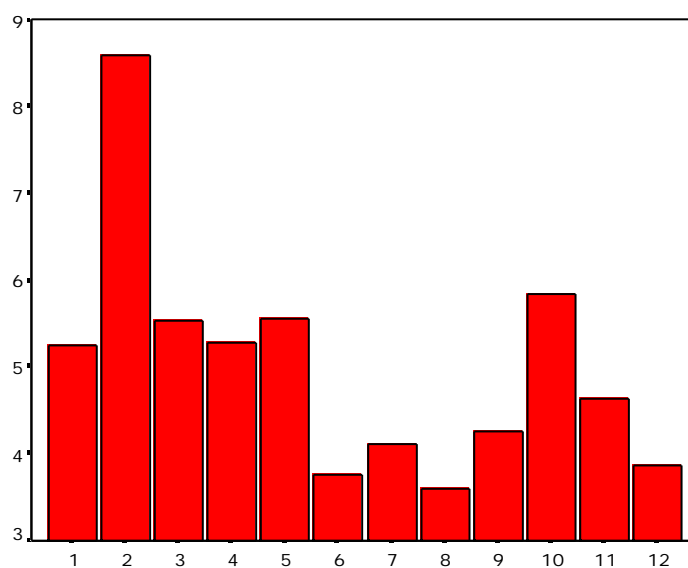
Sammanfattning

Många (94%) upplevde att de till viss del eller i hög grad var tillräckligt kvalificerade för sin tjänst, vilket kan tolkas på ett positivt sätt. Vi bör emellertid komma ihåg att 42 procent det senaste året varit oroliga/nervösa på grund av att de varit osäkra på om de varit tillräckligt duktiga som musiker. Det innefattar även en del av de som i hög grad ansett sig tillräckligt kvalificerade. Beror möjligen denna oro på att de vardagliga villkoren för att utöva yrket inte är gynnsamma nog? Utnyttjar man i en del fall orkestermusikerna på ett sådant sätt att de inte orkar eller hinner förbereda sig tillräckligt väl? Frågan är inte helt lätt att diskutera och bör ventileras tillsammans med både orkestermusiker och orkesterledning.

Coping

Orkesterledningens stöd och stimulans i hälsoarbetet.

Det var signifikant skillnad mellan orkestrarnas benägenhet att ekonomiskt stödja musikernas förebyggande hälsoarbete vad gäller frågan om fysisk träning, sjukgymnastik, massage och möjlighet att anlita psykolog (Kruskal-Wallis, $\chi^2 = 54,15, p=000$) (Figur 49).

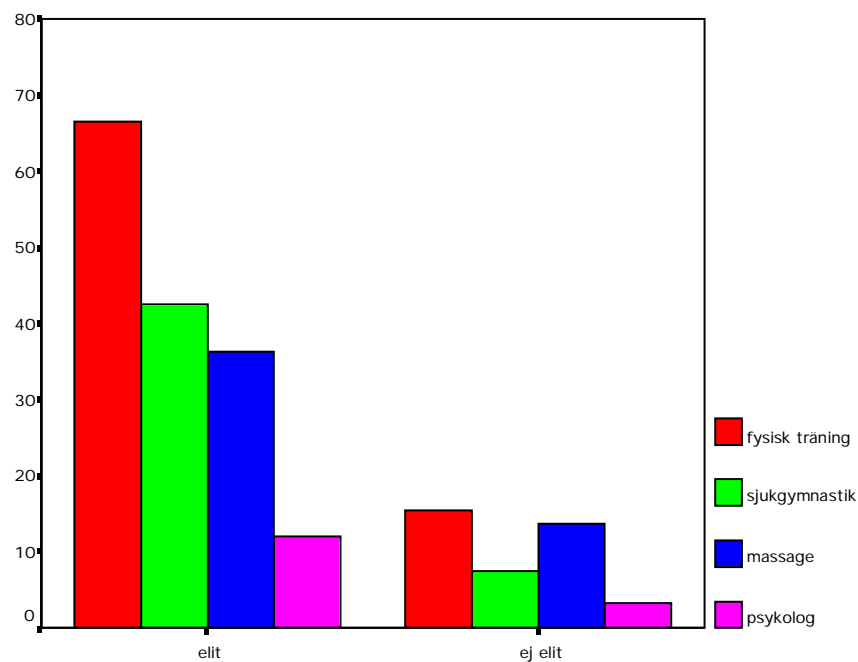
Figur 49. Olika orkestrar (x-axel, identitetsnr 1-12) och orkesterledningarnas benägenhet att stödja musikerna ekonomiskt vad gäller hälsoaspekter. Höga värden är bra vad gäller summaindex för support från orkesterledningen (y-axel, skala 0-12).

Bäst support rapporterades från den orkester i vilken ingen upplevde hot om nedläggning.

Även vid en uppdelning av orkestrarna i olika kategorier visades signifikanta skillnader mellan grupperna ($F_{2,242} 12,08 p=,000$). Bäst support rapporterades från symfoniorkestrarna ($M=6,16, n=121/122$) jämfört med teaterorkestrar ($M=4,52, 64/64$) och sinfoniettor och kammarorkestrar ($M=4,48, n=60/64$).

Friska satsningar på orkestermusiker inom elitorkestrar

Då två av symfoniorkestrarna är kategoriserade att tillhöra elitorkestrarna är det inte förvånande att det finns signifikant skillnad även mellan elit- och ej elitorkestrar vad gäller orkesterledningens support i hälsoarbetet (Kruskal-Wallis $\chi^2=17,66$, $p=,000$, $N=245$). En närmare analys av de enskilda företeelserna visar signifikanta skillnader mellan elit- respektive ej elitorkestrar vad gäller ekonomiskt stöd för fysisk träning (Kruskal-Wallis $\chi^2=42,18$ $p=,000$, $N=241$) och sjukgymnastik (Kruskal-Wallis $\chi^2=22,07$, $p=,000$, $N=237$). Däremot redovisades ingen signifikant skillnad vad gällde att få tillgång till massage och att anlita psykolog. Andel orkestermusiker som rapporterade obegränsade ekonomiska möjligheter att utöva förebyggande hälsovård presenteras i figuren nedan (Figur 50). Inom elitorkestrarna rapporterade 67 procent att de hade obegränsade möjligheter att på arbetsgivarens bekostnad utöva fysisk träning medan 15 procent ur icke elitorkestrarna rapporterade samma möjlighet.

Figur 50. Musiker i elitorkestrarna hade mångfaldigt mer stöd för att bibehålla och förebygga god hälsa. Staplarna representerar den andel musiker som rapporterade att de hade obegränsade ekonomiskt stöd från orkesterledningen till specifika ändamål.

Det fanns inte någon signifikant korrelation vad gäller summaindex för orkestersupport och psykiska eller fysiska besvär hos de enskilda orkestermusikerna, varken vid analys med summaindex eller vid jämförelser med olika specifika besvär. Däremot fanns det en positiv signifikant korrelation vad gäller orkestersupport och en del copingbeteende bland musikerna. Detta gällde avspänningsövningar ($r = 0,129$ $p=,046$, $N=238$), benägenhet att utöva mental träning ($r = 0,139$ $p=,034$, $N=235$), och användandet av betablockerande medicin ($r = 0,130$ $p=,046$, $N=238$). De som rapporterade mer orkestersupport var mer benägna att utöva

ovanstående, även vad gäller bruk av betablockerande medicin. Det var emellertid en liten andel som använde sig avspänningsövningar, mental träning och betablockerande medicin (Tabell 14, 75).

Signifikanta skillnader vad gällde ekonomisk support från orkesterledningen fanns mellan de som upplevt nedläggningshot och de som ej upplevt nedläggningshot (Kruskal-Wallis, $\chi^2 = 8,87$, $p = ,012$). De som ej upplevde nedläggningshot rapporterade mest support (M=6,00) jämfört med de som ej visste (M=5,02) och de som rapporterade att de upplevt nedläggningshot (M=4,73). Däremot samvarierade inte förändrad verksamhet (ökad, minskad, mer publikfriande repertoar) med i vilken grad orkesterledningen gav stöd till förebyggande hälsoarbete.

Index för orkestersupport samvarierade positivt med variabler som rör innehållet i arbetsuppgiften; som orkesterledningens satsning på den konstnärliga kvaliteten ($F_{4,233} 3,49$ $p = ,009$), orkesterns standard ($F_{3,237} 3,86$ $p = ,010$), egna utvecklingsmöjligheter ($F_{4,236} 2,38$ $p = ,052$) och summaindex för karriär (Pearson $,228$ $p = ,000$, $n=244$). Ju mer respondenterna rapporterade ekonomiskt stöd till förebyggande hälsoarbete desto mer rapporterade de även positiva alternativ vad gällde ovanstående arbetsinnehåll och attityd till den egna yrkesrollen.

Index för orkestersupport samvarierade även positivt med ålder ($F_{7,234} 2,95$ $p = ,006$) - ju äldre orkestermusiker desto fler rapporter om generöst ekonomiskt stöd från respektive orkesterledning. Anställningstid påverkade inte graden av rapportering. Det var heller ingen skillnad mellan män och kvinnor, olika instrumentgrupper eller mellan orkestermusiker i olika positioner.

När det gäller individens egna åtgärder för att minska oro och nervositet presenteras en detaljerad frekvenstabell nedan (Tabell 14). Här framträder den egna noggranna förberedelsen i en klass för sig. Fysisk träning är också relativt vanligt förekommande medan man mer sällan använder sig av defensiva beteenden som att sänka ambitionsnivån, undvika alltför utmanande situationer etc.

Tabell 14. Vanligaste individuella beteendet för att minska negativa effekter av oro och nervositet var att förbereda stämman noggrant och att träna sin fysik. Siffrorna anger procentuell andel utifrån hela urvalet.

	Aldrig	Sällan	Ibland	Vanligtvis	Alltid
Förbereder stämman noggrant	-	1,2	14,0	64,4	20,8
Avspänningsövningar	24,8	22,8	38,4	6,8	4,0
Mental träning	39,6	21,6	23,6	7,2	3,2
Tränar min fysik	7,6	22,0	28,4	28,4	11,2
Sänker min ambitionsnivå	52,8	29,6	13,2	1,2	-
Undviker alltför utmanande situationer	33,6	27,2	24,0	8,0	2,0
Använder betablockerande medicin	63,6	16,0	11,6	3,2	2,0
Annat	4,0	1,6	1,2	2,8	9,6

En liten sammanfattning - orkestrarna

Elit – ej elit

Orkestermusiker i elitorkestrar upplevde högre konstnärlig satsning (medelvärde 2,8, skala 0-4, n=69, högt värde bra) än musiker inom andra orkestrar (M=2,4, n=173) ($F_{1,240} 4,94 p = ,028$). Musiker inom elitorkestrar var mera nöjda med arbetsuppgiften än övriga, elitorkestrarna har högre medelvärden (index skala 3-12)(M=7,1, n=72) än övriga (M=6,5, n=176)(envägs anova $F_{1,246} 7,06, p = ,008$). Samtidigt presenterar musikerna från dessa orkestrar högre medelvärden jämfört med övriga (skala 0-10) både vad gällde fysisk trötthet (elit 4,5, n= 66, ej elit 3,5 n=173)(envägs anova $F_{1,237} 4,816 p = ,029$) och psykisk trötthet (elit 4,7, n= 66 och ej elit 3,5, n= 172) (envägs anova $F_{1,236} 8,17 p = ,005$). Index för allmänna besvär och för besvär från rörelseorganen visar ingen signifikant skillnad mellan grupperna.

Orkesterkategori

Vid en uppdelning av orkestrarna till tre orkesterkategorier skiljer sig grupperna åt vad gäller konstnärlig satsning ($F_{11,230} 4,50 p = ,000$) – symfoniorkestrarna hade högst värde (M=2,7, n=118) följt av sinfoniettor och kammarorkestrar (M= 2,6, n=63) och teaterorkestrarna (M= 2,0, n=61). De olika orkesterkategorierna skilde sig även åt vad gällde arbetstillfredsställelse med uppgiften (Kruskal-Wallis, $\chi^2 = 39,39, p = ,000$), medelvärdet (skala 3-12, högt värde är bra). Sinfoniettor och kammarorkestrar hade högst medelvärde (M=7,5, n=62) jämfört med symfoniorkestrar (M=6,8, n=122) och teaterorkestrar (5,7, n=64). Frågan hur de mår ”just nu” uppvisade även den signifikanta skillnader mellan grupperna vad gäller svaret att de kände sig nöjda och tillfreds (Vas-skala kodad 0-10, höga värden är bra)($F_{2,235} 3,23 p = ,041$). Musiker i sinfoniettor och kammarorkestrar hade högst medelvärde (M=6,7) jämfört med symfonimusiker (M=5,9) och teatermusiker (M=6).

Det var också en signifikant skillnad mellan grupperna vad gällde möjlighet att påverka arbetssituationen ($F_{2,245} 4,51 p = ,012$). Index för inflytande (5 item, skala 0-15, högt värde bra) visar att det framförallt var orkestermusiker inom teaterorkestrar som hade liten möjlighet att påverka (M=6,0, n=64) jämfört med symfonimusiker (M=6,9, n=121) och musiker i sinfoniettor och kammarorkestrar (M=7,0, n=63). Vad gällde index för allmänna besvär och index för besvär från rörelseorganen fanns inga signifikanta skillnader mellan de olika orkesterkategorierna. Inte heller fysisk och psykisk trötthet samvarierade med orkesterkategori.

De 12 olika orkestrarna

En än mer detaljerad analys, på orkesternivå, visar signifikanta skillnader mellan de olika orkestrarna (Tabell 15) vad gäller konstnärlig satsning (skala 0-4, högt värde bra)($F_{11,230} 4,50 p = ,000$), tillfredsställelse med arbetsuppgiften (3 item, summa index skala 3-12, högt värde bra)($F_{11,236} 7,74, p = ,000$), möjlighet att påverka ($F_{11,236} 2,36, p = ,009$), stöd från kollegor, i arbetssituationen (2 item, skala summa index 2-10, högt värde bra)($F_{11,236} 1,9, p = ,036$), allmänna besvär (lågt värde bra, $F_{11,231} 2,37, p = ,009$),

Följande variabler som visade signifikanta skillnader mellan de olika orkestrarna gällde hur respondenterna kände sig just vid tillfället för undersökningen. (Vas-skala kodad 0-10, ju

lägre värde desto bättre välbefinnande): fysisk trötthet ($F_{11,227} 3,2, p=,000$), psykisk trötthet ($F_{11,226} 3,6, p=,000$) samt huruvida respondenten kände oro ($F_{11,224} 2,4, p=,007$) respektive frustration ($F_{11,223} 2,1, p=,025$).

Två av orkestrarna (Id-nr 5 och 6) hade medelvärden som var sämre än normalvärdet på alla i tabellen undersökta variabler, både konstnärliga, psykosociala och hälsorelaterade variabler. Båda dessa är teaterorkestrar.

I tre orkestrar (Id-nr 2, 8 och 11) rapporterades medelvärden som var likamed eller högre än normalvärdet på alla i tabellen undersökta variabler, en symfoniorkester och två sinfoniettor och kammarorkestrar.

Tabell 15. Orkestrarnas medelvärden, envägs anova beskriver signifikanta skillnader mellan grupperna. Grön färg betonar bästa värdet och gul sämsta värdet för varje variabel.

Orkester Id-nr	Konstnärlig satsning (0-4) ***	Nöjd med Arbets-uppgift (3-12) ***	Möjlighet att påverka (0-15)*	Stöd från kollegor (2-12)*	Allmänna besvär (0-30)**	Fysisk trötthet (0-10)***	Psykisk trötthet (0-10)***	Känner mig orolig (0-10)**	Känner mig frustrerad (0-10)*
1	2,7	6,5	7,5	7,5	14,3	6,1	6,5	4,0	3,8
2	2,8	7,3	8,3	8,3	8,1	2,7	2,9	1,5	2,1
3	3,4	6,6	8,4	8,5	10,2	3,1	3,4	1,9	2,1
4	2,3	6,7	7,4	7,4	11,8	3,5	3,7	2,9	3,2
5	2,3	5,8	7,8	7,8	14,5	5,0	4,7	3,4	3,2
6	2,1	6,4	7,6	7,6	11,6	4,0	3,9	2,8	4,8
7	1,7	5,1	8,1	8,1	11,0	2,8	3,1	2,4	2,2
8	2,5	7,1	9,3	9,2	9,3	3,5	2,6	0,8	1,3
9	2,8	8,7	8,3	8,3	12,1	5,0	4,6	3,4	2,4
10	2,1	6,5	8,5	8,5	12,5	3,0	3,4	3,5	3,6
11	3,3	8,4	8,5	8,5	11,5	3,6	2,6	2,4	2,5
12	2,4	7,1	7,3	7,3	10,6	3,4	3,2	2,5	2,4
Totalt	2,5	6,7	8,0	8,0	11,5	3,8	3,8	2,7	2,9

* < ,05

** < ,01

*** < ,001

Flera av variablerna i Tabell 15 korrelerar med varandra vilket presenterats tidigare i rapporten.

Figurförteckning

Figur 1. Cirkeldiagramet visar fördelningen på olika instrument bland de svarande.	14
Figur 2. Staplarna visar procentuell andel anställda fördelade i fyra olika kategorier för anställningstid.	16
Figur 3. Staplarnas höjd visar att de som varit anställda längst tid var mest nöjda med den konstnärliga satsningen i respektive orkester.	17
Figur 4. Även om orkestermusikerna i genomsnitt var nöjda med sin var de med lång anställningstid mera nöjda än övriga.	17
Figur 5. De med längst anställningstid rapporterade störst framtidshopp för respektive orkester.	18
Figur 6. Ju längre anställningstid desto mer upplevde orkestermusikerna att respektive orkesterledning gav ekonomiskt stöd vad gäller förebyggande hälsovård.	18
Figur 7. Staplarna visar hur stort framtidshopp man rapporterade i olika åldrar.	21
Figur 8. Med undantag av de yngsta orkestermusikerna i studien rapporterade man sig vara allt nöjdare med karriären ju äldre man var.	21
Figur 9. De äldsta orkestermusikerna rapporterade minst allmänna besvär.	22
Figur 10. De röda staplarna beskriver variationen mellan orkestrarna vad gäller procentuell andel orkestermusiker med osäkra anställningsvillkor. De gröna staplarna representerar tillsvidareanställningar.	24
Figur 11. Av stämledarna var 80 procent män medan 70 procent av de alternerande stämledare var män. Bland tuttimusiker var det samma andel kvinnor som män.	25
Figur 12. Staplarna visar hur stor andel av männen respektive kvinnorna som innehade anställning som stämledare, alternerande stämledare och tuttimusiker.	25
Figur 13. Fördelning i olika orkestrar av procentuell andel orkestermusiker vilka rapporterat att de upplevt nedläggningshot.	26
Figur 14. Procentuell andel orkestermusiker som till viss del och i hög grad upplevde att verksamheten ökat, fördelning i olika orkestrar.	28
Figur 15. Andel orkestermusiker som till viss del och i hög grad upplevde att repertoaren hade blivit mer publik, fördelning i olika orkestrar.	28
Figur 16. En större andel av de som upplevt nedläggningshot arbetade hårdare för orkesterns bästa, upplevde att ambitionsnivån hade ökat i orkestern och upplevde att det fanns en stark oro i orkestern jämfört med övriga.	30
Figur 17. Vad gäller reaktioner på ekonomiska försämringar skiljer sig olika orkesterkategorier åt.	31
Figur 18.. De som inte visste huruvida frågan om nedläggning hade aktualiserats i respektive orkester rapporterade mest av allmänna besvär, oavsett anställningsform.	33
Figur 19. Nedläggningshot samvarierar med besvär från rörelseorganen hos tillsvidareanställda. De som inte visste huruvida frågan om nedläggning hade aktualiserats rapporterade mer av besvär från rörelseorganen.	33
Figur 20. En stor andel av de kvinnor som arbetade inom teaterorkestrar hade besvär med hörselorganen.	37
Figur 21. Fördelning av olika typer av hörselbesvär bland drabbade..	38
Figur 22. Fördelning inom olika orkesterkategorier vad gäller olika former av besvär från hörselorganen.	38
Figur 23. Y-axeln visar utifrån hela urvalet procentuell andel i olika ålderskategorier, som upplevde de olika formerna av besvär från hörselorganen.	39
Figur 24. Yngre orkestermusiker med hörselbesvär var oftast drabbade av smärta och obehag vid starka ljud medan de flesta av de äldre med hörselbesvär hade tinnitus.	39
Figur 25. Andel kvinnor respektive män, beräknat på hela urvalet, och olika former av besvär från hörselorganen.	40
Figur 26. Staplarna representerar specifika hörselbesvär inom olika instrumentgrupper.	41
Figur 27. De orkestermusiker som var drabbade av besvär från hörselorganen kände av ovanstående besvär i högre grad än de som inte var drabbade.	42
Figur 28. Orkestermusikerna i orkester nr 2 och 8 hade betydligt mindre allmänna besvär jämfört med sina kollegor i andra orkestrar.	45
Figur 29. Kvinnor var mer drabbade av allmänna besvär i flertalet orkestrar.	46
Figur 30. Procentuell andel musiker som rapporterade att de hade rätt så ont men det gick att spela och värre besvär i olika rörelseorgan.	47
Figur 31. Staplarna representerar procentuell andel från olika instrumentgrupper som hade "rätt så ont men det går att spela och värre problem" när det gäller de fyra vanligaste besvärerna..	49
Figur 32. Detta scatterplott redovisar samband mellan tillfredsställelse med arbetsuppgiften och oro för otillräcklig förberedelse.	52

Figur 33. Linjediagrammet visar samband mellan oro/nervositet för egen förberedelse och specifika allmänna besvär. _____	53
Figur 34. En stor andel av orkestermusikerna hade tvivlat på sin kompetens det senaste året, en större andel bland kvinnorna än bland männen. _____	55
Figur 35. De musiker som uppvisade lite oro upplevde större grad av inflytande i arbetssituationen. _____	55
Figur 36. Staplarna representerar medelvärde för tvivel på egen kompetens i olika ålderskategorier. _____	56
Figur 37. Det finns ett positivt signifikant samband mellan tvivel på egen förmåga och index för allmänna besvär, ju mer tvivel desto mer besvär. _____	57
Figur 38. Figuren visar att ju oftare orkestermusikerna tvivlar på sin egen kompetens desto mer är de drabbade av samtliga allmänna besvär. _____	57
Figur 39. Det finns ett positivt samband mellan tvivel på egen kompetens och index för besvär från rörelseorganen, ju mer tvivel desto mer besvär.. _____	58
Figur 40. Cirkeldiagrammet visar fördelning av uppfattningen om respektive lednings satsning på kvalitet i arbetsuppgiften - den konstnärliga kvaliteten. _____	60
Figur 42. Figuren beskriver hur orkesterledningens konstnärliga kvalitativa satsning samvarierar med olika variabler för välbefinnande. _____	61
Figur 43. Orkestermusiker som var mera nöjda med arbetsuppgiften än kollegorna rapporterade mindre allmänna besvär. _____	62
Figur 44. Relationen mellan framtidshopp och samarbete beskriver att stor tilltro till en bra framtid för orkestern motsvarar höga medelvärden för samarbete inom kollegiet. _____	63
Figur 45. Större andel stämledare och altemnerande stämledare i elitorkestrar rapporterade motsättningar med kollegor jämfört med stämledare och altemnerande stämledare i orkestrar som ej klassificerats som elitorkestrar. _____	66
Figur 46. Modell för motsättningar med kollega. _____	68
Figur 47. Modell för motsättningar med orkesterledning. _____	69
Figur 48. Staplarna visar förekomsten av motsättning mellan orkestermusiker och orkesterledning. _____	70
Figur 49. Staplarna beskriver den procentuella andel orkestermusiker som det senaste året upplevt personlig motsättning med orkesterledningen. _____	70
Figur 50. Olika orkestrar och orkesterledningarnas benägenhet att stödja musikerna ekonomiskt vad gäller hälsoaspekter. _____	73
Figur 51. Musiker i elitorkestrarna hade mångfaldigt mer stöd för att bibehålla och förebygga god hälsa. _____	74

Tabellförteckning

Tabell 1. Fördelningen av respondenter vad gäller olika instrument. _____	15
Tabell 2. Åldersfördelningen bland orkestermusiker visar att en mycket liten andel av kvinnorna i studien tillhörde de äldre ålderskategorierna. _____	20
Tabell 3. Medelvärde för konstnärlig satsning visar att upplevelsen av att orkesterledningen satsade högt ökade med ålder. _____	20
Tabell 4. Försämrad ekonomi påverkade verksamheten till en mer publik verksamhet. _____	27
Tabell 5. Ökade ambitioner och oroligare och osäkrare tillvaro var de vanligaste reaktionerna på minskat ekonomiskt stöd. _____	30
Tabell 6. Tabellen visar medelvärde för ökad ambition i de olika orkestrarna. _____	31
Tabell 7. Osäkerhet om yttre villkor samvarierar med högre förekomst av olika besvär. _____	32
Tabell 8. Arbetstillfredsställelsen var högst bland de som inte visste om huruvida det varit någon förändring i verksamheten. _____	35
Tabell 9. Kvinnor som arbetar i teaterorkestrar löper stor risk att få besvär från hörselorganen. _____	36
Tabell 10. Frekvenstabell över allmänna besvär. _____	44
Tabell 11. Tabellen redovisar de vanligast förekommande besvären från rörelseorganen. _____	48
Tabell 12. Samband mellan olika oro/nervositet och olika allmänna besvär. _____	54
Tabell 13. En detaljerad beskrivning av de variabler som ingår i summaindex för karriär. _____	72
Tabell 14. Vanligaste individuella beteendet för att minska negativa effekter av oro och nervositet var att förbereda stämman noggrant och att träna sin fysik. _____	75
Tabell 15. Orkestrarnas medelvärden beskriver signifikanta skillnader mellan grupperna. _____	77

Referenser

- Brodsky, W. (1996). Music Performance Anxiety Reconceptualized: A Critique of Current Research Practices and Findings. *Medical Problems of Performing Artists.*, 11: 88-98.
- Fishbein, M., Middelstadt, S. E., Ottai, F., Straus, S. Ellis, A. (1988). Medical problems among ICSOMmusicians: Overview of a national survey. *Medical problems of Performing Artists.*, 3:1, 1,8.
- Manturzevska, M. (1990). A Biographical Study of the life-Span Development of Professional Musicians. *Psychology of Music.*, 18:3, 112-139.
- Johansson Liljeholm. Y. (1996). Konstmusikers arbetssituation - En explorativ studie med fokus på arbetstillfredsställelse och prestationsstress. SAMU, Uppsala
- Hassmén, P., Koivula, N. (1996). Variansanalys. Studentlitteratur. Lund.
- Liljeholm Johansson, Y., Theorell, T. (1999). Orkestrarnas psykosociala arbetsmiljö, Delrapport. Statens institut för Psykosocial Miljömedicin (IPM), Avdelningen för stressforskning, Karolinska institutet Stockholm, Sverige.
- Parasuraman, S., Purohit, Y, S., (2000). Distress and Boredom Among Orchestra Musicians: The Two Faces of Stress. *Journal of Occupational Health Psychology.* Vol 5, No. 1, 74-83.